ΧΡΙΣΤΙΝΗΣ Ν. ΚΩΣΤΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΑΘΗΝΑΙ 1949

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΧΡΙΣΤΙΝΗΣ Ν. ΚΩΣΤΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΑΘΗΝΑΙ 1948

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΝΩ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ
ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ

ΗΤΟ ἕνα δειλινὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1895.

Ἤμην εἰς ἀνάρρωσιν ἀπὸ ἕνα τυφοειδῆ πυρετόν, ὅστις ὀλίγον ἔλειψε νὰ μὲ στείλῃ εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, καὶ ἤμην ἀκόμη ἐξηπλωμένη ἐπὶ τῆς κλίνης μου, ὅτε ἡ ὑπηρέτρια ἀνήγγειλεν εἰς τὴν μητέρα μου ἕνα ἐπισκέπτην. Ἐσηκώθη καὶ ἐπῆγε πρὸς συνάντησίν του. Ὅταν ἐπέστρεψε μοῦ λέγει :

— Ποῖος νομίζεις ὅτι ἦτο ;

— Ποῖος ; τὴν ἐρωτῶ ;

— Ὁ Μιχαὴλ Παπαρρηγόπουλος, μοῦ ἀπαντᾷ.

Ὁ ἐπισκέπτης μας ἦτο τότε Αὐλάρχης τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. καὶ παλαιὸς οἰκογενειακός μας φίλος.

— Καὶ τί σοῦ εἶπε ;

— Ἐμειδίασε καὶ μοῦ ἀπαντᾷ :

— Ἦλθε νὰ μὲ βολιδοσκοπήσῃ, ἂν θὰ ἤμην διατεθειμένη νὰ δώσω εἰς τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν τὴν μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων μου ὡς Κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν, καὶ προσέθεσεν : «Ἀντυχὸν ἡ πρώτη εἶναι ἀρραβωνιασμένη, ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης ζητεῖ νὰ τῆς δώσετε τὴν νεωτέραν, καθότι ἐπιθυμεῖ πολὺ νὰ ἔχῃ πλησίον της μίαν Κυρίαν τῆς οἰκογενείας σας.

Μὲ πόσην χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν ἐδέχθην τὴν εἴδησιν αὐτήν, ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω. Νὰ μοῦ γίνεται μία τοιαύτη

τιμὴ ἀπὸ τὴν λατρευτὴν Ἐκείνην Βασίλισσαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ μικρᾶς μου ἡλικίας ἐθεώρουν ὡς Ἁγίαν καὶ νὰ μὲ καλῇ πλησίον Της. Αὐτη, ἡ ὁποία ἦτο τὸ πρότυπον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς καλωσύνης... Τοῦτο ἦτο δι' ἐμὲ μία ἐξαιρετικὴ τιμή.

— Ἤμην μόλις 19 ἐτῶν. Ὀφείλω ὅμως νὰ εἴπω ὅτι δὲν ἤμεθα ἐντελῶς ξέναι πρὸς τὴν εἴδησιν αὐτήν, καθότι οἱ «Καιροὶ» τοῦ Π. Κανελλίδου, ἐφημερίς, ἥτις ἐξεδίδετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶχεν ἀναγγείλει εἰς τὸ φύλλον της τῆς 28ης Νοεμβρίου τὰ ἑξῆς :

> «Θεωρεῖται ὡς βεβαία ἡ εἴδησις, ἣν ἐξ ἀσφαλοῦς ἠρύσθημεν πηγῆς, ὅτι ἡ Δεσποινὶς Χριστίνα Ἐπ. Κριεζῆ προσλαμβάνεται ὡς Κυρία τῆς Τιμῆς τῆς Βασιλίσσης, τῆς μέχρι τοῦδε δεσποινίδος Χρυσούλας Χατζηανοργύρου συνελθούσης εἰς γάμον μετὰ τοῦ κ. Ἀπ. Ζάππα. Ἡ ἐκλογὴ τῆς διακεκριμένης νεάνιδος, ἥτις ἀνήκει εἰς ἱστορικὴ οἰκογένειαν, ἠξιώθη δὲ ἀρίστης ἀνατροφῆς παρ' εντίμου καὶ εὐπαιδεύτου ἀνδρὸς καταλιπόντος μνήμην ἀνεπίληπτον, θὰ τύχῃ γενικῆς ἐπιδοκιμασίας. Ἡ ἔγγονος τοῦ Ναυάρχου Ἀντωνίου Κριεζῆ καὶ θυγάτηρ τοῦ μακαρίτου Πλοιάρχου Ἐπ. Κριεζῆ, θὰ τιμήσῃ διὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὀνόματος καὶ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν προσωπικῶν ἀρετῶν τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα, ὃ ἀναθέτει αὐτῇ ἡ Βασίλισσα».

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν μᾶς ἐπεσκέφθη καὶ ἡ Κυρία Ἑλένη Θεοχάρη, ἡ Μεγάλη Κυρία τῆς Αὐλῆς, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ηὐδόκησε νὰ μὲ διορίσῃ Κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς Βασιλίσσης καὶ ὅτι ἔπρεπε τὴν ἐπομένην νὰ παρουσιασθῶ ἐνώπιον τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος.

Πάραυτα μοὶ ἐκοινοποιήθη καὶ τὸ σχετικὸν Διάταγμα, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, καὶ τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 11 τὸ πρωΐ, ὡς εἶχεν ὁρισθῇ, μετέβην εἰς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, ὅπου μὲ ὑπεδέχθη ἡ Κυρία Θεοχάρη. Μὲ ὡδήγησεν εἰς τὴν ἱστορικὴν αἴθουσαν τῶν Ἡρώων, τῆς ὁποίας αἱ ὡραῖαι τοιχογραφίαι παρίστων τὰ πρόσωπα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν ἠξεύρω ἂν διεσώθησαν ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1909, τὴν ὁποίαν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος τόσον δικαίως ἐθεώρησεν ὡς πολὺ κακὸν οἰωνόν : «Θὰ ἔχωμεν κακὴν χρονιάν», μοῦ εἶχεν εἴπει.

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΟΛΓΑΣ

Ἡ αἴθουσα αὐτὴ ἦτο ἐπὶ τῆς προσόψεως τῶν Ἀνακτόρων, πολὺ μεγάλη καὶ ἐλάχιστα ἐπιπλωμένη. Μὲ ἐκάθησε πλησίον της· εἰς τοὺς πόδας μας ἔκειτο μία μεγάλη ἄρκτος, προερχομένη πιθανῶς ἐκ Ρωσσίας. Ἡ Κυρία Θεοχάρη κατήγετο ἐκ Ζακύνθου καὶ ὡμίλει τὰ ἑλληνικὰ μὲ τὴν προφορὰν τῆς πατρίδος της. Ἦτο μία ὡραία ἡλικιωμένη κυρία, μὲ κατάλευκον τὴν κόμην καὶ μὲ ἐπιβάλλουσαν καὶ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν. Ἀφοῦ μὲ περιειργάσθη καλῶς καὶ εἶδεν ὅτι ἡ περιβολή μου ἦτο ἐν τάξει μὲ τὴν ἐθιμοτυπίαν, ὅτι ἔφερα τὸν μικρὸν πῖλον μὲ τὰ βελούδινα δέματα, καὶ τὸ ἓν μόνον χειρόκτιον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, μοῦ ἔδωσε μερικὰς συμβουλάς, ἃς ἐθεώρησε φαίνεται ἀπαραιτήτους.

Ἀργότερον ἡ Κυρία Σαπουντζάκη μοῦ εἶπεν ὅτι ἡ Βασίλισσα, ὑπονοοῦσα τὴν πρώτην συνάντησίν μου μετὰ τῆς Κυρίας Θεοχάρη, τῆς εἶχεν εἴπει γελῶσα: «Je crois que la vieille dame a effraye la petite». (1)

Ὁ Αὐλικὸς θεράπων τότε ἤνοιξε τὴν θύραν καὶ διὰ τοῦ διαδρόμου, ὅστις προηγεῖτο τοῦ διαμερίσματος τῆς Βασιλίσσης—ὅπου ἦσαν ἀνηρτημένοι θαυμάσιοι πίνακες τῶν Αὐτοκρατόρων προγόνων Της, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίπλωσις ἦτο πλουσιωτάτη καὶ ἀπηρτίζετο ἐν μέρει ἀπὸ συλλογὰς σημαντικῶν καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων—εὑρέθημεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὅπου ἡ Βασίλισσα ἐδέχετο τὰς ἀκροάσεις Της.

Ὡς μία ὡραία εἰκὼν μοὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ βάθος ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, ὀρθὴ καὶ μειδιῶσα μὲ τὸ face à main ἀνὰ χεῖρας—καθότι ἦτο τρομερὰ μύωψ. Μὲ ποίαν ἁπλότητα καὶ καλωσύνην μὲ ἐδέχθη ἡ γλυκειὰ Ἐκείνη Βασίλισσα, ἥτις—ἂν καὶ μεσῆλιξ τότε—ἦτο ἀκόμη ὡραιοτάτη καὶ διετήρει ἐπὶ τοῦ προσώπου της τὴν τόσον ἁγνὴν ἐκείνην ἔκφρασιν νεότητος καὶ καλωσύνης, διὰ τῆς ὁποίας ἔθελγε τοὺς πάντας. Πῶς τὴν ἐνθυμοῦμαι τὴν δι' ἐμὲ ἱστορικὴν ἐκείνην ἡμέραν...

Ὑπεκλίθην τρὶς καὶ ἠσπάσθην εὐλαβῶς τὴν χεῖρα Της. Μὲ ἐφίλησεν εἰς τὸ πρόσωπον καὶ μοῦ εἶπεν νὰ καθίσω. Μὲ ἠρώ-

(1) «Νομίζω ὅτι ἡ γραῖα Κυρία ἐφόβισε τὴν μικράν!»

τησε πῶς εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ἄν εἶναι πάντοτε τόσον ὡραία, τί διαφορὰν ἡλικίας ἔχω μὲ τὴν ἀδελφήν μου.

—Ἕνδεκα μῆνας, ἀπήντησα.

— Μόνον ; μοῦ εἶπε. Τί ὡραῖα !.. Θὰ εἶσθε λοιπὸν σὰν δίδυμες ἀδελφές.

Κατόπιν μὲ ἠρώτησε πόσας ξένας γλώσσας ὡμίλουν, καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τῆς οἰκογενείας μου. Ἀποχωροῦσα δὲ μὲ ἠσπάσθη καὶ πάλιν καὶ μοῦ εἶπε :

— Εἶναι πολὺ θυμωμένη ἡ μητέρα σου μαζί μου, ποὺ σὲ παίρνω ἀπὸ κοντά της ;

— Μᾶς ἐκάματε μίαν τόσον μεγάλην τιμήν, ἀπήντησα, καὶ μοὶ ἐδώσατε μίαν μοναδικὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσω καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ βαθέα αἰσθήματα ἀφοσιώσεως καὶ ἀγάπης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφοροῦμαι. Μεγαλειοτάτη, ἡ μητέρα μου σᾶς εὐχαριστεῖ.

Τὴν ἑπομένην μετέβην καὶ ἐγκατεστάθην εἰς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, ὅπου θὰ ἦτο πλέον ἡ κατοικία μου καὶ ὅπου μοὶ παρεχωρήθη ὁλόκληρον διαμέρισμα. Τὰ δωμάτια αὐτά, μοῦ εἶπον ὅτι ἐκατοικοῦντο ἐπὶ Βασιλέως Ὄθωνος ὑπὸ τοῦ ἱερέως του, καὶ εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τῶν Ἀνακτόρων.

Καὶ ἤρχισαν τότε πυρετωδῶς αἱ προετοιμασίαι. Φορέματα, πολλὰ φορέματα, καθότι ἡ Αὐλὴ τότε ἐδέχετο πολύ. Ἤμεθα εἰς αἰωνίαν κίνησιν· πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέραν ἠλλάζαμεν ἐνδυμασίαν : τὸ βράδυ ἐφορούσαμεν ἐξώμους ἐσθῆτας μὲ πολὺ μακρὰν οὐράν, ὡς ἦτο τότε ὁ συρμὸς καὶ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς Αὐλῆς.

Ἡ πρώτη μου ἐπίσημος ἐμφάνισις εἰς τὴν Αὐλὴν ἐγένετο κατὰ τὴν ἕκτην Δεκεμβρίου 1895, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καθ' ἣν ἑώρταζεν ὁ Πρίγκηψ. Τὴν πρωΐαν, εἰς τὰς 10, ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἀνακτόρων, παρουσίᾳ ὅλων τῶν αὐλικῶν καὶ ὑπεβάλαμεν τὰς συγχαρητηρίους ἡμῶν εὐχὰς εἰς τὰς Αὐτῶν Μεγαλειότητας, τὴν δὲ ἑσπέραν παρετέθη ἐπίσημον γεῦμα εἰς τοὺς Αὐλικούς. Ἐνθυμοῦμαι κάθε λεπτομέρειαν τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, ἀκόμη καὶ τὸ λευκὸν μεταξωτὸν φόρεμά μου, γαρνιρισμένον μὲ πολὺ λεπτὴν μουσσελίνα. Εἰς

τὴν Βασίλισσαν ἤρεσε πολὺ νὰ φοροῦν αἱ Κυρίαι της λευκά, καὶ πρὸ πάντων αἱ νέαι.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γεύματος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπαιάνιζεν ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ ὑπὸ τὸν Ἀρχιμουσικὸν Καίσαρη, οἱ Βασιλεῖς ἔπιον εἰς ὑγείαν τοῦ Πρίγκηπος, ἡ δὲ Βασίλισσα ὑψώσασα τὸ κύπελλον πρὸς τὸν Αὐλάρχην κ. Παπαρρηγόπουλον τοῦ εἶπεν :

— Εἰς ὑγείαν τῆς Βάριγκας.

Ἡ κυρία αὐτὴ ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Αὐλάρχου καὶ σύζυγος τοῦ Ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως κυρίου Ἀδόλφου Ράϊνεκ.

Μετὰ τὸ γεῦμα ἠγέρθη ὁ Βασιλεὺς καί, μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν χάριν, ἔνευσεν εἰς τὰς Κυρίας νὰ περάσουν πρὸ Αὐτοῦ. Ἔκαμα μίαν βαθεῖαν ὑπόκλισιν, εὐχαριστοῦσα διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν τιμήν, καὶ διηυθύνθην πρὸς τὴν παραπλεύρως αἴθουσαν, τὴν Κυανῆν λεγομένην Αἴθουσαν, λαμπρῶς διεσκευασμένην, ὅπου παραπετάσματα καὶ ἔπιπλα ἦσαν ὅλα κυανᾶ καὶ χρυσᾶ καὶ ὅπου ἐγένετο συνήθως le cercle. (¹) Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἵσταντο οἱ Κύριοι, ἀπὸ τὸ ἄλλο αἱ Κυρίαι. Ὁ Βασιλεὺς ἤρχιζε τὴν συνομιλίαν μὲ τὰς Κυρίας καὶ ἡ Βασίλισσα μὲ τοὺς Κυρίους. Εἰς κάθε ἕνα ἀπέτειναν τὸν λόγον καὶ ὡμίλουν μὲ ἐνδιαφέρον.

Ἀφοῦ ὁ Βασιλεὺς συνδιελέχθη μετὰ τῆς Κυρίας Σαπουντζάκη, ἦλθε πρὸς ἐμέ. Μοῦ ὡμίλησε διὰ τὸν πατέρα μου, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ ἑνὸς ἔτους, μοῦ εἶπε πόσον τὸν ἐξετίμα, καὶ τί ὡραῖος ἄνδρας ποὺ ἦτο· τοῦ εἶχε κάμει ἐντύπωσιν ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εὕρισκε ὅτι τοῦ ὡμοίαζα.

Ὁμολογῶ ὅτι οἱ κολακευτικοὶ αὐτοὶ λόγοι ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς Βασιλέως βαθέως μὲ συνεκίνησαν, καθότι ἠγάπων ὑπερβολικὰ τὸν Πατέρα μου.

Πλησιάσασα τότε ἡ Κυρία Σαπουντζάκη μοῦ λέγει :

— Ἠξεύρεις τί μοῦ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς δι' ἐσέ : «Cn dirait qu'elle a toujours été a la Cour» (²).

Ἡ κυρία Αἰκατερίνη Σαπουντζάκη, τὸ γένος Κολοκοτρώ-

(¹) Ὁ κύκλος.
(²) Νομίζει τις ὅτι πάντοτε ἦτο ἐν τῇ Αὐλῇ.

νη, ἡ «Κατίγκω», ὡς τὴν ἀπεκάλει χαϊδευτικῶς ἡ Βασίλισσα, ἦτο μία λαμπρὰ κυρία, εὐγενὴς τὸ ἦθος καὶ τὴν καταγωγήν. Ἡ μήτηρ της ἦτο τὸ γένος Καρατζᾶ. Μὲ λεπτοτάτους τρόπους, αὐστηρὰ τηρήτρια τοῦ Πρωτοκόλλου, ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς Αὐλῆς. Μᾶς ἠγάπα ὡς παιδιά της καὶ μᾶς ἐπεριποιεῖτο. Εἰς αὐτὴν ἐπηγαίναμε πάντοτε, ὅταν ὑπῆρχε κάποια ἀνωμαλία, διότι μὲ τὸ ἔμφυτον αὐτῆς τὰκτ ἤξευρε νὰ διευθετῇ τὰ πάντα.

Ὑπῆρξεν ἐπὶ πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη ἡ πιστὴ καὶ καλὴ σύμβουλος τῆς Βασιλίσσης, ἥτις τὴν ὑπερηγάπα. Διωρίσθη Κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν εὐθὺς ὡς ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, ἡ ὡραία Νύμφη τοῦ Βορρᾶ, ὡς τὴν ἀπεκάλεσαν τότε. Νεαρωτάτη, ὡραιοτάτη, ἦτο χάρμα τῶν ὀφθαλμῶν, μοῦ διηγεῖτο ἡ μητέρα μου, ἡ ὁποία τὴν ἐνεθυμεῖτο. Τὸ ἴδιον μοὶ ἐπανελάμβανε καὶ ὁ θεῖος μου Δημήτριος Α. Κριεζῆς, ὅστις ἐχρημάτισεν ἐπὶ πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη Ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως,—τὸν ὁποῖον μάλιστα συνώδευσε καὶ εἰς Πετρούπολιν κατὰ τοὺς ἀρραβῶνας του, καὶ κατόπιν κατὰ τὴν στέψιν του. Ὁ πλοῦτος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς τότε Ρωσσικῆς Αὐλῆς τὸν ἀφῆκαν ἔκπληκτον· ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐθαύμασεν ἔτι περισσότερον, ἦτο πῶς ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, ἀνατραφεῖσα εἰς ἕνα τοσοῦτον λαμπρὸν περιβάλλον, συνεμορφώθη ἀμέσως εἰς τὴν ἁπλῆν ζωὴν τῆς ἐδῶ Αὐλῆς καὶ τὴν ἠγάπησε.

Μετὰ τὸν Βασιλέα, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην μὲ ἐπλησίασεν ἡ Βασιλόπαις Μαρία, χαρίεσσα καὶ ζωηρά, μὲ μίαν ἀπέραντον ἔκφρασιν καλωσύνης καὶ εἰλικρινείας ἐπὶ τοῦ δροσεροῦ της προσώπου· ἦτο πάντοτε γελαστή. Ἀφοῦ μὲ ἐχαιρέτησε, μοῦ εἶπε :

— Δὲν ἠξεύρετε πόσον ἐχάρην, ὅταν ἡ Βασίλισσα μοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι θὰ προσλάβῃ νέαν Κυρίαν ἐπὶ τῶν Τιμῶν, διὰ νὰ ἔχω καὶ ἐγὼ πλησίον μου μίαν σύντροφον τῆς ἡλικίας μου. Σᾶς ἐγνώριζον ἤδη, διότι σᾶς εἶχον ἴδει ἐπὶ τοῦ Ρωσσικοῦ πολεμικοῦ «Ρίντα», εἰς τὸν χορὸν ποὺ εἶχε δώσει εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ μοῦ εἴχατε ἀρέσει πολύ. Ἀλλὰ δὲν σᾶς εἶχα ὁμιλήσει τότε καὶ διηρωτώμην, πῶς νὰ εἶναι ἄραγε ἡ φωνή σας ;

Ἐγὼ τότε, ὀλίγον ἔκπληκτος καὶ ὀλίγον περίεργος, χωρὶς νὰ τὸ θέλω τῆς λέγω :

—Ἔ, λοιπόν, Ὑψηλοτάτη ;

— Ὡραία καὶ ἡ φωνή σας, μοῦ ἀπήντησε.

Καὶ ἐξεκαρδίσθημεν καὶ αἱ δύο ἀπὸ τὰ γέλια !

Ἔκτοτε μὲ ἐτίμησε διὰ μιᾶς μακρᾶς καὶ ἀνεκτιμήτου φιλίας, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐπεσκίασεν ἡ παραμικρὰ παρεξήγησις καὶ τὴν ὁποίαν τῆς ἀνταπέδωκα μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου.

Εἰς τὰς 12 Δεκεμβρίου ἑωρτάσαμεν τὰ γενέθλια τοῦ Βασιλέως.

Τὸ πρωΐ, εἰς τὰς 10, ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸ παρεκκλήσιον, παρουσίᾳ τῶν Αὐλικῶν ἐν μεγάλῃ στολῇ. Εἰς τὰς 11 ὁ Βασιλεὺς ἐδέχθη τὰς συγχαρητηρίους εὐχὰς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τῶν Ἀρχῶν καὶ τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος ἐν τῇ Κυανῇ Αἰθούσῃ, ὅπου καὶ τοὺς προσεφέρθη σοκολάτα· τὴν δὲ ἑσπέραν παρετέθη γεῦμα εἰς τοὺς Αὐλικούς.

Ἐπλησίαζε καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, ἡ ὁποία ἑωρτάζετο οἰκογενειακῶς μὲν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἀλλὰ μὲ μεγάλην εὐθυμίαν καὶ χαράν. Τὴν παραμονήν, εἰς τὰς 6 μετὰ μεσημβρίαν, ἐψάλλετο ἡ Ἀκολουθία εἰς τὸ παρεκκλήσιον. Ἡ Βασίλισσα καὶ αἱ Κυρίαι ἐν λευκῇ περιβολῇ ἠκροῶντο τῆς θείας λειτουργίας.

Μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ἀπεσύρετο εἰς τὰ ἰδιαίτερα διαμερίσματά της, ὅπου ἦτο στημένον τὸ οἰκογενειακὸν δένδρον τῶν Χριστουγέννων. Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωΐ πάλιν, μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἀφοῦ μᾶς ἠσπάζετο ἡ Βασίλισσα καὶ μᾶς ηὔχετο «ἔτη πολλά», μᾶς ἐκάλει, ὅπως ἴδωμεν τὰ δῶρα. Ἀπεσταλμένοι τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, τῆς Βασιλίσσης Ἀλεξάνδρας τῆς Ἀγγλίας, ἀδελφῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, καὶ τῆς Αὐλῆς τῆς Δανίας, κατέφθανον τὰς παραμονὰς κομίζοντες αὐτά.

Κάθε μέλος τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, καὶ ἦσαν πολλά, εἶχε ἀνὰ ἓν τραπεζάκι κατάφορτον ἀπὸ δῶρα. Ἐπ' αὐτῶν ἦσαν θησαυροί. Ὁ Βασιλεὺς ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ὑψηλούς του συγγενεῖς σωρείας ἐπιτραπεζίων ἀργυρῶν σκευῶν, μὲ τὸ μονόγραμμά του, καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα. Ἡ Βασίλισσα ἐλάμβανε κοσμήματα ἀξίας, ἀπὸ δὲ τὸν Βασιλέα, σὺν τοῖς ἄλλοις, δύο φορέματα χοροῦ καὶ δύο περιπάτου· τὰ ἔβλεπεν

ὅμως μελαγχολικῶς καὶ μοῦ ἔλεγεν :

— Δὲν εἶναι ἁμαρτία νὰ ἐξοδεύωνται τόσα χρήματα διὰ φορέματα καὶ διὰ δῶρα ; Θὰ ἐπροτίμων νὰ τὰ εἶχα διὰ τοὺς πτωχούς μου. Βλέπεις, ἐγὼ ἐγεννήθην διὰ νὰ ἐκτελῶ καθήκοντα ἀδελφῆς τοῦ ἐλέους μᾶλλον παρὰ Βασιλίσσης.

Καὶ ἐν τούτοις συνεδύασε θαυμασίως καὶ τὰ δύο : ὑπῆρξε τελεία Βασίλισσα καὶ τελεία ἀδελφὴ τοῦ ἐλέους.

Αὐτὰ ἔλεγε μὲ τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην ἔκφρασιν, ἥτις προσέδιδε εἰς τὸ πρόσωπόν της κάτι τὸ ἀγγελικόν.

Καὶ ἡμεῖς ἐλαμβάνομεν τὰ Χριστούγεννα, μὲ τὰς εὐχὰς τῆς Βασιλίσσης μας, πολὺ ὡραῖα δῶρα. Ἐκεῖνο τὸ ἔτος μοῦ ἀπένειμε τὸ μονόγραμμά Της, μὲ χρυσὸν καὶ ἀδάμαντας καὶ μὲ τὸ Βασιλικὸν Στέμμα, τὸ ὁποῖον διεπέρνα μία ταινία μὲ τὰ Ἑλληνικὰ χρώματα· ἦτο ἕνα εἶδος παρασήμου. Μοῦ ἔδωσεν ἐπίσης μίαν πολύτιμον καρφίτσαν καὶ ἕνα ὡραιότατον ὡρολόγιον τραπέζης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τὸ ἔχω ἀκόμη πάντοτε ἐπὶ τοῦ γραφείου μου καὶ μοῦ ἔδειξε πῶς περνοῦν σιγὰ σιγὰ αἱ ὧραι τῆς ζωῆς... Παρῆλθον ἔκτοτε 52 χρόνια !

Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα διήρχετο τὰς ἡμέρας Της εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, παρὰ τὴν κλίνην τῶν ἀσθενῶν· τοὺς περιέθαλπε καὶ τοὺς παρηγόρει. Δι' ἐξόδων Της ἔφερεν ἀπὸ τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα χωρία τὴν πονεμένην μητέρα ἢ τὴν σύζυγον τοῦ βαρέως ἀσθενοῦντος, ὅπως τὸν ἴδουν διὰ τελευταίαν φοράν. Καὶ ὅταν συνέβαινε νὰ μεταλαμβάνουν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, γονυκλινὴς προσηύχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ πίστις Της πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν θρησκείαν ἦτο ἀκλόνητος· ἦτο μιὰ μεγάλη χριστιανὴ καὶ ὡς τοιαύτη ἀνέθρεψε καὶ τὰ ἀγαπημένα Της παιδιά.

Ὁ «Εὐαγγελισμὸς» ἦτο τὸ δημιούργημά Της. Ἦτο τὸ Νοσοκομεῖον τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἠγάπησε καὶ τοῦ ὁποίου τὴν πρόοδον μὲ τόσην στοργὴν παρηκολούθησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ στεφθῇ ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας ὁ προορισμὸς τὸν ὁποῖον τοῦ εἶχε τάξει. Ὑπῆρξεν ἡ πρωταγωνίστρια ὅλων τῶν κοινωφελῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ ὄνειρόν Της ἦτο νὰ καταρτίσῃ σῶμα κυριῶν νοσοκόμων, αἱ ὁποῖαι νὰ νοσηλεύουν τοὺς ἀσθενεῖς ἄνευ ἀμοιβῆς· ἀλλὰ δυστυχῶς αὐτὸ δὲν τὸ ἐπέτυχε τότε.

Η ΠΡΩΤΗ τοῦ ἔτους τοῦ 1896 ἑωρτάσθη μὲ τὴν συνήθη ἐπισημότητα. Λίαν πρωΐ ἠκούσθησαν οἱ κεκανονισμένοι κανονιοβολισμοὶ καὶ εἰς τὰς 10 π. μ. ἀκριβῶς, ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ Βασιλικοῦ Ἐμβατηρίου, οἱ Βασιλεῖς ἐξῆλθον τῶν Ἀνακτόρων· Ἐπιβαίνοντες τεθρίππου ἁμάξης à la Daumont, μὲ τοὺς ἁμαξηλάτας καὶ τοὺς αὐλικοὺς θεράποντας φέροντας τὰς ὡραίας κυανᾶς καὶ ἀργυρᾶς στολάς των, μετέβησαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν, μὲ ὅλην των τὴν ἀκολουθίαν, συνοδευόμενοι ἀπὸ ἴλην ἱππικοῦ.

Τὴν ἅμαξαν τῶν Βασιλέων ἠκολούθει ἡ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ὡραίου καὶ εὐσταλοῦς, τότε νέου· πλησίον του δὲ ἡ πριγκήπισσα Σοφία, μὲ τὸ βασιλικόν της παράστημα καὶ μὲ τὴν συμπαθῆ της μορφήν, ἐπέσυρε βλέμματα θαυμασμοῦ τῶν παρισταμένων. Εἵποντο αἱ ἅμαξαι τῶν λοιπῶν βλαστῶν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὅλοι νέοι, ὡραῖοι καὶ εὐτυχεῖς, κατὰ τὴν εὐλογημένην ἐκείνην ἐποχήν!

Αἱ ἅμαξαι ἦσαν ἀνοικταί, ὥστε νὰ βλέπῃ ὁ λαὸς τοὺς ἀγαπητούς του Βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους ἐπευφήμει καθ' ὅλην τὴν διαδρομήν. Ἡ Βασίλισσα, μὲ τὸ γλυκύ της μειδίαμα, ἐχαιρέτα τὸν ἀγαπητόν της Λαόν· καὶ ὁ Βασιλεὺς μετὰ χάριτος ἀνταπέδιδε εἰς ὅλους τὸν χαιρετισμόν.

Μετὰ τὴν Δοξολογίαν ἔλαβε χώραν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἡ τελετὴ τοῦ χειροφιλήματος.

Οἱ Βασιλεῖς ἐδέχοντο εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Θρόνου. Ἡ Βασίλισσα ἔφερε τὴν Ἐθνικὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν κατεσκευασμένην ἀπὸ λευκὴν λεπτὴν τσόχαν μὲ χρυσοποίκιλτον κόκκινον βελοῦδον. Τὸ χρῶμα αὐτὸ ἦτο καθιερωμένον διὰ τὰς Πριγκιπίσσας τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου. Αἱ κυρίαι ἐπὶ τῶν Τι-

μῶν διεκρίνοντο διὰ τοῦ κυανοῦ βελούδου τῆς στολῆς των, αἱ δὲ κυρίαι τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ἠδύναντο νὰ φέρουν οἱονδήποτε ἄλλον χρωματισμὸν ἤθελον, ἐκτὸς τοῦ κοκκίνου καὶ τοῦ κυανοῦ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τὸ προνόμιον τῆς Αὐλῆς. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφέρετο μετὰ χάριτος ἡ ἀραχνοΰφαντος καὶ χρυσοΰφαντος μπόλλια, μὲ τὰ φλωριὰ ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὡς τὰ φέρουν αἱ γυναῖκες τῶν Μεγάρων· καὶ μία πολὺ μακριὰ καὶ βαρειὰ οὐρά, μὲ βελούδινον περιθώριον καὶ χρυσᾶ κεντήματα, συνεπλήρωνε τὴν ὡραίαν καὶ ἐπιβλητικὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ στολῇ στρατηγοῦ καὶ ἡ Βασίλισσα, ἀμφότεροι φέροντες τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον, ἵσταντο ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ Θρόνου. Ἀριστερὰ τοῦ Βασιλέως ἐλάμβανε θέσιν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἡ Πριγκίπισσα Σοφία, οἱ Πρίγκιπες καὶ αἱ Πριγκίπισσαι τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, περιστοιχούμενοι ἀπὸ τοὺς ὑπασπιστάς Του καὶ Αὐλικούς.

Ἡ αἴθουσα ἔλαμπεν ἀπὸ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν, ἀπὸ τὰς στολάς, τὰς χρυσᾶς ἐπωμίδας καὶ τὰ παράσημα τῶν ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευον ὅλα τὰ ὅπλα. Αἱ εἰς τὸ βάθος ἱστάμεναι ὡς δροσερὰ ρόδα, περικαλεῖς μας Πριγκίπισσαι, μὲ τὴν Βασιλικήν των αἴγλην καὶ τὴν γοητείαν τῆς ἀνθισμένης των νεότητος, ἐπλούτιζον διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην εἰκόνα.

Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ἠνοίγοντο αἱ θύραι τῶν αἰθουσῶν καὶ ὁ Μέγας Αὐλάρχης ἀνήγγελλε κατὰ σειρὰν τὰ ὀνόματα τῶν προσερχομένων, ὅπως εὐχηθοῦν τοὺς Βασιλεῖς ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἔτει. Ἦσαν οἱ Διπλωμάται, τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, οἱ Βουλευταί, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, οἱ Στρατηγοί, οἱ Ναύαρχοι, οἱ ἀξιωματικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ ὁποῖοι ὑπεκλίνοντο ἐνώπιόν Των, ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα τῆς Βασιλίσσης, καὶ ὁ Βασιλεὺς διὰ χειραψίας ἀντεπηύχετο αὐτοῖς, λέγων εἰς ὅλους «Ἔτη πολλά». Αἱ κυρίαι ἤρχοντο κατόπιν καί, ἀφοῦ ὑπεκλίνοντο τρίς, ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα τῆς Βασιλίσσης, ἥτις τὰς ἐδέχετο μὲ τὸ γλυκύ της μειδίαμα.

Διηγοῦνται ὅτι κάποτε μία κυρία, ἡ ὁποία διὰ πρώτην φορὰν προσήρχετο εἰς τὸ χειροφίλημα, κατεχομένη ἀπὸ συγκίνησιν, ἠσπάσθη τὴν χεῖρα τοῦ Βασιλέως ἀντὶ τῆς Βασιλίσσης,

Η. Α. Μ. Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΟΛΓΑ

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄!

καὶ ὅτι τοῦτο ἐπέχυσεν ἕνα τόνον εὐθυμίας εἰς τὴν ἐπίσημον ἐκείνην τελετήν.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον Χειροφίλημα, εἰς τὸ ὁποῖον παρέστην. Ἐπερατώθη εἰς τὰς 2 μετὰ μεσημβρίαν καὶ ἀπεσύρθημεν ὅλοι κατάκοποι εἰς τὰ δωμάτιά μας· εἴχομεν μείνει ὀρθοὶ ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ὥρας. Κατόπιν τούτου ἤχθην εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν τῇ Αὐλῇ ἐθιμοτυπίας συνίστατο εἰς τὴν ὀρθοστασίαν. Τὸν Βασιλέα Γεώργιον οὐδέποτε εἶδον καθήμενον, εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς ὥρας τοῦ φαγητοῦ. Τὸν ἐνθυμοῦμαι πάντοτε βαδίζοντα ἢ ἱστάμενον ὀρθόν. Εἰς τὸ Τατόϊ τὸν συνήντα τις κατερχόμενον εἰς τὰς χαράδρας ἢ ἀναρριχώμενον εἰς τοὺς λόφους μὲ τὴν λεπτήν του ράβδον. Εἰς τὰς ὑποδοχάς, τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὰς ἐπισήμους τελετάς, αἱ ὁποῖαι σχεδὸν καθημερινῶς ἐλάμβανον χώραν, πάντοτε ὀρθὸν τὸν ἔβλεπα. Μετὰ τὰ γεύματα μᾶς ἐκράτει τοὐλάχιστον ἐπὶ μίαν ὥραν ὀρθίους, συνδιαλεγόμενος μεθ' ἡμῶν. Ἐλέγετο δὲ ὅτι εἰς τὴν ὀρθοστασίαν αὐτήν, καὶ πρὸ πάντων τὴν μετὰ τὰ γεύματα, ὠφείλετο ἡ εὐλυγισία του καὶ ἡ διατήρησις τῶν γραμμῶν τοῦ σώματός του. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐσυνήθισα καὶ ἐγὼ εἰς αὐτὴν τὴν ὀρθοστασίαν καὶ—ἂν καὶ παρῆλθον ἔκτοτε τόσα πολλὰ χρόνια—δὲν μὲ κοπιάζει νὰ ἵσταμαι ὀρθή.

Ἡ κουραστικὴ αὐτὴ ἡμέρα τῆς Πρώτης τοῦ Ἔτους εἶχε συνέχειαν τὸν βραδυνὸν χορὸν τῶν ἀνακτόρων, ὅστις ἐδίδετο ἐτησίως καί, τὸν ὁποῖον ὅλος ὁ κόσμος — καὶ πρὸ πάντων ἡ νεότης τῆς Πρωτευούσης — ἐπερίμενε μετὰ τόσης ἀνυπομονησίας.

Αἱ προετοιμασίαι εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἤρχιζαν πολλὰς ἡμέρας πρίν, καθότι ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκεκλημένων ἦτο πολὺ μεγάλος. Ὁ χορὸς ἐδίδετο εἰς τὰς δύο ἀπεράντους ἐκείνας αἰθούσας τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γνωσταὶ διὰ τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν ὡραίαν διαρρύθμισιν αὐτῶν.

« Ὀλίγα Ἀνάκτορα εἰς τὴν Εὐρώπην, δύνανται νὰ καυχηθοῦν ὅτι κατέχουν ὡραιοτέρας καὶ μεγαλυτέρας αἰθούσας », μοῦ ἔλεγεν ὑπερηφάνως ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος.

Ἐπιδεικνύων δὲ συγχρόνως τοὺς τέσσαρας μεγάλους πολυελαίους, οἱ ὁποῖοι ἐκρέμαντο ἀπὸ τὸν ὄροφον καὶ διέχεον ἀπὸ

ἑκατοντάδας ἀνημμένων κηρίων ἕναν γλυκὺν καὶ ἁπαλὸν φωτισμόν, μοὶ ἔλεγε: — Οἱ πολυέλαιοι αὐτοὶ εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης· τοὺς ἔφερεν ὁ Βασιλεὺς Ὄθων, καὶ φέρουν τὰ οἰκόσημα τῶν Βίττελσμπαχ.

Δυστυχῶς καὶ αὐτοὶ κατεστράφησαν ἀπὸ τὴν τρομερὰν ἐκείνην πυρκαϊὰν τοῦ 1909.

Οἱ προσκεκλημένοι ὤφειλον νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὰς θέσεις των εἰς τὰς 9.30 μ.μ. Ἐτοποθετοῦντο δεξιὰ αἱ κυρίαι καὶ ἀριστερὰ οἱ κύριοι. Ἡ αἴθουσα ἦτο ὑπερπλήρης καὶ ἀπήστραπτεν ἐκ τῶν χρυσοποικίλτων στολῶν τῶν Ἀξιωματικῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν Διπλωματῶν. Οἱ ἐπὶ τοῦ στήθους των Μεγαλόσταυροι μὲ τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις, τὰ ἀναρίθμητα παράσημα, τὰ ὁποῖα ἔλαμπον ὡς ἀστέρες, αἱ πλούσιαι ἐσθῆτες τῶν κυριῶν, τῶν ὁποίων ἠκτινοβόλουν τὰ πολύτιμα κοσμήματα προσέδιδον μίαν ὄψιν φαντασμαγορικὴν εἰς τὴν ὅλην ἑορτήν.

Εἰς τὰς 10 ἀκριβῶς ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ Ὑπασπιστοῦ, λέγοντος :

— Κύριοι, ἔρχεται ὁ Βασιλεύς.

Εὐθὺς ἀμέσως ἡ μουσικὴ ἀνέκρουε τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον καὶ βραδέως εἰσήρχοντο εἰς τὴν αἴθουσαν, προπορευομένου τοῦ Αὐλάρχου, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μετὰ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας, ἀπαστραπτούσης ἀπὸ ἀδάμαντας καὶ πολυτίμους λίθους. Ἠκολούθει ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Σοφίας, ἡ ὁποία ἔφερε θαυμάσιον ἀδαμάντινον διάδημα καὶ πληθώραν μαργαριτῶν. Οἱ λοιποὶ πρίγκηπες καὶ ἡ Βασιλόπαις Μαρία, χαριεστάτη, ἤρχοντο κατόπιν.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων χρόνων, ὅταν ἐνυμφεύθηκαν οἱ Πρίγκηπες Νικόλαος καὶ Ἀνδρέας, τὸ θέαμα ἦτο ἔτι ὡραιότερον, διότι εἶχε προστεθῆ εἰς τὴν παρέλασιν ἡ περικαλλεστάτη Πριγκήπισσα Ἑλένη, Μεγάλη Δούκισσα τῆς Ρωσσίας καὶ ἡ ξανθὴ Πριγκήπισσα Ἀλίκη μὲ τὴν ἀγγελικὴν μορφήν.

Εὐθὺς ὡς εἰσήρχοντο οἱ Βασιλεῖς, ἐχορεύετο ὁ α΄ τετράχορος, ὁ καλούμενος «Le quadrille d'Honneur», τὸν ὁποῖον οἱ Βασιλεῖς καὶ οἱ Πρίγκηπες, τιμῆς ἕνεκεν, ἐχόρευον μὲ τοὺς Πρεσβευτὰς τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τὰς συζύγους αὐ-

τῶν. Εἰς τὸν β' τετράχορον ἦσαν πλέον ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξουν τὸν χορευτὴν ἢ τὴν χορεύτριάν των καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος καὶ ἡ Πριγκήπισσα Μαρία ἔδιδον τὸ σύνθημα τῆς διασκεδάσεως καὶ τῆς εὐθυμίας.

Ἡμεῖς, αἱ Κυρίαι ἐπὶ τῶν Τιμῶν, εἴχομεν πολλὰς φροντίδας ἐκείνην τὴν ἑσπέραν, καθότι ἤμεθα τῆς ὑποδοχῆς. Ἡ Μεγάλη κυρία, ἡ κυρία Σαπουντζάκη καὶ ἐγώ, ἔπρεπε νὰ περισυλλέξωμεν ὅλας τὰς νεάνιδας, αἱ ὁποῖαι ἐπρόκειτο νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα καί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντροπαλαὶ καὶ κατείχοντο ἀπὸ συγκίνησιν. Ἀλλὰ μόλις ἐνεφανίζετο ἡ γλυκεῖα μορφὴ τῆς Βασιλίσσης, ἡ ὁποία ταῖς ὡμίλει μὲ μητρικὴν στοργήν, διελύοντο τὰ αἰσθήματα αὐτὰ καὶ ἀντικαθίσταντο ἀπὸ αἰσθήματα χαρᾶς, διότι εἶχον ἴδει τὴν Βασίλισσάν των καὶ ὡμίλησαν πρὸς Αὐτήν.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀκούραστος ἐκυκλοφόρει ἐν τῷ μέσῳ τῶν κεκλημένων του καὶ ὡμίλει πρὸς αὐτούς. Ὅπου δὲ ἀνεκάλυπτε κανένα γέροντα φέροντα τὴν φουστανέλλαν καὶ τὰ μετάλλια τοῦ Ἀγῶνος, ἐπορεύετο πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ τὸν χαιρετίσῃ. Ὑπῆρχον ἀκόμη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μερικὰ λείψανα τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποποιΐας, ἀλλά ὀλίγιστα πλέον, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὀλιγώστευεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος εἰς τὸ γεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔδιδε πρὸς τιμήν των ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, τὴν 25ήν Μαρτίου.

Εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων διέκρινέ τις ὅλας τὰς καλλονὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — καὶ ἦσαν πολλαί· θὰ ὀνομάσω μερικὰς ἐκ τῶν πλέον πεφημισμένων· ἦσαν ἐκεῖ αἱ τρεῖς θυγατέρες τοῦ Ἀρχιάτρου Π. Σούτσου, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρωτότοκος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Κυρία ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας, ὑπανδρευθεῖσα κατόπιν τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ἱσπανίας Μαρκήσιον Pratt de Nantouillet· ἡ δεσποινὶς Καικιλία Μερκάτη, μετέπειτα κυρία Ἀντωνίου Πάλλη, Κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς Βασιλίσσης Ἐλισσάβετ, ἡ δεσποινὶς Μαρία Λεβίδη, σύζυγος Θεοδώρου Ὑψηλάντη, τοῦ πιστοῦ καὶ ἀφωσιωμένου Σταυλάρχου τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ κατόπιν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', ἡ δεσποινὶς Ταμπακοπούλου συνελθοῦσα εἰς γάμον μετὰ τοῦ Γάλλου Διπλωμάτου Casenave, ἡ δε-

σποινὶς Μεσσαλᾶ, θυγάτηρ τοῦ Κλειδούχου τῆς Βασιλίσσης, ὑπανδρευθεῖσα τὸν Οὖγγρον Διπλωμάτην Κόμητα Wellich, αἱ δύο δεσποινίδες Δούμα, ἡ ξανθὴ καὶ ἡ μελαγχροινὴ—ἡ μία ὡραιοτέρα τῆς ἄλλης—,αἱ δύο δεσποινίδες 'Αλμέϊδα, ἡ δεσποινὶς Μαρία 'Ηπάτη, αἱ δύο δεσποινίδες Ψύχα, ἡ δεσποινὶς Φώφη Κρασᾶ καὶ πολλαὶ ἄλλαι, τῶν ὁποίων δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τὰ ὀνόματα.

"Οταν ἡ ἀδελφή μου, μετέπειτα Κυρία 'Ελένη Βαφειαδάκη, ἡ ὁποία μὲ ἀντικατέστησεν εἰς τὴν Αὐλὴν μετὰ τὸν γάμον μου, ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ συνοδεύσῃ τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα εἰς Πετρούπολιν, ὁ Αὐτοκράτωρ Νικόλαος ὁ Β' τὴν ἠρώτησεν ἄν ὑπάρχῃ ἀκόμη εἰς 'Αθήνας «ce groupe de jolies femmes que j' y ai vu». Καὶ ἡ ἀδελφή μου τοῦ ἀπήντησε :

— Mais certainement, Sire, et il y en a encore de nouvelles.

Οἱ χοροί, οἱ ὁποῖοι ἐχορεύοντο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ὅλως διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς χορούς. Δὲν εἶχον ἀκόμη ἐμφανισθῆ τὰ ὡραῖα καὶ παθητικὰ σημερινὰ tango· ἐχορεύομεν τὴν Valse a deux Temps, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς συναρπαστικῆς μουσικῆς τοῦ Στράους, μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα, τὴν πόλκαν, τοὺς lanciers, τετραχόρους καὶ ἐνίοτε τὴν μαζούρκαν, ὅταν εὑρίσκοντο χορευταί· τοῦτο δὲ συνέβαινε, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο Ρωσσικὰ πολεμικὰ πλοῖα τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐκαλοῦντο εἰς τὸν χορὸν τῶν 'Ανακτόρων. Τὸ θέαμα τότε ἦτο πραγματικῶς ὡραῖον, διότι ὁ χορὸς αὐτὸς ἔχει ἐν ἑαυτῷ πολλὴν χάριν καὶ μεγαλοπρέπειαν. 'Η κυρία ἡ ὁποία ἠρίστευε τότε εἰς τὴν μαζούρκαν, ἦτο ἡ κυρία Καίτη Χατζοπούλου, ἡ μετέπειτα Lady Law, γνωστὴ διὰ τὴν κλασσικήν της καλλονὴν καὶ διὰ τὸ ὡραῖον καὶ ὑψηλόν της ἀνάστημα. "Οσοι τὴν εἶδον τότε χορεύουσαν τὴν μαζούρκαν μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Παύλου 'Αλεξάνδροβιτς, ἀπεκόμισαν τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς ὡραιοτάτου πράγματι θεάματος.

Οἱ χοροὶ ἐδίδοντο εἰς τοὺς κυρίους πολλὰς ἡμέρας πρίν, αἱ δὲ κυρίαι εἶχον πρὸς τοῦτο μικρά, κομψὰ σημειωματάρια ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνέγραφον τὰ ὀνόματα αὐτῶν. 'Ενθυμοῦμαι ὅτι μοῦ συνέβη, ἀπὸ ἀφηρημάδα, νὰ δώσω κάποτε εἰς δύο κυρίους τὸν αὐτὸν χορόν. Φαντάζεσθε τώρα εἰς πόσον δύσκολον θέσιν

εὑρέθην, ὅταν καὶ οἱ δύο παρουσιάσθησαν ἐνώπιόν μου ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ ἱκανοποιήσω ἀμφοτέρους, καὶ αὐτοὶ ἐπερίμεναν νὰ ἀποφασίσω ἐγώ. Φυσικὰ ἐξέλεξα τὸν πλέον συμπαθητικόν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἕτερος οὐδέποτε μοῦ τὸ συνεχώρησε.

Εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων εἶδον διὰ πρώτην φορὰν τὸν—μικρὸν μὲν τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ μεγάλον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εὐφυΐαν—Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἕνα ζωηρὸν καὶ γελαστὸν γεροντάκι. Ἐπίσης τὸν στρατηγὸν Ράλλην, ὅστις—μὲ ὅλα τὰ ἐνεννήκοντα περίπου χρόνια του—ἐχόρευε μανιωδῶς μὲ ὅλας τὰς νεάνιδας. Ἐπήρετο δὲ καὶ διὰ τὰς χορευτικάς του γνώσεις καὶ ἐπέπληττεν αὐστηρῶς τὴν χορεύτριάν του, ὅταν αἱ ὑποκλίσεις εἰς τοὺς «Lanciers» δὲν ἐγένοντο καθ' ὅλους τοὺς κανόνας καὶ τύπους τῆς χορευτικῆς τέχνης. Ἦτο τὸ φόβητρον τῶν κοριτσιῶν !

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἠνοίγοντο αἱ θύραι τῶν αἰθουσῶν, ὅπου εἶχε παρατεθῆ τὸ δεῖπνον, καὶ οἱ προσκεκλημένοι συνέρρεον ὅπως ἀντλήσουν νέας δυνάμεις, διὰ νὰ χορεύσουν τὸ cotillon, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ διαρκέσῃ τοὐλάχιστον δύο ὥρας ἀκόμη. Τοὺς προσεφέρετο ἄφθονος καμπανίτης, ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ ὅ,τι καλὸν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ὁ φιλόξενος Οἶκος τοῦ Βασιλέως.

Μετὰ τὸ δεῖπνον ἤρχιζεν ἀμέσως τὸ cotillon, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ πλέον διασκεδαστικὸν μέρος τῶν χοροεσπερίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ χορευτὴς ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν χορεύτριάν του δύο καθίσματα, ὥστε νὰ διέλθουν ἀνέτως χορεύοντες καὶ συνομιλοῦντες τὰς τελευταίας αὐτὰς εὐχαρίστους ὥρας τῆς βραδιᾶς. Καὶ περὶ τὴν δευτέραν πρωϊνὴν ἐδίδετο πλέον τὸ σύνθημα τῆς ἀναχωρήσεως. Οἱ Βασιλεῖς, ἀφοῦ ἐχαιρέτων τοὺς παρισταμένους οἱ ὁποῖοι ὑπεκλίνοντο ἐνώπιόν των, ἀπεσύροντο τῆς αἰθούσης μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ ἐθιμοτυπίαν, μεθ' ἧς εἶχον εἰσέλθει.

Μετὰ τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων ἐπηκολούθουν αἱ ὑποδοχαὶ καὶ ἑσπερίδες εἰς τὰ καλλιμάρμαρα μέγαρα τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Βασιλόπαιδες ἐπήγαιναν παντοῦ, ἐνῶ οἱ Βασιλεῖς μόνον εἰς τὰς Πρεσβείας καὶ εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τότε ἐκ περιτροπῆς ἐγένοντο Ὑπουργοὶ οἱ κ. κ. Κυρια-

κούλης Μαυρομιχάλης καὶ 'Αλέκος Σκουζές, οἵτινες ἐδέχοντο μεγαλοπρεπῶς τοὺς Βασιλεῖς εἰς τοὺς ἀρχοντικούς των Οἴκους, ὅπου αἱ εὐγενεῖς οἰκοδέσποιναι κ. κ. Λίνα Μαυρομιχάλη καὶ 'Ισαβέλλα Σκουζὲ ἐπεδαψίλευον πᾶσαν περιποίησιν εἰς τοὺς προσκεκλημένους των.

Εἰς τὰ 'Ανάκτορα ἐδίδοντο δὶς τῆς ἑβδομάδος ἐπίσημα γεύματα, πρὸς τιμὴν τῶν Πρεσβευτῶν καὶ τῶν 'Υπουργῶν. 'Η Βασίλισσα ἐπίσης δὶς τῆς ἑβδομάδος ἐδέχετο τὰς κυρίας, αἵτινες εἶχον ἐγγραφῆ εἰς τὸ βιβλίον ἀκροάσεων. 'Εδέχετο πολὺ συχνὰ ἐπεσκέπτετο καὶ ἡ ἰδία κατ' οἶκον τὴν γηραιὰν κυρίαν Σαχίνη, τοῦ Ναυάρχου καὶ ἄλλοτε Αὐλάρχου, ἥτις ἦτο κόρη τοῦ Πετρόμπεη. Τὴν ἐξετίμα καὶ τὴν ἐσέβετο ἰδιαιτέρως διὰ τὴν εὐλάβειάν της. 'Η κυρία αὐτὴ ἦτο μιὰ πραγματικὴ ἀρχόντισσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔφερε δὲ πάντοτε πλουσιωτάτην ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν μὲ τὸ φέσι, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βασιλίσσης 'Αμαλίας. "Οταν ἤρχετο εἰς τὰ 'Ανάκτορα, ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτῆς μίαν μικρὰν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ἣν ἠσπάζετο ἡ Βασίλισσα καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ηὐλόγει Αὐτήν.

"Οταν ἐπαρουσιάζομεν τὰς κυρίας τῶν Πρεσβευτῶν, παρίσταντο ὁ Κλειδοῦχος τῆς Βασιλίσσης κύριος Διονύσιος Μεσσαλᾶς, ἡ Μεγάλη Κυρία καὶ ἡ κυρία τῆς ὑπηρεσίας. Εἰς τὰς λοιπὰς κυρίας μόνον ὁ Κλειδοῦχος καὶ ἡ κυρία τῆς ὑπηρεσίας παρευρίσκοντο. 'Ο Διονύσιος Μεσσαλᾶς, τὸν ὁποῖον ὅλοι μας ἠγαπούσαμεν πολὺ διὰ τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ καλακάγαθον τοῦ χαρακτῆρος του, ἦτο εὐπατρίδης ἐκ Ζακύνθου. Εὑρίσκετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος ἀφ' ἧς εἶχεν Αὕτη κατέλθει εἰς τὴν 'Ελλάδα. Πάντοτε εὔθυμος καὶ ἀστεϊζόμενος, ἀντίκρυζε φιλοσοφικὰ ὅλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς. 'Η Βασίλισσα τὸν ὑπερηγάπα διὰ τὴν καλήν του καρδιὰν καὶ διὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὸ πρόσωπόν Της ἀφοσίωσίν του.

'Ημέραν τινὰ μοῦ ἔλεγεν ἡ Βασίλισσα :

— Οἱ δύο ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους ἠγάπησα περισσότερον εἶναι ὁ Νιόνιος Μεσσαλᾶς καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης.

Καὶ ἀλήθεια, ὅταν ἔχασε τὸν πιστόν Της Νιόνιον, ὅστις ὑπέκυψεν εἰς καρδιακὸν νόσημα, ᾐσθάνθη ἄφατον λύπην καὶ τὸν συνώδευσε μέχρι τοῦ τάφου κλαίουσα πικρῶς.

Τὸν Πάνον Κολοκοτρώτην δὲν τὸν ἐγνώρισα· ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως. Καθ' ἅ μοὶ διηγήθη ὁ θεῖος μου Δημήτριος Κριεζῆς, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε συνάδελφος, ὡς καὶ ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, ἦτο ἕνας αὐθόρμητος, εἰλικρινὴς χαρακτήρ, ψυχικῶς ἀνώτερος, εἶχε δὲ κληρονομήσει ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ γέρου τοῦ Μωριᾶ. Ὅταν διηγεῖτο διαφόρους ἱστορίας καὶ ἀστεῖα ἀνέκδοτα, ἡ Βασίλισσα ἐγέλα μὲ ὅλην της τὴν καρδιάν.

Ἐνίοτε ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια διήρχετο τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς εἰς τὸ Β. Περίπτερον εἰς Πειραιᾶ. Τὸ περίπτερον τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τοῦ λιμένος, εἰς μίαν ὡραιοτάτην καταπράσινον τοποθεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔβρεχον τὰ γαλανὰ ὕδατα τοῦ Σαρωνικοῦ. Οἱ προσκεκλημένοι ἦσαν μόνον αὐλικοὶ καὶ φίλοι τῶν Πριγκήπων. Ἐπαίρναμε τὸ τσάϊ καὶ ἐχορεύαμεν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς τὸ Περίπτερον ἐκεῖνο ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ χορεύσω διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἦτο ἄριστος χορευτής.

Ἐπλησίαζον αἱ Ἀπόκρεω καί, μόλις ἤνοιξε τὸ Τριώδιον, ἤρχισαν νὰ συρρέουν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Πρωτευούσης μετημφιεσμένοι ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ ποιοτήτων. Τὸ Γαϊτανάκι ἐχόρευεν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἡ περιώνυμος Καμήλα τῆς Πλάκας, μὲ τοὺς ἀποτόμους πήδους της, ἐτρόμαζεν ὅλα τὰ παιδιὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία διεσκέδαζε πολὺ μὲ τὰ λαϊκὰ αὐτὰ ἔθιμα καὶ ἠρέσκετο νὰ κατέρχεται εἰς τὰς ὁδοὺς μαζί μου, διὰ ν' ἀπολαμβάνῃ τὸ θέαμα αὐτό.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τῶν Ἀπόκρεω ἐγίνετο πανζουρλισμὸς εἰς τὰς Ἀθήνας· συντροφιὲς προσωπιδοφόρων ἐπεσκέπτοντο τὰ βράδια φιλικάς των οἰκογενείας, καὶ ἐσκόρπιζον παντοῦ τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν χαράν.

Μίαν Κυριακὴν ἀπόγευμα, ποὺ ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἡμέρα τῶν μασκαράδων, ἡ Πριγκήπισσα ἦλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ μοῦ εἶπεν :

— Ἑτοιμάσου νὰ ὑπάγωμεν περίπατον, ἔχω ὄρεξιν νὰ ἰδῶ μασκαράδες σήμερον· Καὶ ἐξήλθομεν τότε incognito ἀνὰ τὴν πόλιν.

Κατήλθομεν διὰ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος εἰς τὴν

ὁδὸν Ἑρμοῦ, ἥτις ἔβριθε κόσμου. Κομφετὶ καὶ σερπαντὲν ἐρρίπτοντο ἀπὸ παντοῦ εἰς τὸν παγερὸν ἀέρα, ὅστις τὰ ἐστριφογύριζε καὶ τὰ ἐξέπεμπε ἐπάνω μας. Αἱ διάφοροι ἀμφιέσεις τῶν προσωπιδοφόρων μὲ τοὺς ποικίλλους χρωματισμούς των καὶ αἱ ζωηραὶ αὐτῶν φωναί, προσέδιδον ἕνα χαρακτῆρα μεγάλης φαιδρότητος εἰς τὸ ὅλον περιβάλλον.

Τὸ Γαϊτανάκι ἐχόρευεν ὑπὸ τὸν ἦχον μιᾶς πεπαλαιωμένης φυσαρμόνικας, ἀπὸ παντοῦ ἠκούοντο παραφωνίαι τραγουδιστῶν καὶ πρωτογόνων μουσικῶν ὀργάνων· ἦτο σωστὸν πανδαιμόνιον. Ἀνεμίχθημεν εἰς τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεγνώριζον πάντοτε τὴν Πριγκήπισσαν. Ὅταν ὅμως ἀντελαμβάνοντο τὴν παρουσίαν της, τὴν ἠτένιζον μετὰ χαρᾶς καὶ τὴν ἐπευφήμουν ζωηρῶς. Ἐγέλα τότε μὲ τὸ παιδικὸν καὶ ἀφελές της γέλιο, τοὺς ἔλεγεν ἀπὸ μίαν καλὴν λέξιν καὶ τοὺς ἐχαιρέτα νεύουσα διὰ τῆς χειρός.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὴν εἶχε πολὺ διασκεδάσει ἕνας μασκαράς, ὅστις ἔφερε μίαν δῆθεν ἐνδυμασίαν Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος· ἦτο ὅμως τόσον πενιχρός, διὰ ν' ἀντιπροσωπεύσῃ ἕνα τόσον ὑψηλὸν ἀξίωμα, ὥστε μᾶς ἦλθον γέλια. Ἀστεϊζομένη ἡ Πριγκήπισσα τοῦ λέγει :

— Ποῦ ἔκαμες τὸ φόρεμά σου ;

— Εἰς τῆς Λιζιέ, ἀπήντησεν ἐκεῖνος ἄνευ δισταγμοῦ

Ἡ Λιζιὲ ἦτο τότε ἡ πρώτη ράπτρια τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Πριγκήπισσα ἐθαύμασε τὴν ἑτοιμολογίαν καὶ τὸ χιουμοριστικὸν πνεῦμα τοῦ ἁπλοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου καὶ γελῶσα τοῦ ἀπάντησε :

— Θὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ ἐκεῖ.

Τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τὴν διηρχόμεθα πάντοτε εἰς τοῦ Κου καὶ τῆς Κας Φερνάνδου Σερπιέρη. Ποῖος δὲν ἐχόρευσε, ποῖος δὲν διεσκέδασε, ποῖος δὲν ηὐθύμησεν εἰς τὸν φιλόξενον ἐκεῖνον Οἶκον, ὅπου ἡ τόσον συμπαθὴς Λαυρία Σερπιέρη μᾶς ἐδέχετο ὅλους μὲ τὸ γλυκό της μειδίαμα καὶ τὴν ἔμφυτον εἰς αὐτὴν ἀγαθότητα καὶ εὐγένειαν.

Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ ὅλοι οἱ Πρίγκηπες τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου ἐτίμων πάντοτε διὰ τῆς παρουσίας των τὰς ὡραίας αὐτὰς συγκεντρώσεις. Ἡ δὲ πρωΐα τῆς Καθαρᾶς Δευ-

τέρας μᾶς ἔβλεπεν ἐπανερχομένους εἰς τοὺς οἴκους μας μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

ΠΕΡΙ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1896 ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος τῆς Σερβίας. Ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ἔλθει μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας. Ἐφιλοξενήθη εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ὁ δὲ Πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας καὶ ἡ Βαρωνὶς de Kosjek ἔδωσαν πρὸς τιμήν του χορόν, εἰς τὸν ὁποῖον παρευρέθη ὁλόκληρος ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι μοῦ ἐζήτησε νὰ χορεύσωμεν—ἂν καὶ δὲν εἶχε τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν χοροῦ—καὶ μὲ παρέσυρε καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς μεγάλης αἰθούσης, χωρὶς ν' ἀκολουθῇ οὔτε μουσικήν, οὔτε κανενὸς εἴδους ρυθμόν. Τὸ θέαμα ἦτο γελοῖον. Ἀφ' οὗ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τέρμα εἰς αὐτὸ τὸ χοροπήδημα, μὲ ἐπανέφερε εἰς τὴν θέσιν μου. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρεσαν πάντοτε τὰ ἀστεῖα, καραδοκοῦσα αὐτὴν τὴν στιγμὴν μὲ ἐπλησίασε καὶ μοῦ λέγει :

— Βλέπω ὅτι τοῦ ἀρέσεις πολύ. Δὲν τὸν παίρνεις νὰ ἡσυχάσω ;

Καὶ ἐγὼ γελῶσα, τῆς ἀπήντησα :

—Ὅ,τι θυσίαν θέλετε, εἶμαι πρόθυμος νὰ τὴν ὑποστῶ, Ὑψηλοτάτη· ἀλλὰ ὄχι αὐτήν.

Ἦτο πολὺ ἄσχημος· καὶ αὐτὸ ἦτο πολὺ περίεργον, διότι ἡ μήτηρ του, ἡ Βασίλισσα Ναταλία, ἦτο ὡραιοτάτη, ἐπίσης καὶ ὁ Βασιλεὺς Μιλᾶνος.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἀφίκετο ἐπίσης εἰς Ἀθήνας ὁ Μέγας Δοὺξ Γεώργιος Μιχαήλοβιτς, ὁ μέλλων μνηστὴρ τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας ἀπῆλθεν εἰς τὰ

ἴδια, ὅπου ὁ δυστυχὴς—μετὰ παρέλευσιν χρόνων—ἐδολοφονήθη ἀγρίως ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του.

Ὁ Μέγας Δοὺξ ἦτο ὑψηλός, μελαγχροινὸς καὶ λίαν συμπαθής. Ἔμεινε περὶ τὰς δύο μόνον ἑβδομάδας καὶ ἀνεχώρησε μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐπανέλθῃ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, ὅπως διαμείνῃ εἰς τὸ Τατόϊ. Εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἕνα Ρῶσσον Ὑπασπιστὴν ὀνόματι Dubreuil Echappare, ὅστις μοῦ ἔλεγε διηνεκῶς:

— Πρέπει ἀφεύκτως, δεσποινὶς Κριεζῆ, νὰ ἔλθετε μετὰ τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος εἰς Πετρούπολιν, διὰ νὰ παραστῆτε εἰς τὴν Στέψιν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Β'. Δὲν φαντάζεσθε τί μεγαλοπρεπεῖς ἑορταὶ θὰ λάβουν χώραν καὶ τί μοναδικὸν θέαμα θὰ ἴδῆτε.

— Καὶ ἐγὼ τὸ ἐπιθυμῶ πολύ, τοῦ ἔλεγον. Ἀλλὰ βλέπετε, ἡ κυρία Σαπουντζάκη εἶναι ἡ Κυρία ἡ ὁποία συνοδεύει πάντοτε τὴν Βασίλισσαν εἰς τὰ ταξείδιά Της εἰς Ρωσσίαν.

— Mais intriguez donc, μοῦ ἀπήντησε, γαλλιστί. C'est ainsi que cela se passe chez nous.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'., τοὐλάχιστον ἐνόσῳ ἤμην, οὐδέποτε ὑπῆρξαν ραδιουργίαι, διότι μία στερεὰ ἀλληλεγγύη, ἔχουσα ὡς βάσιν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς συναδέλφους, εἶχε δημιουργήσει μεταξύ μας μίαν ἀτμόσφαιραν ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης.

Εἴχομεν πλέον εἰσέλθει εἰς τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἡ Βασσίλισσα δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Πρίγκηπας νὰ μεταβαίνουν εἰς διασκεδαστικὰς συγκεντρώσεις. Ἡ κοινωνία ἐπίσης ἠκολούθει τὸ καλὸν αὐτὸ παράδειγμα τῆς Βασιλίσσης. Ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ἐνήστευε καθ' ὅλην τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ἑβδομάδα καὶ κατὰ τὰς ἄλλας—τὴν Δευτέραν, Τετάρτην καὶ Παρασκευήν,—πρωῒ καὶ βράδυ συνεκεντροῦντο εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἀνακτόρων, ὅπου ἠκροῶντο μετὰ κατανύξεως τῶν προσευχῶν, τὰς ὁποίας ἀνεγίνωσκεν ὁ ἱερεύς.

Ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἦτο ἐπιβλητικωτάτη. Ὁ Βασιλεὺς μεθ' ὅλου τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ Πολιτικοῦ του Οἴκου ἠκολούθει ἐν μεγάλῃ στολῇ. Ἡ Βασίλισσα καθὼς καὶ αἱ Πριγκήπισσαι καὶ αἱ Κυρίαι τῆς Αὐλῆς, πενθηφοροῦσαι ἐκράτουν ἀνὰ χεῖρας τὰς ἀνημμένας των λαμπάδας καὶ οἱ Βα-

σιλικοὶ Πρίγκηπες ὑπεβάσταζον μετ' ἄκρας εὐλαβείας τὸν Ἱερὸν Ἐπιτάφιον. Ἡ περιφορὰ ἐγένετο εἰς τοὺς ἀπεράντους ἐκείνους διαδρόμους τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων, ὅπου ὁ ἱερεὺς ἐσταμάτα διὰ νὰ ἀναπέμψῃ εἰς τὸν Ὕψιστον τὰς δεήσεις ὑπὲρ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, τοῦ Ἔθνους, τοῦ Στρατοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. Ὁ χορὸς ἔψαλλε κατανυκτικώτατα τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον καὶ ἡ Βασίλισσα προσηύχετο. Ἐπὶ τοῦ προσώπου Της ἐφαίνετο ἡ θλῖψις τῆς χριστιανικῆς Της ψυχῆς, ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν ὅσων ὑπέφερε δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἦτο ὅλο χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις. Ἡ μικρὰ ὡραία Ἀνακτορικὴ Ἐκκλησία ἔλαμπεν ἀπὸ ἄπλετον φῶς, τὰ κρύσταλλα τοῦ πολυελαίου της, ὡς παμμεγέθεις ἀδάμαντες ἐξέπεμπον πολυχρώμους καὶ φωτεινὰς ἀκτῖνας, αἵτινες ἐλάμπρυνον καὶ ἐθέρμαινον τὴν Μεγάλην Χριστιανικὴν ἑορτήν.

Ἡ ἐπιβλητικὴ παρουσία τοῦ Βασιλέως, οἱ ἱερεῖς μὲ τὰ πλούσια ἀργυροῦφαντα ἄμφια καὶ τὴν σεβασμίαν των μορφήν, αἱ Κυρίαι μὲ τὰς λευκάς των ἐσθῆτας, οἱ Ὑπασπισταὶ μὲ τὰς ἐπισήμους στολὰς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα Πίστεως καὶ Ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἐσκόρπα γύρω της ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, προσέδιδον εἰς τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως ὅλην τὴν βαθεῖαν καὶ μεγαλειώδη ἔννοιαν αὐτῆς.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, μίαν τοιαύτην λαμπρὰν νύκτα, ἡ Βασίλισσα μοῦ εἶπε μὲ τὸ ἀγγελικόν της μειδίαμα, ὅτι ὁ διακαής της πόθος ἦτο ν' ἀποθάνῃ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ αἱ Πύλαι τοῦ Οὐρανοῦ εἶναι εἰς ὅλους ἀνοικταί.

— Αἱ Πύλαι τοῦ Οὐρανοῦ θὰ εἶναι πάντοτε ἀνοικταὶ εἰς Ὑμᾶς, Τῇ εἶπον.

Δὲν ἐπείσθη φαίνεται εἰς τοὺς λόγους μου, διότι μοῦ ἀπήντησε :

— Τίς ἔζησε εἰς τὸν κόσμον καὶ δὲν ἡμάρτησε ;

Δυστυχῶς ὁ πόθος της αὐτὸς δὲν ἐξεπληρώθη. Καί, οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μαύρη μοῖρα ἐπεφύλαττεν εἰς τὴν Μεγάλην Αὐτὴν Βασίλισσαν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἐσκόρπισεν ἀφειδῶς ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς μεγάλης της ψυχῆς εἰς ἀγαθοεργίας, εἰς περίθαλψιν ἀσθενῶν καὶ παρηγορίαν τῶν ἀποκλήρων τῆς τύχης,

ν' ἀποθάνῃ μακρὰν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, τὴν ὁποίαν τόσον ἠγάπησε καὶ τόσον ἐπόθει νὰ ἐπανίδῃ!

Τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος μετέβαινεν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν, ὅπως παραστῇ ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνάστασιν μεθ' ὅλων τῶν ἐπισήμων, καὶ κατόπιν ἤρχετο εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἵνα ἀκολουθήσῃ μέχρι τέλους τὴν Μεγάλην Λειτουργίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἥτις ἐπερατοῦτο μόνον τὴν δευτέραν πρωϊνὴν ὥραν. Τότε ἡ Βασίλισσα μᾶς ἐπλησίαζε, μᾶς ἠσπάζετο, τρὶς καὶ μᾶς ἔλεγε: «Χριστὸς Ἀνέστη». Ἠσπαζόμεθα καὶ ἡμεῖς εὐλαβῶς τὴν χεῖρα Της καὶ ἀπαντούσαμεν: «Ἀληθῶς Ἀνέστη».

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐλαμβάνομεν ἕνα μικρὸ αὐγὸ ἀπὸ χρυσὸν μὲ πολυτίμους λίθους, ὡς Πασχαλινὸν δῶρον.

ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟΝ τοῦ 1896 οἱ Ἕλληνες ἀνέζησαν μετὰ συγκινήσεως καὶ Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας στιγμὰς τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Διεθνὴς ἐπιτροπὴ τῶν Παγκοσμίων Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, τιμῆς ἕνεκεν, προέκρινεν ὡς τόπον ἐνάρξεως αὐτῶν τὰς Ἀθήνας. Εἶχεν ἀνακαινισθῇ τελείως πρὸς τοῦτο τὸ ἀρχαῖον Στάδιον, δαπάναις τοῦ ὁμογενοῦς Γ. Ἀβέρωφ, ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου ἀρχιτέκτονος Ἀναστ. Μεταξᾶ, ὅπως ἦτο ἀκριβῶς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μὲ τοὺς μεγάλους ἐκ λευκοῦ μαρμάρου θώκους του.

Οἱ Πρίγκηπες Γεώργιος καὶ Νικόλαος ἦσαν μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ εἰργάζοντο πυρετωδῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀγώνων.

Ἡ 25η Μαρτίου 1896 εἶχεν ὁρισθῇ διὰ τὸν Μαραθώνιον δρόμον καὶ κάθε Ἕλλην καὶ Ἑλληνίς, ἀπὸ τὸ μικρότερον παιδὶ ἕως τὸν μεγαλύτερον ἄνδρα, ηὔχοντο καὶ ἀνέμενον μετὰ συγ-

κινήσεως καὶ κρυφῆς χαρᾶς—καὶ μὲ τὴν ἐνδόμυχον ἐλπίδα—ὅτι τὸ ἔπαθλον τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀγωνίσματος θὰ ἐλάμβανεν ἀσφαλῶς Ἕλλην.

Ἐξημέρωσεν ἐπὶ τέλους ἡ μεγάλη αὐτὴ ἡμέρα. Ἐνωρὶς συνέρρευσεν ὁ κόσμος ὅπως καταλάβῃ τὰς θέσεις του εἰς τὸ Στάδιον, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑπερπλῆρες. Ἀφ' οὗ ἔλαβον χώραν διάφορα ἄλλα ἀγωνίσματα ὑπὸ ἀθλητῶν ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων, μεταξὺ τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης μεταμεσημβρινῆς ὥρας—δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν—ἠκούσθη ὁ πυροβολισμός, ὁ ἀγγέλων τὴν ἄφιξιν εἰς τὸ Στάδιον τοῦ πρώτου δρομέως Νικητοῦ τοῦ Μαραθωνίου. Ἦτο Ἕλλην, καὶ πάραυτα ὑψώθη καὶ ἐκυμάτισεν ὑπερηφάνως ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Ἔξαλλος ὁ κόσμος ἐκ χαρᾶς ἠγέρθη ὡς ἓν σῶμα, ζητωκραυγάζων, χαιρετῶν καὶ στεφανώνων μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμὸν τὸν Ὀλυμπιονίκην Σπυρ. Λούην ἐξ Ἀμαρουσίου, τὸν ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὰς χεῖρας, μὲ τοὺς Βασιλικοὺς Πρίγκηπας ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν μελῶν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας ἐζωγραφίζετο ἡ μεγάλη χαρά, τὴν ὁποίαν ᾐσθάνοντο ἐπὶ τῇ ἑλληνικῇ αὐτῇ νίκῃ. Ὅσοι ἦσαν ἐκεῖ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν τὴν ἐλησμόνησαν ποτὲ ἡ δὲ Βασίλισσα Ὄλγα, ἥτις ἀδιαθετοῦσα δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Στάδιον, ὅταν ἤκουσεν τὰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους, αἵτινες ἔφθασαν μέχρι τοῦ δωματίου Της εἰς τὰ Ἀνάκτορα, εἶπε μὲ συγκίνησιν :

—Ἕλλην ἐνίκησε τὸν Μαραθώνιον. Φαντάζομαι τὴν χαρὰν τῶν παιδιῶν μου.

Μετὰ παρέλευσιν πάρα πολλῶν χρόνων, τὸ θέρος τοῦ 1936, ὅταν παρευρέθην εἰς τοὺς παγκοσμίους Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐτελοῦντο ἐν Βερολίνῳ καὶ εἶδον μετὰ σαράντα ἀκριβῶς ἔτη τὸν Σπ. Λούην, γέροντα πλέον, νὰ εἰσέρχεται πρῶτος εἰς τὸ Στάδιον ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἑλληνικῆς ὁμάδος, φέροντα τὴν ὁλόλευκον φουστανέλλαν του καὶ κρατοῦντα ὑπερηφάνως τὴν Ἑλληνικὴν Σημαίαν, ὁμολογῶ ὅτι κατελήφθην ἀπὸ ἄφατον συγκίνησιν. Πόσαι ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος δὲν μοῦ ἦλθον εἰς τὸν νοῦν καὶ δὲν ἐπτερύγισαν γύρω μου ! Ὡς ἐν κινηματογραφικῇ ταινίᾳ παρήλασεν ἐνώπιόν μου ἡ θριαμβευτικὴ ἡμέρα

τῆς 25ης Μαρτίου 1896 καὶ τὰ ὡραῖα χρόνια τῆς νεότητός μου.

Εἰς τὸ Στάδιον τοῦ Βερολίνου ἀπεδόθησαν τότε μεγάλαι τιμαὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁμάδα, ἥτις, τιμῆς ἕνεκεν, κατέλαβε τὸ κέντρον τοῦ Σταδίου.

ΜΙΑΝ ΠΡΩΪΑΝ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1896, ἡ Βασίλισσα μοῦ διεμήνυσε νὰ μεταβῶ παρ' Αὐτῇ. Ἔσπευσα νὰ ἐκτελέσω τὴν διαταγήν Της καί, μόλις εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιόν Της, ἀφ' οὗ μὲ ἐφίλησε μοῦ λέγει:

— Λυποῦμαι διότι θὰ σὲ λυπήσω, ἀλλὰ πρέπει νὰ σοῦ εἴπω κάτι: Μὲ εἰδοποίησαν ὅτι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐλήφθη τηλεγράφημα ὅτι ὁ ἀδελφός σου, ὅστις ὑπηρετεῖ εἰς τὸν Γαλλικὸν στόλον, ἀσθενεῖ βαρέως ἀπὸ τυφοειδῆ πυρετὸν καὶ νοσηλεύεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον Τουλῶνος.

Ἡ εἴδησις ἦτο τόσον ἀπροσδόκητος, ὥστε δὲν ἠδυνήθην νὰ συγκρατηθῶ. Ἡ καλή μου Βασίλισσα μὲ τοὺς παρηγορητικούς Της λόγους προσεπάθει νὰ καθησυχάσῃ τὴν μεγάλην μου ταραχήν.

— Θέλω νὰ ἴδω ἀμέσως τὴν μητέρα σου, μοῦ εἶπεν. Τῆς ἐμήνυσα διὰ τοῦ θείου σου κ. Κριεζῆ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ Ἀνάκτορα· πιστεύω ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἶναι ἐδῶ.

Καὶ πράγματι, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας κατέφθασεν ἡ μητέρα μου, μὲ τὰ ἴχνη τῆς ταραχῆς καὶ τῆς συγκινήσεως καταφανῆ ἐπὶ τοῦ προσώπου της. Ἡ Βασίλισσα τὴν ἐδέχθη μὲ ἄπειρον καλωσύνην καὶ συμπάθειαν καὶ τῆς εἶπε:

— Πρέπει νὰ φύγετε ἀμέσως, νὰ ὑπάγετε νὰ ἴδητε τὸν υἱόν σας. Μὴ ἀνυσηχῆτε διὰ τὴν νεωτέραν σας κόρην, ἐπειδὴ θὰ μείνῃ μόνη. Θὰ τὴν πάρω ἐγὼ εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ θὰ μείνῃ πλησίον τῆς ἀδελφῆς της.

Τῆς ἐνεχείρισε συγχρόνως μίαν μικρὰν χρυσῆν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, τὴν ηὐλόγησε, τὴν ἠσπάσθη καὶ τῆς εἶπε :

— Πηγαίνετε νὰ περιποιηθῆτε τὸν υἱόν σας καὶ ὁ Θεὸς θὰ σᾶς βοηθήση. Καλὸ ταξείδι.

Ἡ μητέρα μου κατασυγκεκινημένη διὰ τὴν μέριμναν καὶ καλωσύνην τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυεν ἡ Βασίλισσα πρὸς τὴν οἰκογένειάν μας, τῆς ἐξέφρασεν ὅλην της τὴν εὐγνωμοσύνην, ἠσπάσθη εὐλαβῶς τὴν χεῖρά Της καὶ ἀπεσύρθη κλαίουσα.

Ἂν καὶ πολὺ νέα τότε, εἶχα ἤδη τὴν ἱκανότητα νὰ ψυχολογῶ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποκτᾶται συνήθως μὲ τὴν πεῖραν τῆς ζωῆς. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς συνομιλίας τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης μετὰ τῆς μητρός μου, παρετήρησα ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐλαφρὰ μελαγχολία τὸ γλυκὺ καὶ ἁγνόν Της βλέμμα. Ἐμάντευσα τὸν κρυφόν Της πόνον, τὸν σκληρότερον, τὸν βαθύτερον, τὸν ὁποῖον δύναται νὰ αἰσθανθῇ μητρικὴ καρδία. Καὶ Ἐκείνη εὑρέθη κάποτε ὑπὸ παρομοίας—καὶ μάλιστα ἔτι τραγικωτέρας συνθήκας, μὴ προφθάσασα νὰ ἐπανεύρῃ ἐν τῇ ζωῇ τὴν λατρευτήν Της κόρην Ἀλεξάνδραν, τὴν τελείαν ἐκείνην ὕπαρξιν, τὴν ὁποίαν τόσον προώρως ἐκάλεσε πλησίον του ὁ Θεός, καὶ τὴν ὁποίαν ἐλάτρευσε καὶ ἔκλαυσε μαζί Της ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς Λαός.

Τίς θὰ ἔλεγε τότε εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν, ἥτις τόσον ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου, ὁποῖον τραγικὸν τέλος ἐπερίμενεν αὐτόν. Ἦτο γλυκὺς καὶ εὐπροσήγορος, δὲν εἶχε ποτὲ βλάψει κανένα καὶ μόνον αἰσθήματα καλὰ καὶ εὐγενῆ διέκρινον αὐτόν. Ἐσέβετο τὰς οἰκογενειακάς του παραδόσεις καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Πατρίδος του, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας κατὰ τὸν πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, κυβερνῶν τὴν «Δόξαν» καὶ φέρων τὸν βαθμὸν πλοιάρχου, κατέλαβε τὴν 20ην Ἰουνίου 1913 τὴν Καβάλλαν καὶ διετέλεσε Διοικητὴς αὐτῆς.

Πόσον ἦτο γενναῖος, τὸ ἀποδεικνύει τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον, συμβὰν ὅτε ἦτο Δόκιμος τῆς Γαλλικῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τοῦ Borda. Ἐξετέλει μετὰ τῶν συναδέλφων του ἐκπαιδευτικὸν πλοῦν, καὶ προσήραξαν εἰς τὰς Ἀντίλλας. Εἷς ἐκ τῶν ἀνδρῶν

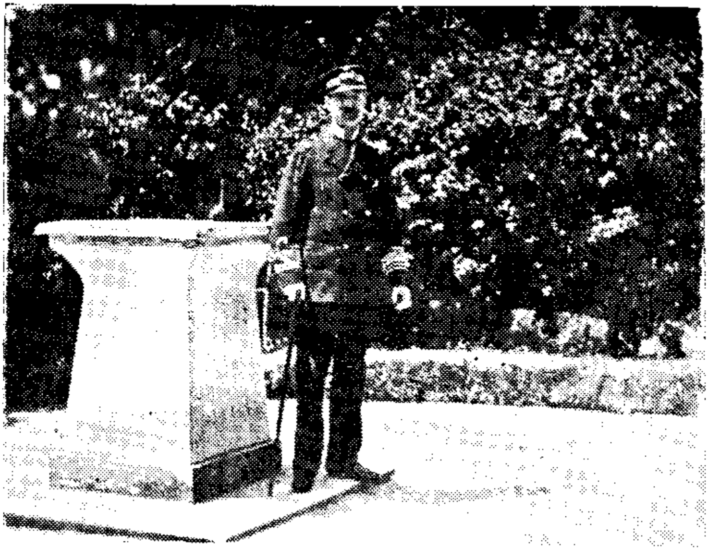
τοῦ πληρώματος, ἀγνοῶν νὰ κολυμβᾷ, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἀδελφός μου, ὅστις ἦτο ἄριστος κολυμβητής, ἀφήρεσεν ἀμέσως τὰ ἐνδύματά του καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διάσωσίν του. Σεμνὸς καὶ μετριόφρων ὡς ἦτο ἐκ φύσεως, δὲν ἐμάντευσε διατί τὴν ἑπομένην πρωΐαν ὁ κυβερνήτης ἐκάλεσε τὸ πλήρωμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Τοῦ ἀπένειμαν εἰς τὴν Ἡμερησίαν Διαταγὴν τὸ μετάλλιον τῆς ἀνδρείας, ὄχι μόνον διότι ἔσωσε τὴν ζωὴν ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐρρίφθη ἄνευ δισταγμοῦ εἰς μίαν θάλασσαν, ἥτις ἔβριθεν ἀπὸ καρχαρίας.

Ἀργότερον, ὑπηρέτησεν, ὡς ἀξιωματικὸς πλέον, εἰς τὸν Γαλλικὸν Στόλον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ναυάρχου Lapeyrerre, ὅστις εἶχε κάμει τὸν πόλεμον τῆς Κίνας. Οὗτος, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἦτο Ἕλλην καὶ ἔγγονὸς τοῦ Ναυάρχου Κριεζῆ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἶπεν :

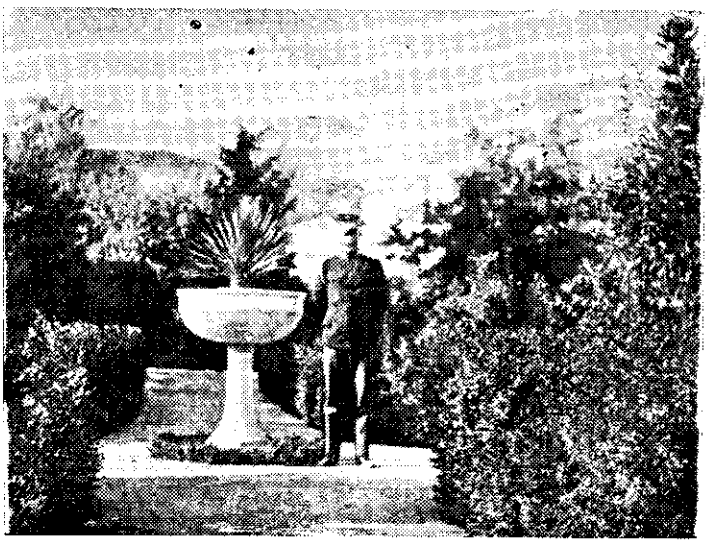
—Φαίνεται ὅτι ρέει εἰς τὰς φλέβας του ναυτικὸν αἷμα».

Ἦτο εὐφυής, μὲ εὐρεῖαν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν καὶ ἀρίστας ναυτικὰς γνώσεις. (*)

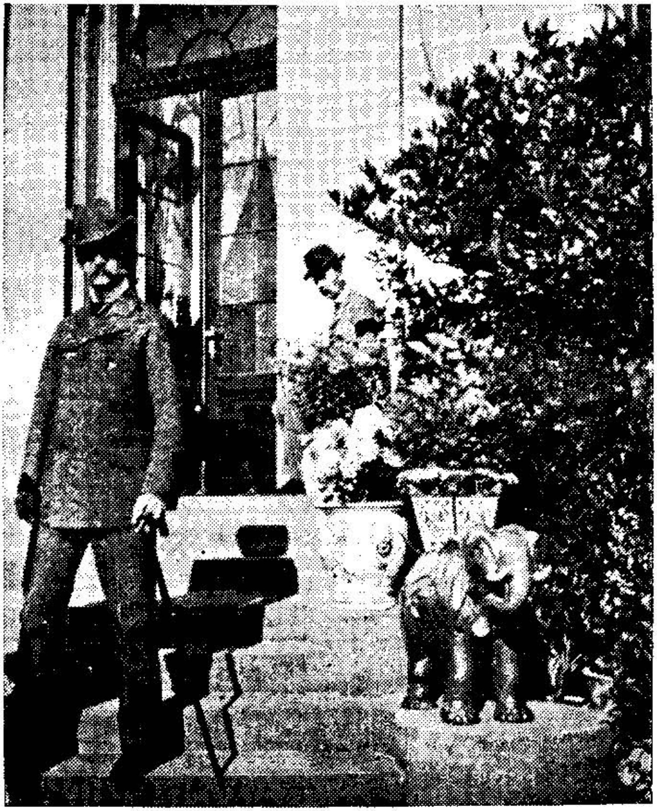
(*) Ὅλαι ὅμως αὐταὶ αἱ ἀρεταί, ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα ἐθεωρήθησαν μηδέν, καὶ ἡ λαίλαψ τῆς Δεκεμβριανῆς ἀντεθνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1944 τὸν ἀφήρπασε μίαν νύκτα, ἀσθενῆ ὄντα, ἐκ τῆς κλίνης του καὶ τὸν ἐξηφάνισε μετὰ τῆς προγονῆς του, τῆς ἀθώας κόρης Φαίνης Ξύδη. Εἰς μίαν ἀπόκεντρον καὶ ἔρημον ἔκτασιν εἰς τὰ Κιούρκα, ὅπου διεπράχθη τὸ στυγερὸν ἔγκλημα, ἐντὸς μικροῦ πετρίνου φράκτου ὅπου φύονται κυπάρισσοι καὶ πικροδάφναι, τὰς ὁποίας ἐφύτευσεν μὲ στοργὴν ἡ ἀπαρηγόρητος σύντροφος τοῦ βίου του, ἐστήθη ἕνας μαρμάρινος σταυρὸς ὅστις φέρει μόνον μίαν χρονολογίαν, τὴν τῆς 22ας Δεκεμβρίου 1944, ἡμέρας καθ' ἣν ἀνόσιοι καὶ ἄτιμοι χεῖρες ἀφήρεσαν ἐκεῖ τὴν ζωὴν τοῦ Ὑποναυάρχου Ἀντωνίου Ἐπαμ. Κριεζῆ, ἐγγονοῦ τοῦ «Ἀχιλλέως τοῦ Στόλου».

Η. Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Α! ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΗΠΟΝ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ

Η. Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΗΠΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ ΤΟΥ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Α! ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ
BERNSDORF ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΤΟΥ
ΟΣΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΒΑΘΟΣ

ΟΛΙΓΑΣ ΗΜΕΡΑΣ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς μητρός μου, ἐλάβομεν τηλεγράφημά της ἀγγέλλον τὴν ἄφιξίν της εἰς Τουλῶνα καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἤδη ἐλαφρὰν βελτίωσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τοῦ ἀδελφοῦ μου. Ἡ χαρά μας ἦτο ἀπερίγραπτος καὶ ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγὼ ἤμεθα περισσότερον ἐνθουσιασμέναι, διότι εὑρισκόμεθα καὶ πάλιν μαζύ, ἀχώριστοι ὡς κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη.

Ἡ ζωὴ ἔρρεεν ὁμαλὴ εἰς τὰ Ἀνάκτορα καθότι εἶχε κοπάσει πλέον ἡ κοσμικὴ κίνησις καί, μὲ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὰ λουλούδια, νέος βλαστὸς προσετέθη εἰς τὸν Βασιλικὸν Οἶκον τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 20ην Ἀπριλίου 1896 ἐγεννήθη ἡ Πριγκήπισσα Ἑλένη, ἡ σήμερον Βασιλομήτωρ τῆς Ρουμανίας, ἡ πρώτη θυγάτηρ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας. Ἡ μικρὰ Πριγκήπισσα, ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς γεννήσεώς της, ἔδειξεν εἰς τί ἐκλεκτὸν πλᾶσμα ἔμελλε νὰ ἐξελιχθῇ· ἦτο ἕνα ὡραιότατο καὶ θελκτικώτατο παιδάκι.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεώς της, ἡ ὁποία ἐτελέσθη εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἀνακτόρων παρουσίᾳ τῶν Βασιλέων καὶ τῶν λοιπῶν Β. Πριγκήπων, ἔκλαυσε τόσον πολύ, ὅταν ὁ ἱερεὺς τὴν ἐβύθισεν εἰς τὴν ἀργυρᾶν κολυμβήθραν, ὥστε ἡ Αὐτοκράτειρα Φρειδερίκη ἥτις ἦτο παροῦσα κατετρόμαξε, φοβηθεῖσα μή τι σοβαρὸν συνέβη εἰς τὴν μικράν της ἐγγονήν.

Σπανίως γυναικεία φύσις ἐπλάσθη μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ ἐπροικίσθη μὲ τόσα δῶρα. Τὸ ὡραιότατόν της πρόσωπον καὶ τὸ γλυκύ της μειδίαμα εἶναι ἀπαύγασμα τῆς ὡραίας της ψυχῆς. Εὐφυεστάτη, ἁπλουστάτη, εὐθύμου καὶ εἰλικρινοῦς χαρακτῆρος, ἔχει ἄπειρον γλυκύτητα ὅταν ὁμιλῇ. Εἶναι φιλεύσπλαχνος καὶ ἐλεήμων. Πιστὴ κόρη τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως

Κωνσταντίνου, δὲν λησμονεῖ ἀκόμη τὴν Ἑλληνικήν της Πατρίδα, ἂν καὶ τόσα ἔτη ζῇ μακρὰν αὐτῆς.

Κατὰ τὰ μαῦρα ἔτη τῆς πείνης καὶ τῆς Κατοχῆς ἐπανειλημμένως ἔστειλε ἄφθονα τρόφιμα, ὅπως διανεμηθοῦν ἀδιακρίτως εἰς φίλους καὶ πτωχούς. Ἡ θεία της, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, τὴν ὑπερηγάπα καὶ μοῦ ἔλεγε πάντοτε :

—Εἶναι ἡ ὡραιοτέρα καὶ καλυτέρα μου ἀνεψιά.

ΕΠΛΗΣΙΑΖΕ ἡ 23η Ἀπριλίου 1896, ἡ ἑορτὴ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἐψιθυρίζετο εἰς τὴν Αὐλὴν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσωμεν διὰ τὴν Κέρκυραν, ὅπου ὁ Βασιλεὺς θὰ ἑώρταζε τὴν ἐπέτειον τοῦ ὀνόματός του. Ὁ Γεώργιος Α΄ οὐδέποτε ἔμενεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἡμέραν ἐκείνην· τὴν διήρχετο πάντοτε μακρὰν τῆς Πρωτευούσης.

Καὶ πράγματι, τὴν 20ην Ἀπριλίου εἰδοποιήθημεν νὰ ἑτοιμάσωμεν τὰς ἀποσκευάς μας πρὸς ἀναχώρησιν. Ἐπεβιβάσθημεν λοιπὸν τῆς Βασιλικῆς θαλαμηγοῦ «Σφακτηρία» εἰς Πειραιᾶ, ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Δ. Βουδούρην, καὶ κατόπιν ὡραίου ταξειδίου, ἀφίχθημεν αἰσίως εἰς Κέρκυραν, τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κατηυθύνθημεν ἀμέσως εἰς τὴν ὡραίαν Βασιλικὴν ἔπαυλιν τοῦ Mon Repos, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ διαμείνωμεν. Ἡ ἀκολουθία τῶν Βασιλέων ἀπηρτίζετο ἀπὸ τὸν ὑπασπιστὴν ἀντιπλοίαρχον Γεώργιον Κουντουριώτην, τὸν ἰατρὸν Κων. Σάββαν, τὸν εἰς ὅλους ἀγαπητὸν Ἀρχιτέκτονα τῶν Ἀνακτόρων Ἀναστάσιον Μεταξᾶν, τὸν παιδαγωγὸν τῶν βασιλοπαίδων Γκινιὰρ καὶ ἐμέ. Ἐκτὸς τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας, ἡ Βασιλόπαις Μαρία καὶ οἱ λοιποὶ Βασιλόπαιδες ὡς καὶ ὁ ἑπταετὴς τότε μικρὸς Πρίγκηψ Χριστόφορος συνώδευαν τοὺς Ὑψηλοὺς των γονεῖς.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν, εἰς τὰς 10, ἐτελέσθη ἐν πάσῃ ἐπισημότητι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ φρουρίου «Ἅγιος Γεώργιος» Δοξολογία ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ τοῦ Ἄνακτος, παρόντων τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἀρχῶν τοῦ τόπου. Τὴν ἑσπέραν ἐφωταγωγήθη ὅλη ἡ πόλις καὶ παρετέθη γεῦμα εἰς τοὺς ἐπισήμους.

Ἡ βραχεῖα διαμονή μας ἐν Κερκύρᾳ παρέμεινε μεταξὺ τῶν ἀσβέστων ἀναμνήσεων τῆς εὐτυχοῦς ζωῆς τὴν ὁποίαν διῆλθον πλησίον τῶν ἀγαθῶν μου Βασιλέων Γεωργίου καὶ Ὄλγας. Ἡ μαγεία τῆς Κερκυραϊκῆς φύσεως μὲ κατέθελξε καὶ μὲ κατέκτησεν ὁλόκληρον. Εἶχα διαβάσει πολλὰς περιγραφὰς διὰ τὴν ὡραίαν νῆσον τῶν Φαιάκων καὶ τῆς Ναυσικᾶς, ἀλλὰ καμμία δὲν ἀπέδιδε τὴν ὡραιότητα τῆς πλουσίας αὐτῆς φύσεως ὡς τὴν εἶδον καὶ τὴν ᾐσθάνθην. Ἐκείνη ἡ ἀπαράμιλλος λεπτότης καὶ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας της, τὸ ζωηρὸν γαλανὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης μὲ τὸν ἀΐδιον φωτισμόν, ὅστις ἐθώπευε τὰ δένδρα, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη της, ὁ ὁλοὲν μεταβαλλόμενος εἰς γλυκυτέρας, ὡραιοτέρας καὶ ἀφαντάστου ποικιλίας ἀποχρώσεις, εἶχε κάτι τὸ ἀσύλληπτον καὶ τὸ ὑπέροχον, κάτι τὸ ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἔμεναν ἔκθαμβοι καὶ ἡ ψυχὴ ἠρέμει !

Τὴν ὡραίαν αὐτὴν φύσιν δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ Της ἡ ἀείμνηστος Βασίλισσα Σοφία. Τῆς εἶχεν ἐντυπωθῆ βαθειὰ εἰς τὴν καρδίαν της. Καὶ ὅταν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ συνοδεύσω Αὐτὴν—ἓξ μῆνας, φεῦ, πρὸ τοῦ θανάτου της—εἰς τὸ τελευταῖον αὐτῆς θερινὸν ταξεῖδι, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1931, μοῦ ὡμίλει διηνεκῶς διὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος καὶ πρὸ πάντων τῆς Κερκύρας. Ἀναχωροῦσαι δὲ ἐκ Baden Baden—ὅπου εἴχομεν μεταβῆ διὰ τρεῖς ἡμέρας, ὅπως παραστῇ εἰς τοὺς γάμους τῆς ἀνεψιᾶς της Πριγκηπίσσης Θεοδώρας, θυγατρὸς τοῦ Πρίγκηπος Ἀνδρέου καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Ἀλίκης, μὲ τὸν Πρίγκηπα τοῦ Baden—ἐνῷ ἔτρεχε τὸ αὐτοκίνητόν μας μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα, παρηκολούθει μὲ τὸ θλιμμένον καὶ παρατηρητικόν της βλέμμα τὰ φεύγοντα γύρω μας δένδρα καὶ δάση τῆς Γερμανίας καὶ μοῦ εἶπε :

—Ἐγὼ νὰ ζήσω πλέον εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ἔπειτα ποὺ

ἔζησα εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ μοῦ ἦτο ἀδύνατον... Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐξέλεξα ὡς τόπον διαμονῆς τὴν Φλωρεντίαν, τῆς ὁποίας τὰ τοπεία μοῦ ἐνθυμίζουν τὴν Κέρκυραν.

Καὶ ἐξηκολούθει νὰ λέγῃ :

—Τὸ ὄνειρόν μου ἦτο νὰ καταστήσω τὰς Ἀθήνας τὴν ὡραιοτέραν πόλιν τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἐχρειάζετο νὰ φέρουν πρὸς τοῦτο τὰ νερά. Παρεκάλουν τότε τοὺς ἑκάστοτε Πρωθυπουργούς, Ὑπουργοὺς καὶ Δημάρχους, ὅπως μεριμνήσουν διὰ τὸ σοβαρὸν αὐτὸ ζήτημα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ τὸ πράξουν. Μοῦ εἶχαν ὑποβάλει Ἄγγλοι ἀρχιτέκτονες καὶ μηχανικοὶ θαυμάσια σχέδια διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως· ἀλλὰ πρωτίστως ἦτο ἀπαραίτητον νὰ γίνῃ ἡ ὕδρευσις αὐτῆς, διὰ νὰ δύνανται νὰ συντηρῶνται τὰ ὡραῖα καὶ μεγάλα πάρκα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ γίνουν εἰς ὅλας τὰς συνοικίας.

Καὶ τώρα ποὺ δὲν εἶμαι πλέον ἐκεῖ, μοῦ εἶπε μὲ παράπονο, τρέχουν ἄφθονα τὰ νερά.

Ἐλυπεῖτο, διότι δὲν ἐτηρεῖτο ἡ καθαρῶς κλασσικὴ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ διὰ τὰ κτίρια, μὲ τοὺς κίονας καὶ τοὺς ὡραίους αὐτῶν ρυθμούς :

—Ἡ μόνη, ἔλεγεν, ἁρμόζουσα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἔβλεπέ τις ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον της καὶ ἡ σκέψις της ἦσαν πάντοτε ἐκεῖ. Εἶχε καλλιτεχνικὴν ψυχὴν καὶ ὅ,τι ἦτο ὡραῖον τὸ ἠννόει καὶ τὸ ᾐσθάνετο βαθειά. Πλὴν ἐκείνην, φεῦ, δὲν τὴν ἠννόησαν. Ἡ τόσον λεπτὴ φύσις, ἡ μετριοφροσύνη καὶ αἱ μεγάλαι της ἀρεταὶ ἔμειναν ἐν τῷ σκότει, πρὸ πάντων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀφίξεώς της. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἦλθεν εἰς φῶς ἡ μεγάλη της προσωπικότης, ἀλλὰ ἦτο πλέον ἀργά, ἀφοῦ ἐτρώθη τόσον σκληρῶς ἡ καρδία της καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὸν κάματον τῆς ζωῆς.

Εἶχε πολλὰ τὰ κοινὰ μὲ τὸν πολύκλαυστον υἱόν της, τὸν ἀείμνηστον Βασιλέα τῆς Νίκης καὶ τῆς Δόξης Γεώργιον τὸν Β', ἰδίως τὸ συμπαθὲς τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸ καθῆκον.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἠρχίσαμεν τὰς ἐκδρομὰς ἀνὰ τὴν νῆσον καὶ μὲ τὰ μπαστουνάκια μας ἀνὰ χεῖρας ἀνεβοκατεβαίναμεν λόφους καὶ βουνά. Ὁ Βασιλεὺς

καὶ ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, ἄριστοι πεζοπόροι, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐκδρομέων ἐπροχώρουν ταχέως καί, ἀστεϊζόμενοι διὰ τὴν βραδυπορίαν μας, ἐγέλων μὲ τὴν προσπάθειάν μας νὰ τοὺς φθάσωμεν.

Τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας εἶδον πολὺ ὀλίγον τότε, καθότι ἐμέναμεν εἰς τὸ Mon Repos, καὶ περιωριζόμεθα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ περίχωρα καὶ τὰς γειτονικὰς ἐξοχάς.

Ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶμεν καὶ εἰς τὸ Γαστούρι, ὅπως ἐπισκεφθῶμεν τὸ Ἀχίλλειον καὶ εἰδοποιήθημεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ ἑτοιμασθῶμεν λίαν πρωΐ, καθότι τότε δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη αὐτοκίνητα ὅπως μᾶς μεταφέρουν, καὶ ἐπρόκειτο νὰ μεταβῶμεν ἐφ' ἁμαξῶν. Καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν ἔμεινα ἔκθαμβος ἀπὸ τὰς ὡραίας τοποθεσίας, αἱ ὁποῖαι ἐξετυλίσσοντο ὡς ἐκ μαγείας ἐνώπιόν μου, ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ τῶν κυπαρίσσων, τῶν ὁποίων αἱ δύο διαφορετικαὶ πράσιναι ἀποχρώσεις παρουσίαζον μίαν τόσον ὡραίαν ἀντίθεσιν, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἡ τοποθεσία τοῦ Ἀχιλλείου μὲ ἐνεθουσίασε· ἡ φύσις ἐκεῖ εἶναι πλέον ἀγρία ἀπὸ τὴν τοῦ Mon Repos, ἡ ὁποία εἶναι ἕνα σωστὸ περιβόλι. Τὸ Ἀχίλλειον ὅμως, ὁμολογῶ, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀχιλλέως θνήσκοντος, τὸ ὁποῖον εἶναι πραγματικῶς ἕνα ἀριστούργημα τέχνης, δὲν μοῦ ἤρεσε. Εὗρον ὅτι ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς τοῦ κτιρίου εἶναι μία παραφωνία ἐπὶ ἑλληνικῆς γῆς καὶ ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν οὐρανόν. Ἠπόρησα δὲ πῶς ἡ Αὐτοκράτειρα Ἑλισάβετ, ἥτις ἦτο λάτρις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, δὲν ἐξέλεξεν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν διὰ τὸ Ἀνάκτορόν της.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπρογευματίσαμεν μὲ μεγάλην εὐθυμίαν ἐπάνω εἰς τὸ χορτάρι, ἐν τῷ μέσῳ θάμνων καὶ ἀγρίων λουλουδιῶν καὶ μὲ τὴν θέαν τῆς ἀπεράντου θαλάσσης, ἥτις ἔκειτο ὑπὸ τοὺς πόδας μας. Ὅταν ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ σκότος μᾶς εἶχεν ἤδη κατακλύσει.

Μετὰ τὸ γεῦμα, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ὡς συνήθως ἐξήλθομεν εἰς τὸν κῆπον διὰ νὰ περιπατήσωμεν. Δὲν θὰ λησμονήσω ἐκείνας τὰς νύκτας τοῦ Μαΐου, τὸ αἴθριον τοῦ οὐρανοῦ, τὴν λεπτότητα τῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν εὐωδίαν τῶν πέριξ ἀνθέων καὶ τὶς μουσμουλιὲς τοῦ Mon Repos, ὅπου μυριάδες πυγολαμπίδων

ἔλαμπον ἐπὶ τῶν φυλλωμάτων ὡς ἀπειράριθμοι ἀστέρες, οἵτινες εἶχον κατέλθει ἐπὶ τῆς γῆς!

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὅλην αὐτὴν τὴν μαγείαν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ψυχικὴν ἡδονὴν διέκοψεν ἀπότομα καὶ διέλυσεν ὡς ὄνειρον ἕνα τηλεγράφημα ἐπεῖγον, ἀφιχθὲν ἐξ Ἀθηνῶν, ὅτι ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Κρήτη.

Πάραυτα διετάχθη ἡ ἀναχώρησις. Ὅλοι ἦσαν ἀνήσυχοι. Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ὁ Μέγας αὐτὸς πατριώτης ὅστις ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ τὸ κυριώτερον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μεγαλονήσου, ἦτο πλήρης ἀγανακτήσεως διὰ τὰ ἀδικήματα ἅτινα ἐγένοντο εἰς τὸν Κρητικὸν λαόν.

Διὰ τὸν Βασιλέα Γεώργιον ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης ἀπετέλει τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἐθνικῶν περισπασμῶν, τὴν χαραυγὴν ἥτις ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν ἧτταν, τὰς νίκας, τὴν χαράν, τὰς λύπας καὶ τὰς καταιγίδας.

Διὰ τὴν Βασίλισσαν ἐσήμαινε περίθαλψιν προσφύγων, παιδιῶν, γυναικῶν καὶ γερόντων, οἵτινες ἔφευγον τὸν τυραννικὸν ἐχθρὸν καὶ κατέφθανον εἰς Πειραιᾶ ἐν ἐλεεινῇ σωματικῇ καταστάσει. Πρὸς τοῦτο δ' εὐθὺς ἀμέσως, ὡς παρήγορος ἄγγελος ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς περιθάλψεως. Συνεστήθη ἐπιτροπὴ κυριῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τὴν Ὑψηλήν Της ἐπίβλεψιν ἔρραπτον ἐνδύματα διὰ τοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ὅλα τὰ Νοσοκομεῖα ἤνοιξαν τὰς πύλας των καὶ διέθεσαν κλίνας διὰ τοὺς τραυματίας καὶ τοὺς ἀσθενεῖς. Καὶ ἡ Βασίλισσα ἀκούραστη ἐπέβλεπε καὶ μόνη της ἐμερίμνα διὰ τὴν νοσηλείαν των, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἀνακούφισιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ προστάτιδες Δυνάμεις προσεπάθουν νὰ κατασteίλουν τὴν ἐπανάστασιν. Ἐγένοντο διαβήματα πρὸς συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἐπαναστάτας, οὗτοι ὅμως ἐπέμειναν εἰς τὰ αἰτήματά των καί, κατὰ τὴν θέσιν Φρούδια, ἔνθα κεῖται μικρὸς συνοικισμὸς καὶ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, ἀνεστήλωσαν τῷ 1897 τὴν σημαίαν τῆς Ἑνώσεως, τὴν ὁποίαν τὰ ἔξωθι τοῦ λιμένος Χανίων ἠγκυροβολημένα θωρηκτὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐβομβάρδισαν. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία λυπημένη μοῦ ἔλεγε:

—Τί φοβερὸν πρᾶγμα, ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία νὰ βομβαρδίζῃ ἕνα Χριστιανικὸν λαόν, ὅστις ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἐλευθερίαν

του... Ἂν ἔζη ἡ ἀδελφή μου Ἀλεξάνδρα, τί πλῆγμα θὰ ἦτο δι' αὐτήν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐπῆρε, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τοιαύτην ἱεροσυλίαν!

Τοιουτοτρόπως ὡμίλουν καὶ τοιοῦτον πατριωτισμὸν εἶχον τὰ τέκνα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.

Ἐπὶ τέλους, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1897 διωρίσθη χριστιανὸς Διοικητὴς καὶ ἠκολούθησεν, ἡ ἑλληνικὴ κατοχή. Τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1897 στρατιὰ Ἑλληνικὴ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσσον ἀπεβιβάζετο εἰς τὸν ὅρμον Κολυμπάρι καὶ κατελάμβανε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τὴν 9ην Δεκεμβρίου τοῦ 1898, ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἀπεβιβάσθη εἰς Σοῦδαν ὡς Ὕπατος Ἁρμοστής.

Τόσων αἰώνων πόθοι ἐξεπληροῦντο χάρις εἰς τὴν γενναιότητα, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἐπιμονήν, καὶ τὸν ἀήττητον πατριωτισμὸν τοῦ μεγάλου κρητικοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν ἐφείσθη θυσιῶν αἵματος, ὅπως ἴδῃ νὰ ἀνατέλλῃ ἡ εὐτυχισμένη αὐτὴ ἡμέρα. Ἔχω ἀκόμη νωπὴν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Πρίγκηπος. Ἔφευγε μὲ τὴν ἔμμονον ἰδέαν, μὲ τὴν μόνην φιλοδοξίαν ἐν τῇ καρδίᾳ του νὰ εἶναι αὐτὸς Ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐπανέφερεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀγαπημένης Πατρίδος τὴν ταλαιπωρημένην Κρήτην. Ἀλλ' ὅμως, ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει. Περίπλοκα πολιτικὰ γεγονότα ἀνεφύησαν καὶ ἐπέφερον τὴν 12ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1906 τὴν παραίτησιν τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἁρμοστοῦ τῆς Μεγαλονήσου πολὺ δὲ βραδύτερον ἐγένετο ἡ ἕνωσις, μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

. . . .

Εὑρισκόμεθα περὶ τὸν μῆνα Ἰούνιον 1896 καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ ζέστη ἤρχισε νὰ γίνεται αἰσθητή. Ἡ Β. Οἰκογένεια, συνοδευομένη ἀπὸ ἐμὲ ἀνεχώρησε διὰ τὸ δροσερὸν Τατόϊ, ὅπως διέλθῃ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐκεῖ.

Μὲ τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν ἤμεθα ἀχώριστοι· τὰ δωμάτιά μας συνείχοντο καὶ ἦσαν ὑπεράνω τοῦ Γραφείου τοῦ Βασιλέως. Ἡ θέα ἀπὸ τὰ παράθυρά μας ἦτο μοναδική· ἔβλεπέ τις ὅλο τὸ λεκανοπέδιον τῆς Ἀττικῆς μὲ τὴν θάλασσαν μακράν. Ἡ ζωή, ἥτις ἔρρεεν ἠρέμα καὶ ἀναπαυτική, μὲ περιπάτους —καὶ ἐνίοτε μὲ ἐκδρομὰς εἰς τὸν Ἅγιον Μερκούριον, δὲν πα-

ρουσίαζε μεγάλην ποικιλίαν. Ἡ Κυριακὴ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν ἦτο καθιερωμένη διὰ τοὺς ἐπισκέπτας, οἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ φίλοι τῶν Ππιγκήπων. Ἐκ τούτων, δυστυχῶς, οὐδεὶς ἀπομένει πλέον σήμερον. Ὑπάρχει μόνον μία φωτογραφία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ ἔτους 1896, ἥτις μᾶς συμπεριλαμβάνει ὅλους, μὲ τὴν ἀγαπητήν μου Πριγκήπισσαν Μαρίαν ἐπὶ κεφαλῆς, μειδιῶσαν καὶ εὐτυχισμένην. Ἐγὼ εἶμαι ἡ μόνη ἐπιζῶσα τῆς εὐθύμου ἐκείνης ὁμηγύρεως...

Τί γέλια καὶ τί εὐθυμία ἐσκορπίζετο ὑπὸ τὰ πυκνὰ δένδρα τοῦ δάσους, ὅταν ὁ Χρῆστος Χατζηπέτρος—ἀργότερον ὑπασπιστὴς τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου—ἤρχιζε τὰς διηγήσεις του. Ὁ ἠχηρὸς γέλως τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας ἠκούετο παντοῦ· καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ Πριγκήπισσα Σοφία, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐλάμβανε ἐνεργῶς μέρος εἰς τὴν γενικὴν εὐθυμίαν. Ὁ Χατζηπέτρος μᾶς διηγεῖτο θαυμασίας ἱστορίας ἰδικῆς του ἐπινοήσεως. Ἦτο ρήτωρ καλὸς καὶ μὲ τὴν πλουσίαν φαντασίαν ἐδημιούργει ἐκ τοῦ προχείρου διαφόρους κωμικὰς διηγήσεις καὶ σκηνάς, εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων ἦτο ἀμίμητος. Ἦτο ὑψηλός, μὲ ὡραῖον ἀνδρικὸν παράστημα· διηγοῦντο δὲ ὅτι, ὅταν πολὺ νέος μετέβη κάποτε εἰς Βιέννην, αἱ Βιεννέζαι κυρίαι ἐξετρελλάθησαν μαζύ του καὶ ἕνας ράπτης κατεσκεύασε πρὸς τιμήν του μίαν γυναικείαν ζακέττα, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε «ζακέττα Χατζηπέτρο».

Ἡ ἀδελφή του Εἰρηνούλα, φίλη τῆς πολυκλαύστου Πριγκηπίσσης Ἀλεξάνδρας καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, ἦτο πολὺ καλὴ καὶ ἀγαπητὴ εἰς ὅλους μας· ἤρχετο καὶ αὐτὴ τακτικὰ τὰς Κυριακάς.

Ὁ Ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ Κώστας Λεβίδης, ὅστις ὑπῆρξε μέχρι θανάτου ὁ πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος φίλος καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὁ Ἀνθυπολοχαγὸς ἐπίσης τοῦ Πυροβολικοῦ Ἀντώνης Πάλλης, φίλος καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου, καὶ ὁ Κίμων Λεμπέσης Ἀξιωματικὸς τοῦ Β. Ναυτικοῦ, ὑπασπιστὴς τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ κατῆλθεν εἰς Κρήτην, ὅλοι οἱ νεαροὶ αὐτοὶ ἀξιωματικοὶ παρεκάθηντο εἰς τὸ βασιλικὸν γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθετο εἰς τὰς 3 μ.μ. ὑπὸ τὰ δένδρα.

Ἡ ζέστη ἦτο ἀρκετὰ αἰσθητὴ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ οὐδεὶς ἐκ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας ἠρέσκετο νὰ τρώγῃ ζεστὴν σούπαν ὑπὸ τὸν θερμὸν ἥλιον. Ἡ Πριγκήπισσα Σοφία, ἥτις μοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ τοῦτο, μὲ ἐκύτταζε καὶ ἀερίζετο μὲ τὸ ριπίδιόν της ἀλλὰ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ εἴπῃ τι εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις, ἐφ' ὅσον εἶχε καθιερώσει μίαν συνήθειαν, ἠννόει νὰ τὴν τηροῦν καὶ νὰ τὴν σέβωνται ὅλοι. Ἀργότερον ὅμως, ὅταν δὲν ἤμην πλέον εἰς τὴν Αὐλήν, ἔμαθα ὅτι εἶχον ἀλλάξει τὴν ἀκατάλληλον αὐτὴν ὥραν. Τὸ βράδυ ἡ τράπεζα ἐστρώνετο ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐξώστου, ὅστις εἶναι ἐπὶ τῆς προσόψεως τῶν Ἀνακτόρων καὶ μᾶς παρέθετον κρύα φαγητά, τσάι καὶ μίαν γευστικωτάτην σαλάταν, τὴν ὁποίαν παρεσκεύαζεν ἐνώπιόν μας ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεύς. Μετὰ τὸ δεῖπνον, ὅταν ἦτο ἡ νέα σελήνη, ἐμέναμεν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου καὶ ἡ Βασίλισσα μᾶς ἔλεγε νὰ μὴ ὁμιλῶμεν, ἀλλὰ νὰ ἀπολαμβάνωμεν ἐν σιγῇ τὴν ὡραίαν βραδιὰν καὶ τὸ φῶς τῆς σελήνης.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἦτο πολὺ αὐστηρὸς πρὸς τὰ παιδιά του. Ὁ Πρίγκηψ Χριστόφορος ὅμως, ὁ νεώτερος ὅλων, ἦτο ὁ μόνος εἰς τὸν ὁποῖον ἔκαμνε ὅλα του τὰ «χατήρια». Οἱ μεγαλύτεροι, λοιπόν, ἀδελφοί του ἐπωφελοῦντο τῆς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ τοῦ Πατρός του, καὶ τοῦ ἔλεγον:

—Πήγαινε νὰ εἰπῇς τοῦ Ρήγα (δηλ. τοῦ Βασιλέως—οὕτω τὸν ἀπεκάλουν μεταξύ των) νὰ μᾶς ἀφήσῃ, λ. χ., νὰ ὑπάγωμεν αὔριον ἐκδρομή.

Καὶ ὁ καλὸς Πρίγκηψ Χριστόφορος ἐπέστρεφε θριαμβευτικῶς καὶ ἔλεγεν:

—Ἔχετε τὴν ἄδειαν νὰ πᾶτε.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, εἰς μεγάλην ἡλικίαν, δὲν ἐτόλμα νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Βασιλέα ἂν θὰ τὸν συνώδευε εἰς τὸ ταξείδι του ἢ ὄχι.

Ἐπρογευματίζαμεν ἕνα μεσημέρι εἰς τὸ Τατόι καὶ μετὰ τὸ πρόγευμα ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀνεχώρει διὰ τὴν Δανίαν. Ἐγὼ ἐκαθήμην πλησίον τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου καὶ τὸν ἠρώτησα:

—Φεύγετε καὶ σεῖς, Ὑψηλότατε;

—Δὲν ἠξεύρω, μοῦ ἀπαντᾷ· δὲν μοῦ εἶπε ἀκόμη τίποτε ὁ Βασιλεύς. Ἀλλὰ ἔχω ἑτοιμάσει τὰς ἀποσκευάς μου ὥστε, ἐὰν

μοῦ τὸ εἰπῇ μετὰ τὸ πρόγευμα, νὰ εἶμαι ἕτοιμος νὰ φύγω μαζύ του.

Καὶ τῷ ὄντι, μόνον μετὰ τὸ πρόγευμα τοῦ τὸ εἶπε.

Οὐδέποτε ἐπέτρεψεν εἰς τὰ παιδιά του, ἀπὸ μικρᾶς των ἡλικίας, νὰ ὁμιλοῦν μεταξύ των ἄλλην γλῶσσαν, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐφρόντιζε πολὺ διὰ τὴν μόρφωσίν των. Ἐγνώριζον ἀπταίστως τέσσαρας ξένας γλώσσας· εἰς ὅλα τὰ μαθήματα εἶχον ἰδιαιτέρους καθηγητάς, οἵτινες ἤρχοντο καθημερινῶς ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον· ἀκόμη καὶ ὁ Μέγας δραματικός μας συγγραφεὺς Βερναρδάκης ὑπῆρξεν ἐπί τινα καιρόν, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεύς, διδάσκαλος τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου.

Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία ἦτο καλὴ μουσικός· ἔπαιζε πιάνο καὶ ἐδιδάσκετο φωνητικὴν μουσικήν. Εἶχε μίαν πολὺ συμπαθητικὴν φωνὴν καὶ ἐζωγράφιζεν ἐπίσης πολὺ καλά. Ὡς πρὸς τὸν Πρίγκηπα Νικόλαον, γνωρίζομεν ὅλοι μας ὁποία καλλιτεχνικὴ φύσις ὑπῆρξε καὶ πόσους ὡραίους πίνακας—ἔργα τῶν χειρῶν του—μᾶς ἀφῆκε. Ἦτο θεατρικὸς συγγραφεὺς καὶ ἐγνώριζε κατὰ βάθος τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας, ἦτο τότε νεώτατος καὶ πολὺ ζωηρὸ καὶ ἔξυπνο παιδί. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος τοῦ ἀπηγόρευε νὰ τρώγῃ τυρί, τὸ ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν λοιπὸν συνέπιπτε νὰ κάθηται πλησίον τῆς ἀδελφῆς μου ἢ ἐμοῦ εἰς τὸ τραπέζι, μᾶς παρεκάλει νὰ τοῦ δίδωμε ἓν μικρὸν τεμάχιον ἀπὸ τὴν μερίδα μας.

Ὁμολογῶ ὅτι δὲν μοῦ ἤρεσε πολὺ αὐτὴ ἡ ἱστορία, διότι δὲν ἤμην καὶ πολὺ ἐπιτηδία, καὶ ἐφοβούμην μήπως μὲ ἀντιληφθῇ ὁ Βασιλεύς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν διέφευγε. Ὁ Βασιλεὺς ἀπηγόρευεν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν, ὅτε ἦτο πολὺ νέα καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν δροσερότητά Της, νὰ τρώγῃ τυρί, διότι ἔλεγε ὅτι ἦτο πολὺ βλαβερὸν διὰ τὴν ἐπιδερμίδα Της.

Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας μέχρις ἡλικίας ἑπτὰ ἐτῶν δὲν ἤθελε νὰ μάθῃ ἄλλην γλῶσσαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καί, ἐνῶ οἱ ἀδελφοί του εἶχον ἀγγλίδα παιδαγωγόν, δι' αὐτὸν ἰδιαιτέρως εἶχον προσλάβει ἑλληνίδα.

'Από όλα τὰ παιδιὰ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία τοῦ ὡμοίαζε περισσότερον ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα. Εὐφυεστάτη, εὔθυμος, ἑτοιμόλογος καὶ ζωηρά, εἰλικρινής, ἁπλουστάτη καὶ ἀφελὴς ὅσον δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ· ὅταν ἔδιδε τὴν φιλίαν της, τὴν ἔδιδε διὰ παντός.

Ὑπερηγάπα, ὡς καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, τὸ Τατόι. Συχνὰ ἐπηγαίναμε περίπατο μαζὺ εἰς τὴν «Κιθάρα», ὡραιοτάτην τοποθεσίαν ἥτις εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ κτήματος ὅπου ὑπάρχει μία δεξαμενὴ σκιαζομένη ἀπὸ μεγάλες λεῦκες καὶ ὑδρευομένη ἀπὸ δύο μικρὰς πηγάς· αἱ πηγαὶ αὗται φέρουν, ἡ μὲν μία τὸ ὄνομα «Βασιλοπούλα 'Αλεξάνδρα», ἡ δὲ ἄλλη «Βασιλοπούλα Μαρία». Πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1936 μέχρι τοῦ 1940, ἐπήγαινα πολὺ συχνὰ εἰς τὸ Τατόι καὶ δὴ εἰς τὴν «Κιθάρα». Μὲ συγκίνησιν ἐπανέβλεπα τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου νέα ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, νέα καὶ ἐγώ, εὔθυμοι καὶ γελασταὶ ἐπεριπατούσαμεν ἐκεῖ.

Καὶ τότε ἠκούετο, ὅπως καὶ σήμερον, ὁ κρυστάλλινος ἦχος τοῦ τρέχοντος νεροῦ. Αἱ πηγαὶ αὗται δὲν ἐστείρευσαν. Μόνον ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς τῶν γλυκυτάτων μας Πριγκηπισσῶν ἐσίγησεν διὰ παντός...

Νῦν ἀναπαύονται καὶ αἱ δύο εἰς τὸ Τατόι, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἠγάπησαν, ὥστε ἡ Βασιλόπαις 'Αλεξάνδρα νὰ φέρῃ ὡς νύμφη τὴν ἡμέραν τῶν γάμων της, ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διαδήματος τὸ ὁποῖον ἐκόσμει τὸ μέτωπόν της, φύλλα μυρτιᾶς ἀπὸ τὸ δάσος του.

Τὸ ἔτος 1937, μερίμνῃ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', ἐκτελοῦντος συγγενικὸν καθῆκον, μετεφέρθη ἐκ τοῦ Φρουρίου Πέτρου καὶ Παύλου τῆς Πετρουπόλεως, ὅπου εἶχε ἐνταφιασθῇ, τὸ σεπτὸν σκήνωμα τῆς ἀτυχοῦς μας Βασιλοπούλας 'Αλεξάνδρας, Μεγάλης Δουκίσσης τῆς Ρωσσίας, ὅπερ καὶ ἐναπετέθη ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν γῆν.

Κατὰ τὸ μῆνα Αὔγουστον κατέφθασεν ἐκ Ρωσσίας ὁ Μέγας Δοὺξ Γεώργιος, μνηστὴρ πλέον τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας. 'Εφαίνοντο ἀμφότεροι πολὺ εὐτυχεῖς, διήρχοντο δὲ τὰς ὡραίας

ἡμέρας τῆς μνηστείας των, κάμνοντες σχέδια διὰ τὸ μέλλον, τὸ ἄδηλον αὐτὸ μέλλον, διὰ τὸ ὁποῖον ἀνθρώπινος νοῦς οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ, ὁποίαν τραγωδίαν τοὺς ἐπεφύλασσε. Ὁ Μέγας Δοὺξ ηὐχαριστεῖτο πολὺ εἰς τὸ Τατόϊ καὶ ἔκαμνε περιπάτους μὲ τὴν Πριγκήπισσαν, ὁτὲ μὲν πεζῇ, ὁτὲ δὲ ἐφ' ἁμάξης.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψῃ και πάλιν εἰς Πετρούπολιν καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ Βασίλισσα, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία καὶ ἐγὼ τὸν συνοδεύσωμεν μέχρι Βιέννης.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Πειραιῶς μὲ τὸ Ρωσσικὸν πολεμικὸν «Ἀλέξανδρος ὁ Β'» διὰ Τεργέστην.

Τὸ ταξεῖδι ὑπῆρξε φρικτόν· ἡ θάλασσα ἐμαίνετο· ὅταν δ' ἀφίχθημεν εἰς Τεργέστην, λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς, τὸ πλοῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ. Καὶ τὴν πρωΐαν μόνον, ἀφ' οὗ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, διεπεραιώθημεν δι' ἀτμακάτου εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, ὁπόθεν ὁ συρμὸς ἀνεχώρησε διὰ Βιένvην τὴν 8ην πρωϊνήν. Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀφίχθημεν αἰσίως εἰς τὴν ὡραίαν τότε πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Grand Hotel, ὅπου ὁλόκληρον διαμέρισμα εἶχεν ἑτοιμασθῇ διὰ τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἀφίκετο εὔθυμος καὶ ζωηρὸς ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον, προερχόμενος ἐκ Gmunden, ὅπου εἶχεν ὑπάγει νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν του, Θήραν, Δούκισσαν τῆς Κουμβερλάνδης, μάμμην ἐκ πατρὸς τῆς Βασιλίσσης μας Φρειδερίκης.

Ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 1931 συνώδευσα τὴν ἀείμνηστον Βασίλισσαν Σοφίαν εἰς Baden Baden, ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ συναντήσω καὶ τὴν Δούκισσαν τῆς Κουμβερλάνδης ἐκεῖ. Ἦτο πλέον μία πολὺ ἡλικιωμένη κυρία· ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ ἀνεψιοῦ της Πρίγκηπος Γεωργίου, ὅστις καὶ μὲ παρουσίασεν πρὸς Αὐτήν, λέγων ὅτι ὑπῆρξα κυρία ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆς σεπτῆς Αὐτοῦ μητρὸς Βασιλίσσης Ὄλγας. Ἀκούσασα ἡ Δούκισσα τοῦτο, μοῦ ὡμίλησε μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ προσηνείας καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι, ὅτε ἦτο πολὺ νέα, εἶχεν ἔλθει

εἰς Ἀθήνας. Τῆς ἀπήντησα ὅτι ἐγνώριζα τοῦτο ἀπὸ τὸν πατέρα μου, ὅστις μᾶς ἔλεγεν ὅτι ἔσχε τότε τὴν τιμὴν νὰ χορεύσῃ μὲ τὴν Ὑψηλότητά Της εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων. Παρ' ὅλην τὴν μεγάλην της ἡλικίαν, διετήρει πολλὴν χάριν καὶ γλυκύτητα εἰς τὸν τρόπον τοῦ ὁμιλεῖν. Ἦτο συμπαθεστάτη.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀφίξεώς μας εἰς Βιέννην, ἦλθε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Βασιλέα Γεώργιον εἰς τὸ Grand Hotel ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ. Ἦτο ἀνὴρ μεσῆλιξ, μὲ ὡραῖον ἐπιβλητικὸν παράστημα, καὶ τὸν ὑπεδέχθημεν μὲ μεγάλην ἐπισημότητα.

Τὴν ἐπομένην πρωῒαν ὁ Βασιλεύς, ἡ Βασίλισσα, ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, ὁ Ὑπασπιστὴς κ. Ἀδόλφος Ράϊνεκ καὶ ἐγώ, μετέβημεν εἰς τὸ Hofburg, ὅπως ἐπισκεφθῶμεν τὴν Αὐτοκράτειραν Ἐλισάβετ. Πρὸς τοῦτο ἐπέβημεν αὐτοκρατορικῶν ἁμαξῶν, συρομένων ὑπὸ θαυμασίων Οὐγγρικῶν ἵππων, αἵτινες μᾶς παρέλαβον ἐκ τοῦ ξενοδοχείου. Οἱανδήποτε περιγραφὴν καὶ ἐὰν κάμω σήμερον τῆς Αὐτοκρατείρας Ἐλισάβετ, θὰ ὠχριάσῃ βεβαίως ἐνώπιον ἐκείνης τὴν ὁποίαν συνέθεσεν ὁ γλαφυρὸς κάλαμος τοῦ Χριστομάνου. Ἀφοῦ ἀφίχθημεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθησαν οἱ Μεγιστάνες τῆς Αὐλῆς καὶ διήλθομεν διὰ διαφόρων διαδρόμων καὶ αἰθουσῶν, ὅπου Αὐλικοὶ θεράποντες ὑπεκλίνοντο ἐνώπιόν μας, εἰσήλθομεν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν ὑποδοχῶν. Αἱ αἴθουσαι διὰ τῶν ὁποίων εἴχομεν διέλθει ἐκοσμοῦντο ἀπὸ θαυμασίους πίνακας, ἔργα τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων ὅλων τῶν ἐποχῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων παρίστων τὰς προσωπογραφίας τῶν κραταιῶν μελῶν τοῦ Οἴκου τῶν Ἀψβούργων καὶ τῶν ὡραίων αὐτοῦ Ἀρχιδουκισσῶν.

Εἰς τὸ βάθος τῆς ἀπεράντου καὶ πλουσίας ἐκείνης αἰθούσης ἐφάνη ἡ Αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ, προχωροῦσα μὲ τὸ ἐλαφρὸν καὶ ρυθμικόν της βῆμα, ὡς μία θεὰ τῆς Μυθολογίας περιβεβλημένη μὲ μυστήριον. Ἔφερεν ἁπλοῦν φόρεμα ἐκ μαύρου ὁλοσηρικοῦ, σφικτὸν εἰς τὴν ὀσφύν, τὸ ὁποῖον διέγραφε θαυμασίως τὰς ὡραίας γραμμὰς τοῦ σώματός Της καὶ μοῦ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ὅτι οὐδὲν ἔφερε κόσμημα. Ὅσον ἐπλησίαζε πρὸς ἡμᾶς, διέκρινα καλύτερον τὰ λεπτά Της χαρακτη-

ριστικά, τὰ ὁποῖα προσέδιδον εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν ᾠοειδὲς πρόσωπόν Της μίαν ἀνέκφραστον γοητείαν. Οἱ μοναδικοὶ μελαγχολικοὶ ὀφθαλμοί Της, μὲ τὸ ἐρευνητικόν των βλέμμα, ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἐζήτουν κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν εὕρισκον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὸ κλασσικόν Της μέτωπον ἐπλαισιοῦτο ἀπὸ πλουσίαν κόμην, τὴν ὁποίαν περιέγραψε τόσον ὡραῖα εἰς δύο ὁλοκλήρους σελίδας τοῦ βιβλίου του ὁ Χριστομάνος, θαυμάσιον στέμμα, τὸ ὁποῖον τῆς εἶχε δωρήσει ἡ φύσις. Τὸ ἄλλον, τὸ βαρὺ Αὐτοκρατορικόν, δὲν τὸ ἤθελεν· τὸ εἶχε κλείσει εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ Hofburg καὶ ἔφευγε μακρὰν αὐτοῦ, ἐρευνῶσα τὰς θαλάσσας καὶ ζητοῦσα ἐν τῇ φύσει τὴν ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς. Ἡ σπανία Της ὡραιότης μοῦ ἐπροξένησε κατάπληξιν καὶ μοῦ ἀφῆκε μίαν πολὺ βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἦτο ἰδανικῶς ὡραία καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως, παρὰ νὰ περιέκλειε μίαν ἐξ ἴσου ὡραίαν ψυχήν. Ὅταν μοῦ ἀπέτεινε τὸν λόγον, μὲ μίαν σιγανὴν καὶ συμπαθητικὴν φωνήν, μοῦ ὡμίλησε Γαλλιστί· ἐκράτει πλησίον τῶν χειλέων της ἕνα μικρὸν μανδήλιον ἀπὸ δαντέλλαν. Μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ἐκάμαμεν καλὸ ταξεῖδι καὶ τὰς ἐντυπώσεις μου ἐκ τῆς Βιέννης. Τῆς ἀπήντησα—ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, ἄλλωστε, ἐφρόνουν—ὅτι ἤμην καταγοητευμένη ἀπὸ τὴν ὡραιότητά Της καὶ ἀπὸ τὴν θαυμασίαν μουσικὴν ποὺ ἤκουέ τις παντοῦ. Ἐνῶ Τῆς ὡμίλουν, μὲ ἐκύτταζε μετὰ προσοχῆς. Αἴφνης μοῦ εἶπε :

— Vous n' etes pas Grecque ;

— Mais si, Votre Majesté, je suis Grecque et Athennienne (*). τῆς ἀπήντησα.

Ὅτε ἀνέφερον εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν τῆς Αὐτοκρατείρας, μοῦ ἀπήντησεν :

—Ξεύρετε ὅτι τὸ ὄνομά σας παρεμορφώθη ἀπὸ τὸν τύπον τῆς Βιέννης καὶ πιθανὸν νὰ Τῆς ἐφάνη ὅτι δὲν εἶναι Ἑλληνικόν.

Ὁ ἄδικος τραγικὸς θάνατος, ὅστις ἐτερμάτισε τῷ 1898 τὴν ἀθῴαν καὶ ἰδανικὴν ἐκείνην ὕπαρξιν, ἥτις μόνον νὰ ρεμβάζῃ, νὰ

(*) Δὲν εἴσθε Ἑλληνίς ; Μάλιστα, Μεγαλειοτάτη, εἶμαι Ἑλληνὶς καὶ Ἀθηναία.

ἐπιδίδεται εἰς ὑψηλὰς φιλοσοφικὰς σκέψεις καὶ νὰ θαυμάζῃ ὅ,τι ὡραῖον ἐν τῇ φύσει ἔχει δημιουργήσει ὁ Θεὸς ἐγνώριζε, μὲ ἐλύπησε κατάκαρδα.

Ἡ κατακραυγὴ καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ κόσμου ὅλου ὑπῆρξε μεγάλη ἐναντίον τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου παράφρονος, ὅστις μὲ τόσην ἀσυνειδησίαν ἐβύθισε τὸ φονικόν του ὅπλον εἰς τὴν τόσον πονεμένην καρδίαν Της.

Δὲν ἐμείναμεν πολλὰς ἡμέρας εἰς τὴν Βιέννην. Ὁ Μέγας Δοὺξ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πετρούπολιν, καὶ ἐπωφελήθημεν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς διαμονῆς του ὅπως ἐπισκεφθῶμεν τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως μέρη καὶ τὰ πλούσια καταστήματά της, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἠγόραζε σωρείαν δώρων διὰ τὴν Ὑψηλήν Του μνηστήν.

Ἕνα ἀπόγευμα μετέβημεν ὅλοι εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, ὅπου μετὰ λύπης ἀπεχαιρετίσθημεν καὶ—κατόπιν ὑποσχέσεων ταχείας ἐπανόδου τοῦ Μεγάλου Δουκὸς εἰς Ἀθήνας—ὁ συρμὸς ἀνεχώρησε διὰ Ρωσσίαν.

Τὴν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν καὶ ἡμεῖς διὰ Bologna, ὅπου ἐμείναμεν μίαν ἡμέραν καὶ μίαν νύκτα.

Ἔβρεχε κρουνηδὸν καὶ ἡ Πριγκήπισσα Μαρία καὶ ἐγώ, μὴ δυνάμεναι νὰ ἐξέλθωμεν, ἱστάμεθα μελαγχολικαὶ εἰς τὸ παράθυρον τοῦ ξενοδοχείου καὶ ἐκυττάζαμεν τὴν πίπτουσαν βροχήν. Ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ παραθύρου μας ἦσαν διάφορα παντοπωλεῖα, ὅπου ἐπώλουν μορταντέλλες, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος ἦτο ἀφαντάστως μεγάλον. Οὐδέποτε εἶχον ἴδει προηγουμένως καὶ οὔτε ἀργότερον παρόμοιόν τι. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία δύσθυμος τὰς ἐκύτταζε μετ' ἀπορίας καὶ μοῦ ἔλεγεν:

—Τί περίεργος τόπος! Παράγει μόνον μορταντέλαν καὶ βροχήν.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀνεχωρήσαμεν διὰ Βενετίαν καὶ κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἡ Βασίλισσα μοῦ λέγει:

—Ἐλπίζω νὰ μὴ βρέχῃ ἐκεῖ, διότι τὴν Βενετίαν πρέπει νὰ τὴν ἴδῃς μὲ λάμποντα τὸν ἥλιον.

Καὶ τῷ ὄντι, ἅμα ἐφθάσαμεν τὴν ἐπομένην πρωΐαν, ἦτο χαρὰ Θεοῦ. Κατελύσαμεν εἰς τὸ Hotel Danielli, τοῦ ὁποίου ἡ πλουσία ἐπίπλωσις μὲ τὰς ζωηροτάτας ἀποχρώσεις ἀπετελεῖτο

ἀπὸ πολυτίμους τάπητας, ἀπὸ βαρέα ἐρυθρὰ βελούδινα καὶ μετάξινα παραπετάσματα καὶ ἀπὸ ἀριστουργήματα παλαιῶν Ἐνετικῶν καθρεπτῶν μὲ χρυσᾶ περιθώρια. Αἱ τράπεζαι, τὰ ἑρμόρια, τὰ γραφεῖα καὶ ὅ,τι ἦτο ἀπὸ ξυλείαν, ἦτο θαυμασίως ἐπεξειργασμένον καὶ μὲ ἀπαράμιλλον τέχνην, κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὸ κτίριον ἦτο παλαιὸν καὶ θὰ ἠρίθμει μερικοὺς αἰῶνας· τὰ δωμάτια ἦσαν μᾶλλον μικρά, μὲ πολλὰς μικρὰς θύρας ἐντὸς τῶν τοιχωμάτων, αἱ ὁποῖαι ἤνοιγον μυστηριωδῶς καὶ ἄνευ τινος κρότου. Ὑποθέτω ὅτι, κατὰ τὰ χρόνια τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας, διὰ τῶν θυρῶν αὐτῶν εἰσήρχοντο τὴν νύκτα οἱ μαῦροι προσωπιδοφόροι καὶ διέπραττον τὰ ἐγκλήματά των. Τὸ περιβάλλον αὐτὸ μὲ εἶχε ρίψει πέντε αἰῶνας ὀπίσω· εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔζων εἰς τὴν Βενετίαν τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως, μὲ τὰ μυστήριά της, τὰ ἐγκλήματά της καὶ τὴν ἀνθοῦσαν καλλιτεχνίαν της.

Μὲ κατεμάγευσαν μὲ τὴν γραφικότητά των αἱ μυστηριώδεις κομψαὶ γόνδολαι; αἱ ὀλισθαίνουσαι σιωπηρῶς ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Canale Grande, ὡς μεγάλα μαῦρα πουλιά, καὶ ἡ μονότονος ἰδιόρρυθμος φωνὴ τῶν γονδολιέρων, παράδοσις μεταδοθεῖσα ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα,—ἥτις ἀντήχει ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὡς μακρυνὸν μήνυμα παρῳχημένων ἐποχῶν.

Ὡραία ποιητικὴ Βενετία! Τί νὰ εἴπω καὶ διὰ τὰς ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἐκτελουμένας συναυλίας, ἀπὸ τὰς θερμὰς φωνὰς τῶν τραγουδιστῶν σου!...

Φυσικὰ ἐπεσκέφθημεν ὅλα τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως, τὸ Palazzo dei Doggi, τὰ θαυμάσια μουσεῖα καὶ τὰς πινακοθήκας των, τὰ ὁποῖα εἶναι θησαυροὶ ἀμέτρητοι, ἀνεξαντλήτου ὡραιότητος καὶ μεγαλείου ἐμπνευσμένοι καὶ φωτισμένοι ἀπὸ τὰ φῶτα τῆς ἑλληνικῆς ἰδιοφυΐας. Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος, τὸ θαῦμα τοῦτο τῶν αἰώνων, δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ κανένα ἄλλον χριστιανικὸν Ναόν, ἐκτὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας—ὅστις εἶναι ἐπίσης Βυζαντινῆς τελειοτάτης τέχνης. Ὁμιλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ εἰσερχομένου ἐπισκέπτου· θερμαίνει καὶ ὑπερυψοῖ αὐτήν· εἶναι ὁ πραγματικὸς οἶκος τοῦ Θεοῦ, μεστὸς μυστικοπαθείας καὶ θείας ἐμπνεύσεως. Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα ἐθαύμαζε τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα τὸ ὁποῖον κατεῖχε τοὺς ἀνθρώπους ἐκεί-

Ἡ ΒΑ ΛΟΠΑ Σ ΙΑΡΙΑ

νους, οἵτινες ἐδημιούργησαν καὶ ἀνοικοδόμησαν, πρὸς δοξασμὸν τοῦ Κυρίου, τὸ ἀριστούργημα αὐτό.

Ἡ Βασίλισσα Σοφία ἐπίσης ἔτρεφε μεγάλον θαυμασμὸν διὰ τὸν Ἅγιον Μᾶρκον. Ὅταν τὸν ἐπεσκέφθημεν ὁμοῦ, τῷ 1931, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐφίστα τὴν προσοχήν μου, ἐφ' ὅλων τῶν ὡραιοτέρων καὶ σημαντικωτέρων σημείων τοῦ ναοῦ, τοῦ τελειοτάτου δείγματος τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης, ἡ ὁποία τὴν ἐνδιέφερε καὶ τὴν ὁποίαν ἐμβριθῶς εἶχε μελετήσει.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ «Σφακτηρία» ἐλικνίζετο εἰς τὰ ὕδατα τῆς Βενετίας καὶ ἐπερίμενε νὰ μᾶς μεταφέρῃ εἰς τὴν κλεινὴν Πατρίδα. Ἕνα βράδυ ἐπεβιβάσθημεν αὐτῆς καὶ ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸν Πειραιᾶ.

Ἡ θάλασσα ἦτο καὶ πάλιν ταραχώδης. Καὶ πάλιν ὑπεφέραμεν κατὰ τὸν πλοῦν· πάντες ἤμεθα κατάκοιτοι καὶ μόνον ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ὡς γερὸς θαλασσινός, ἐκυκλοφόρει καὶ μᾶς ἐπεριποιεῖτο ὅλους. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι μοῦ συνέστησε νὰ λάβω ὀλίγην τροφὴν καὶ εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ προσφέρῃ ὁ ἴδιος ἕνα σάντουϊτς ἀπὸ χαβιάρι.

Ἡ ἄφιξίς μας εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπῆρξεν αἰσία. Μετὰ χαρᾶς ἐπανεῖδον ὅλους τοὺς ἰδικούς μου, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀνέμενον μετ' ἀνυπομονησίας εἰς Ἀθήνας. Τὸ φθινόπωρον εἶχεν ἤδη παρέλθει, ὁ χειμὼν ἤρχιζε νὰ ἁπλώνῃ τὰ παγωμένα του πτερὰ καὶ ἡ 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1896 ἔκλεινε τὴν χρονιάν!

ΤΟ 1897 ἀνέτειλε ὑπὸ αἴθριον οὐρανόν. Ἂν καὶ τὸ ψῦχος ἦτο δριμὺ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ ἥλιος ἔλαμπεν εἰς τὸ στερέωμα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεχύθησαν εἰς τὰς ὁδούς, ὅπως παρακολουθήσουν τὴν Βασιλικὴν Πομπὴν μεταβαίνουσαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν. Οὐδεὶς διενοήθη τότε, οὔτε ἠδύνατο κἂν νὰ τὸ φαντασθῇ, ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἐπὶ θύραις. Εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἔλαβον χώραν ὡς συνήθως αἱ ὑποδοχαὶ ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἔτει. Ἐπηκολούθησε κοσμικὴ κίνησις. Ἦλθον αἱ Ἀπόκρεω, ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ καὶ τὸν Μάρτιον ἐξερράγη ὁ ἀτυχὴς ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. Ὁ ἀνέτοιμος τότε ἑλληνικὸς στρατός, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ὑπέρτερα κατὰ δύναμιν καὶ ἀριθμὸν ἐχθρικὰ στρατεύματα, ἡττήθη ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν καὶ κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι ὅσοι ἐζήσαμεν τὰς πικρὰς ἐκείνας ἡμέρας, τὰς ἐνθυμούμεθα ἐν ὅλαις των ταῖς θλιβεραῖς λεπτομερείαις. Ἡ κατήφια καὶ ἡ ἀπογοήτευσις ἐκυρίευσε τοὺς πάντας, καί, ἀπὸ τῶν Βασιλέων μέχρι τοῦ τελευταίου ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, ἐτρώθη ἡ καρδία ὅλων.

Ἡ σκέψις μας ἦτο, πῶς νὰ ἐμφανισθῇ καὶ πάλιν ἔνδοξος καὶ μεγάλη ἡ Ἑλλάς, ὅπως ἀναγράψῃ νέας σελίδας δόξης ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ λησμονηθῇ ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τοῦ 1897. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ ἦτο ἐν τῇ γενέσει, καὶ εἶδε τὸ φῶς μετὰ δεκαπέντε ἔτη κατὰ τοὺς ἐνδόξους Βαλκανικοὺς πολέμους, ὁπότε τὰ παιδιά τῆς Ἑλλάδος ἐπολέμησαν μὲ ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν καὶ ἡρωϊσμόν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐνδόξου Στρατηλάτου, Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Κωνσταντίνου, ὅστις ἦτο τὸ ἴνδαλμα τοῦ Στρατοῦ.

Μετὰ τόσους αἰῶνας, τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1912, εἶχε γίνει πάλιν ἰδική μας ἡ ἑλληνικωτάτη Θεσσαλονίκη. Καὶ ὡς ἄγρυπνος φρουρὸς ἐφύλαττε τὸν κεκτημένον τοῦτον θησαυρόν, τὸν

όποῖον ἐπωφθαλμιοῦσαν οἱ ἐχθροί μας, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α'.

Οὗτος ἔπεσεν εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ καθήκοντος, τὴν 5ην Μαρτίου 1913, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἀνισορρόπου ἀνθρώπου, λίαν ὑπόπτου ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος, καὶ ἔβαψε μὲ τὸ αἷμα του τὴν ἑλληνικὴν γῆν, ἐπὶ τῆς ὁποίας παῖς ἐκλήθη νὰ βασιλεύσῃ καὶ τὴν ἔσωσεν ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν.

Εὐτυχής! Ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ μιᾶς μεγάλης Ἑλλάδος, ἥτις ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν του, τὸν πατριωτισμόν του, τὴν εὐτυχῆ πεντηκονταετῆ βασιλείαν του καὶ τοὺς ἐπαξίους συνεργάτας Αὐτοῦ.

Ἔκλαυσα πικρῶς τὸν εὐγενῆ ἱππότην Βασιλέα, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὁποίου ἔζησα εὐτυχισμένας ἡμέρας, καὶ συνεμερίσθην ἐκ βάθους καρδίας τὴν ψυχικὴν ὀδύνην τῆς λατρευτῆς μου Βασιλίσσης, ἥτις μὲ τόσον χριστιανικὴν καρτερίαν ὑπέμεινε τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν καί, ἐν τῇ μεγαλοψυχίᾳ της, συνεχώρησε τὸν μιαρὸν δολοφόνον!

ΤΑ ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ ἐπηγαινοήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Μαρίναν καὶ μετέφερον τραυματίας τοῦ θλιβεροῦ πολέμου, οἵτινες ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰ διάφορα νοσοκομεῖα τῆς πόλεως. Μὴ ἐπαρκούντων τῶν ὑπαρχόντων, ἱδρύθη καὶ νέον τοιοῦτον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ρηγίλλης, ὄπισθεν τοῦ Βασιλικοῦ Κήπου. Ὁ Μέγας Δοὺξ Γεώργιος εἶχε προσφέρει εἰς τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν σεβαστὸν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Νοσοκομείου αὐτοῦ, καὶ ἡ Βασίλισσα ἀνέθεσε εἰς τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν καὶ ἐμὲ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν στρατιωτῶν. Περιεβλήθημεν λοιπὸν τὴν στολὴν τῆς Νοσοκόμου καὶ ἠρχίσαμεν τὴν ὑπηρεσίαν μας. Μετεβαίναμεν ἐκεῖ ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μὲ τὸν εὔθυμον χαρακτῆρα της, μὲ τὴν

μεγάλην της ἁπλότητα καὶ ἀφέλειαν, τοὺς διεσκέδαζεν ὅλους, καὶ μὲ τὰ καλά της λόγια τοὺς ἔκαμνε πρὸς στιγμὴν νὰ λησμονοῦν τοὺς πόνους των, τὸ ἠκρωτηριασμένον πόδι τῶν, ἢ τὸ χέρι ποὺ τοὺς ἔλειπε...

Τὴν ἡμέραν διηρχόμεθα ἀναγινώσκουσαι, εἰς ὅσους δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ πράξουν οἱ ἴδιοι, ἐγράφομεν τὰς πρὸς τὰς οἰκογενείας των ἐπιστολάς, τοὺς ἐδίδαμεν ἱερὰς εἰκόνας, εὐαγγέλια, χρήσιμα βιβλία, γλυκὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελον ἐπιθυμήσει. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ ἤρχισαν νὰ καλλιτερεύουν οἱ ἐλαφρῶς τραυματισμένοι, πολλοὶ ὑπέκυψαν εἰς τὰ τραύματά των, καὶ οἱ ἠκρωτηριασμένοι, φεῦ! ἔμειναν ἀνάπηροι ἐφ' ὅρου ζωῆς. Οἱ ἰαθέντες ἐγκατέλειψαν τὸ Νοσοκομεῖον, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεκενώθη τοῦτο.

Τότε μόνον ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ἐσκέφθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Τατόι—διὰ πρώτην φορὰν τόσον ἀργά. Ἀλλὰ καὶ τὸ Τατόι, ἀκόμη εἶχεν ἀλλάξει ὄψιν. Ἐκεῖ ὅπου ἐβασίλευεν ἡ εὐθυμία τοῦ περασμένου καιροῦ, τώρα ὅλοι εἴχαμεν μελαγχολικὰς σκέψεις· ὑπήρξαμεν θεαταὶ τόσης δυστυχίας καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα γύρω μας ἦτο πολὺ βαρεῖα.

Δὶς καὶ τρὶς τῆς ἑβδομάδος ἡ Βασίλισσα κατήρχετο εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τραυματιῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέβλεπε πάντοτε μετὰ μητρικῆς στοργῆς. Τὴν συνώδευα τακτικῶς καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι κατὰ τὴν διαδρομὴν οἱ εὔζωνοι, οἵτινες ἐφύλαττον τοὺς διαφόρους σταθμούς, βλέποντές Την διαβαίνουσαν τὴν ἐχαιρέτων στρατιωτικῶς. Ἡ Βασίλισσα ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει των ἔφερεν ἀμέσως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ face à main, καὶ μὲ ἄπειρον καλωσύνην καὶ συμπάθειαν εἰς τὸ βλέμμα, —νομίζω ὅτι τὴν βλέπω—τοὺς ἀντεχαιρέτα καὶ μοῦ ἔλεγε:

— Αὐτὰ εἶναι τὰ πολὺ ἀγαπητά μου εὐζωνάκια.

Τὴν 17ην Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1936, ἡμέραν καθ' ἣν μετεφέρθησαν ἐκ Φλωρεντίας τὰ σεπτὰ σκηνώματα τῶν ἀειμνήστων μας Βασιλέων, ἤμεθα ὅλοι συγκεντρωμένοι εἰς τὸν Σταθμὸν τῆς Ὁμονοίας, ἀναμένοντες μὲ καρδίαν συντετριμμένην καὶ πάλλουσαν ἐκ συγκινήσεως τοὺς ἐπανερχομένους ἀπὸ τὴν πικρὰν ἐξορίαν Μεγάλους μας Νεκρούς. Ὅταν κατέφθασεν ἡ ἁμαξοστοιχία καὶ ἐφάνησαν αἱ ἑλληνικαὶ Σημαῖαι αἱ καλύ-

πτουσαι πενθίμως τὰς Βασιλικὰς Σορούς, οἱ ὀφθαλμοὶ ὅλων μας ὑγράνθησαν καὶ ρῖγος συγκινήσεως μὲ κατέλαβε. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, ἥτις ἵστατο πλησίον μου κατὰ τὴν ἱερὰν αὐτὴν στιγμήν, μοῦ εἶπε δακρύουσα :

— Κύτταξε τὰ πολὺ ἀγαπητὰ εὐζωνάκια τῆς Μαμᾶς ;

Καὶ εἶδον τοὺς εὐσταλεῖς καὶ ἀνδρείους μας εὐζώνους, κρατοῦντας μὲ τὰς στιβαράς των χεῖρας, ὡς ἀποτίοντες ὕστατον φόρον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸ φέρετρον τῆς Μεγάλης των Βασιλίσσης, ἡ ὁποία τόσον τοὺς ἠγάπησε διὰ τὴν ἁπλῆν καὶ γενναίαν των ψυχήν. Καὶ τὴν εἶδον ἐπὶ στιγμὴν ὅπως τὴν ἔβλεπα τότε, μὲ τὸ ὡραῖον της βλέμμα νὰ τοὺς χαιρετᾷ διὰ τελευταίαν φοράν.

Ἐμείναμεν τότε εἰς τὸ Τατόϊ μέχρι τῶν Χριστουγέννων. Τὰ χιόνια μᾶς εἶχον κατακλύσει, τὰ πέριξ βουνὰ ἦσαν κατάλευκα καὶ πυκνὸ στρῶμα ἐκάλυπτε τὴν γῆν, τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτά. Τὸ ψῦχος ἦτο δριμύ, ἀλλὰ δὲν ὑπεφέραμεν ἐκ τούτου, καθότι τὰ Ἀνάκτορα ἐθερμαίνοντο καλὰ μὲ τὰ ὡραῖα καὶ ἄφθονα ξύλα τοῦ κτήματος. Περιπάτους ἐκάμναμεν τὰς ὡραίας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐξήρχετο πεζῇ καὶ περιεφέρετο ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐργατῶν του καὶ τῶν χωρικῶν, συνομιλῶν ἀφελῶς μετὰ τῶν ἁπλοϊκῶν ἐκείνων ἀνθρώπων.

Νομίζω ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἦτο ὁ πλέον Δημοκρατικὸς βασιλεὺς ποὺ ὑπῆρξέ ποτέ.

Ἀποσπῶ ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀδελφῆς μου τὴν ἑξῆς χαριτωμένην περιγραφὴν τῆς ἁπλότητος καὶ ἀφελείας, ἥτις διέκρινε ὅλην τὴν Βασιλικήν μας Οἰκογένειαν.

ΑΝΑΚΤΟΡΑ —ΑΘΗΝΑΙ 14 Μαρτίου 1901.

Τὸ παρελθὸν Σάββατον, 10 Μαρτίου, ἐγένοντο εἰς Πειραιᾶ τὰ ἐγκαίνια τῆς Νέας Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων, δι' ἣν ἐκληροδότησε μέγα χρηματικὸν ποσὸν ὁ Πανταζῆς Βασάνης, Ἕλλην ἐξ Ἀλεξανδρείας—ἢ μᾶλλον, πρέπει νὰ εἰπῶ, ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος αὐτῆς. Ἦσαν παρόντες οἱ Βασιλεῖς καὶ συνωδεύσαμεν, ἡ Κα Μπαλτατζῆ καὶ ἐγώ. Κατήλθομεν εἰς Πειραιᾶ εἰς τὰς 11. Διὰ τῆς Βασιλικῆς Ἀτμακάτου διεπεραιώθημεν εἰς τὸ Βασιλικὸν Περίπτερον, καὶ ἐκεῖθεν δι' ἁμαξῶν εἰς τὸ

μέρος ὅπου θὰ ἱδρυθῇ ἡ Σχολή. Ἐπήραμεν ἁμάξια τοῦ Πειραιῶς, πολὺ ἄσχημα καὶ ἀκάθαρτα, ἀλλὰ δὲν ἦλθον ἀρκετά, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤμεθα τρομερὰ στενοχωρημένοι. Τῆς μιᾶς ἁμάξης ἐπέβη ἡ Βασίλισσα, ἡ Πριγκήπισσα Σοφία, ἡ κ. Μπαλτατζῆ, ἐγὼ καὶ ὁ Πρίγκηψ Χριστόφορος, ὁ ὁποῖος ἐκάθησεν παραπλεύρως τοῦ ἁμαξᾶ. Τῆς δευτέρας ἐπέβη ὁ Βασιλεύς, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἡ κ. Κοντοσταύλου καὶ ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος Γεώργιος, ἐπίσης παραπλεύρως τοῦ ἁμαξᾶ. Ἐπεράσαμεν ἀπὸ πολὺ δυσάρεστα μέρη καὶ ὁ ἥλιος ἔκαιε τρομερά. Τέλος ἐφθάσαμεν. Ἄγημα ναυτῶν ἀπέδωσε τὰς τιμὰς καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Ναυτικοῦ ἀνέκρουσε τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον. Ἤρχισεν ὁ ἁγιασμὸς καὶ κατόπιν ὁ Βασιλεὺς ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας ἐναπέθεσαν νομίσματα καὶ ἐκτύπησαν μὲ τὸ σφυρί. Ἔπειτα ὁ ὑπουργὸς ἐξεφώνησε λόγον καὶ εἰς τὸ τέλος ὁ Βασιλεὺς εἶπεν: «Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ Βασάνη», ὅπερ ἐπανέλαβον οἱ παριστάμενοι.

Τὴν 12 Δεκεμβρίου ἑωρτάσαμεν τὰ γενέθλια τοῦ Βασιλέως εἰς τὸ Τατόι. Λίαν πρωΐ, ὡς συνήθως κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, ἀνῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν ἡ Στρατιωτικὴ μουσική, ἥτις ἔκαμε τὸν γῦρον τῆς Βασιλικῆς Ἐπαύλεως, ἀνακρούουσα τὸ γοργὸν καὶ εὔθυμον ἐμβατήριον—τὸ Ἑωθινόν, τὸ ὁποῖον τόσον ἤρεσκεν εἰς τὴν Βασίλισσαν.

«Μοῦ ἀρέσει ὑπερβολικά», μοῦ ἔλεγε, «καὶ πρὸ πάντων αἱ πρῶται λέξεις τοῦ α' στίχου : Ξύπνα, χρυσό μου βασιλόπουλο, κ.τ.λ.».

Ἐν γένει ἡ Βασίλισσα ἠρέσκετο πολὺ εἰς τὴν ποίησιν. Εἶχεν ἀναγνώσει πολλοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ ἔδιδε πάντοτε τὴν προτίμησιν εἰς τὰ δημοτικὰ ποιήματα. Ἔγραφε καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ εἶχε πολὺ ὡραῖον γραφικὸν χαρακτῆρα. Μοῦ εἶχε γράψει ἰδιοχείρως τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν, ὅτε ὑπέβαλον εἰς αὐτὴν τὰ συλλυπητήριά μου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀδελφῆς Της Μ. Δ. Βέρας.

«31 Μαρτίου 1912.

Ἀγαπητή μου Χριστίνα,

Σ' εὐχαριστῶ ἐκ βάθους καρδίας διὰ τὰ θερμά σου συλ-

λυπητήρια καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ εὐχαριστήσῃς τὸν σύζυγόν σου ἐκ μέρους μου.

Σὲ φιλῶ καὶ εἶμαι πάντοτε
ἡ ἐγκαρδίως
ἀγαπῶσα σε
"Ο λ γ α».

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν μας εἰς 'Αθήνας, εὕρομεν τὸν κόσμον οὐχὶ διατεθειμένον εἰς διασκεδάσεις, καὶ ἡ χειμερινὴ περίοδος παρήρχετο ἥσυχος καὶ μονότονος. Ἡ μόνη μας εὐχαρίστησις ἦσαν αἱ παραστάσεις τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου, ὅπου ἐπηγαίναμεν τακτικὰ μὲ τὴν Πριγκήπισσαν.

Καὶ ὅταν ἐτελείωσε ὁ χρόνος, ηὐχήθημεν ὅλοι ἐκ βάθους καρδίας, ὅπως μὴ ἀναζήσωμεν πλέον ἄλλας τραγικὰς ἡμέρας 'Εθνικῆς συμφορᾶς.

ΤΟΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΝ τοῦ 1898, ἐπεσκέφθη τὰς 'Αθήνας ἡ μεγάλη τραγῳδὸς Eleonora Duse. Ἡ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότης τῆς σκηνῆς, ἔδωσε σειρὰν παραστάσεων τῶν ἔργων τοῦ "Ιψεν, τὰ ὁποῖα ἡρμήνευσε μὲ ἀπαράμιλλον τέχνην καὶ κατανόησιν τοῦ μεγάλου συγγραφέως. Κατενθουσίασε καὶ συνήρπασε τὸ 'Αθηναϊκὸν κοινόν, τὸ ὁποῖον τὴν ἀπεθέωσε.

Ἦτο μία πολὺ μεγάλη ἠθοποιός, ἥτις ἐκράτει τὸ ἀκροατήριόν της ἐν διηνεκεῖ συγκινήσει καὶ θαυμασμῷ μὲ τὴν φυσικότητα μεθ' ἧς ὑπεδύετο τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χαρακτῆρας, οἱ ὁποῖοι ἐτίθεντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία καὶ ἐγὼ δὲν ἀφήσαμεν παράστασιν ποὺ νὰ μὴ παρευρεθῶμεν.

Δὲν ἦτο ὡραία, ὡς κοινῶς θεωρεῖται ἡ ὡραιότης, ἀλλὰ εἰς τοὺς μεγάλους μαύρους της ὀφθαλμοὺς ἔλαμπεν ἡ ὡραιότης

τῆς μεγαλοφυΐας της· καὶ ἡ φλόξ, ἥτις κατεῖχε τὴν καλλιτεχνικὴν της ψυχήν, ἦτο ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ἥτις ἐφώτιζε τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτὴν φύσιν. Ἡ χάρις ἡ ὁποία τὴν διέκρινε εἰς ὅλας της τὰς κινήσεις, αἱ θαυμάσιαι χεῖρες της ἦσαν παγκοσμίως γνωστά, ὡς καὶ ἡ μεγάλη της ἀφοσίωσις πρὸς τὸν μέγαν ποιητὴν Ντ' Ἀνούντσιο, ὅστις τῇ ἀφιέρωσε τὴν «Gioconda» γράψας :

«Εἰς τὴν Ἐλεονώραν Ντοῦζε alle belle mani».

Ὅταν ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν, ἀφῆκεν ἕνα μεγάλο κενὸν εἰς τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν καὶ εἰς ἐμέ· εἴχαμεν χάσει τὰς ὡραίας της παραστάσεις, ἤμεθα τότε νέαι ἐνθουσιώδεις καὶ ρωμαντικαὶ καὶ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα εἶχε παίξει μὲ τόσην τέχνην καὶ λεπτότητα, μᾶς εἶχαν ἀφήσει μίαν ἀνεξάλειπτον ἐντύπωσιν.

Ἐκεῖνον τὸν χειμῶνα δὲν εἴχαμεν ἄλλην εὐχαρίστησιν ἀπὸ τοὺς μακρυνοὺς περιπάτους. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία καὶ ὁ Βασιλεὺς μετέβαινον τακτικὰ εἰς τὸ Παλαιὸν Φάληρον ἐφ' ἁμάξης ἢ ἔφιπποι. Ὁ Βασιλεὺς ἦτο ἄριστος ἱππεὺς καὶ ἡ Πριγκήπισσα ἐπίσης ἵππευε λαμπρά.

Ἀποσπῶ ἐδῶ ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Πηνελόπης Παπαηλιοπούλου, τὸ γένος Λιδωρίκη, Κυρίας ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας «Σελίδες τινὲς ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος», τὴν ἀκόλουθον χαριτωμένην περιγραφήν, ἀπεικονίζουσαν τὴν δεξιότητα τοῦ Βασιλέως εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ ἵππους, δίδοντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν λαόν του, ἀπὸ τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς του, τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαγνώσῃ τὴν εὐφυΐαν του καὶ τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτῆρος του.

«...Τέλος ἀνέτειλε καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἡμέρα τῆς ἑνδεκάτης Ὀκτωβρίου τοῦ 1863 καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, σφριγῶν καὶ ἀκτινοβόλος ἀγένειος νεανίας, μὲ στερρὸν πόδα ἀνέβη τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος καὶ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Ὑψίστου, ὅστις εὐνοεῖ πάντοτε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγαθὸν Ἑλληνικὸν λαόν, μακροθυμήσας ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν της—ὁ νέος Βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπὸ ξύλο : ἡ νοημοσύνη καὶ ἡ εὐφυΐα διέλαμπεν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς του.

Καὶ εὐθὺς ἔδωκε δείγματα τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεώς του, καὶ

τοῦ θάρρους του, τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐλεύσεώς του, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζεν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς 'Ομονοίας καὶ ὁ συνωστιζόμενος κόσμος ἀνέμενε νὰ ἴδῃ τὸν νέον Βασιλέα.

"Εφθασεν οὗτος δι' ὡραίου φαέθωνος, ἡνιοχῶν ὁ ἴδιος λαμπροὺς θυμοειδεῖς ἵππους, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ προσωρινοῦ Αὐλάρχου του συνταγματάρχου Τριγγέτα, καθημένου πρὸς τὰ ἀριστερά Του. 'Η στάσις τοῦ νεαροῦ Βασιλέως, ἡ χάρις μετὰ τῆς ὁποίας ὡδήγει τούς ἵππους, ἡ παιδικὴ ἀθωότης ἡ ζωγραφισμένη ἐν τῷ προσώπῳ Του, διήγειρε τὴν τρυφερότητα τοῦ Λαοῦ, ὅστις μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐζητωκραύγασε τὸν Βασιλέα του. 'Εσταμάτησε τοὺς ἵππους του ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς μουσικῆς, καὶ ἔρριπτε βλέμματα περιεργείας ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του, ὅτε οἱ ἵπποι του ἔδειξαν σημεῖα ταραχῆς, μὴ ἀρεσκόμενοι φαίνεται εἰς τὴν ἀκινησίαν. Κατ' ἀρχὰς ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐδοκίμασε νὰ τοὺς καθησυχάσῃ, θίγων αὐτοὺς ἐλαφρῶς διὰ τοῦ μαστιγίου καὶ θωπεύων διὰ τῆς γλώσσης. 'Αλλ' ὅτε οἱ ἵπποι δὲν ὑπήκουον καὶ περισσότερον ἀνησύχουν, τότε ἐγερθεὶς ἐκτύπησε τούτους ἰσχυρῶς καὶ χαλαρώσας τὰ ἡνία, τοὺς ἐβίασε νὰ τρέξουν ὁλοταχῶς καί, μολονότι τὸ πλῆθος ἦτο συσσωρευμένον πέριξ τοῦ Βασιλικοῦ ὀχήματος, τοὺς ὡδήγησε μὲ τοιαύτην ἐπιδεξιότητα, ὥστε οὐδένα ἤγγισε. Χειριζόμενος δὲ συνεχῶς τὸ μαστίγιον, τοὺς ἔφερε διὰ τοῦ γύρου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Σταδίου πρὸς τὴν ὁδὸν Πατησίων καὶ ἐκεῖθεν τοὺς ἐπανέφερεν ὁλοταχῶς εἰς τὴν ἰδίαν παρὰ τὴν μουσικὴν θέσιν, ἀσθμαίνοντας καὶ τετιθασσευμένους.

'Ο λαὸς ἄφωνος καὶ ἔκθαμβος Τὸν ἔβλεπεν.

Εἰς τὰς περὶ τὴν Πλατεῖαν τῆς 'Ομονοίας οἰκίας εἶχον συσσωρεύσει, ὅπως ἴδωσι τὸν νέον Βασιλέα ἐκ τῶν ἐξωστῶν καὶ τῶν παραθύρων, κυρίαι καὶ κύριοι πασῶν τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων· ἐπαναστάται, 'Οθωνισταί, Βουλγαρισταὶ καὶ μὴ χλιαροὶ καὶ οὐδέτεροι. 'Η πρᾶξις αὕτη τοῦ Γεωργίου ἐθαυμάσθη βεβαίως παρὰ πάντων, ἀλλὰ συγχρόνως ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πλεῖστα ὅσα λογοπαίγνια καὶ εἰς εὐφυῆ σκώμματα, διαμειβόμενα μεταξὺ κυριῶν καὶ κυρίων ἀντιθέτων πολιτικῶν δοξασιῶν.

—'Ιδοὺ ἔχετε ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε», ἔλεγον οἱ 'Οθωνισταὶ τοῖς

ἐπαναστάταις. «Βασιλέα μὲ μαστίγιον ἀνὰ χεῖρας».

—Ὄχι, ἔλεγεν ἄλλος, τὸν ἤθελον ἀπὸ ξύλον.

—Εὐτυχῶς δὲν εἶναι ἀπὸ ξύλον, ἀλλὰ θὰ δώση, ἐλπίζομεν.

Καὶ βροχὴ κλήσεων καὶ ἀντεγκλήσεων ζωηρῶς ἁλατισμένων δι' ἀττικοῦ ἅλατος ἐξερρηγνύετο. Πνεῦμα, ἀφέλεια, ἀστειότης ἄνευ χολῆς καὶ ἐχθρότητος μὲ τὸ βάθος τῆς ἀληθείας ἐπεκράτει τότε...».

Ἡ 14η Φεβρουαρίου 1898, ὡς συμβαίνει συνήθως κατὰ τὸν μῆνα αὐτόν, ὑπῆρξε μία ἡμέρα ἀνεμώδης καὶ ψυχρά, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον ἐξέλθει εἰς περίπατον καὶ εἶχον μείνει εἰς τὸ δωμάτιόν μου ἀναγινώσκουσα. Περὶ τὴν τετάρτην καὶ ἡμίσειαν μεταμεσημβρινὴν ὥραν ἤκουσα θόρυβον εἰς τοὺς διαδρόμους τῶν Ἀνακτόρων καὶ βήματα ἀνθρώπων, οἵτινες ἐπηγαινοήρχοντο. Ἤνοιξα τὴν θύραν διὰ νὰ ἐρωτήσω τὸν ἀνακτορικὸν θεράποντα τί συνέβαινεν, ἐκεῖνος δὲ τεταραγμένος μοῦ ἀπαντᾶ :

— Ἐγένετο ἀπόπειρα δολοφονίας ἐναντίον τοῦ Βασιλέως, ἐνῷ ἐπέστρεφεν ἐκ Παλαιοῦ Φαλήρου μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, ἀλλ' εὐτυχῶς αἱ σφαῖραι ἠστόχησαν. Μία μόνον ἐξ αὐτῶν διῆλθε διὰ τῶν χαλινῶν καὶ οὕτως ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος.

Ἔτρεξα ἀμέσως εἰς τὸ δωμάτιον τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, ὅπου τὴν εὗρον ἀτάραχον, ἂν καὶ εἶχε διατρέξει τοιοῦτον σοβαρὸν κίνδυνον. Ἦτο ὅμως βαθέως συγκεκινημένη διὰ τὴν γενναίαν καὶ στοργικὴν χειρονομίαν τοῦ Πατρός της, ὅστις ὅταν ἤκουσε νὰ συρίζουν γύρω των αἱ σφαῖραι, ἠγέρθη ὅπως τὴν προφυλάξῃ.

Ἐδοξάσαμεν τὸν Ὕψιστον ὅστις μᾶς τοὺς διεφύλαξε τότε, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐγένοντο δοξολογίαι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῇ διασώσει τοῦ λαοφιλοῦς μας Βασιλέως καὶ τῆς ἀγαπητῆς μας Βασιλοπούλας.

Τοὺς πρωϊνούς μας περιπάτους μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας ἐκάμναμεν συνήθως εἰς τὸν Βασιλικὸν Κῆπον, ὅστις ἦτο θαυμασίως διατηρημένος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐνθυμοῦ-

μαι ὅτι οἱ δρόμοι ἦσαν ὅλοι ἐστρωμένοι μὲ λευκὰ χαλίκια τῆς θαλάσσης, καὶ διερωτῶμαι σήμερον ποῦ εὑρίσκοντο τόσα πολλά, ὥστε νὰ καλύπτεται ὅλος ἐκεῖνος ὁ χῶρος. Τὰ ἄνθη ἐκαλλιεργοῦντο ὑπὸ πλήθους κηπουρῶν. Οἱ πορτοκαλιές, οἱ λεμονιὲς κατεῖχαν ὁλοκλήρους ἐκτάσεις καὶ ἡ θέα τοῦ κήπου ἀπὸ τῆς μεγάλης μαρμαρίνης κλίμακος, ἥτις εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως τῶν Ἀνακτόρων, ἦτο ἕνα ὄνειρον κατὰ τὰς ὡραίας ἀττικὰς ἡμέρας μὲ τὸ ἀΐδιον φῶς τὸ ὁποῖον τὴν περιέλουε καὶ τὸν ἐλαφρῶς κυανοῦν ὁρίζοντα τὸν ἐσπαρμένον μὲ μικρὰ λευκὰ σύννεφα κινούμενα ὡς πτερὰ ἀγγέλων. Τὴν ἄνοιξιν τὰ ἄνθη τῆς πορτοκαλιᾶς ἐπλήρουν τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ τῆς μεθυστικῆς των εὐωδίας, ἥτις ἀνήρχετο μέχρι τῶν παραθύρων τῆς Βασιλίσσης καὶ εἰσεχώρει εἰς τὰ δωμάτια αὐτῆς. Εἰς αὐτὸ τὸ ὡραῖον περιβάλλον ἔζησεν ἡ Βασίλισσα τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τοῦ βίου Της, ἐκεῖ ἐγεννήθησαν καὶ ἐμεγάλωσαν τὰ ἀγαπημένα Της παιδιὰ καί, ὅταν ἐγκατέλειψε τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν δευτέραν ἐξορίαν, καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὴν Villa Anastassia τοῦ Πρίγκηπος Χριστοφόρου, προσεπάθησεν ἐν τῇ νέᾳ Της κατοικίᾳ νὰ τοποθετήσῃ τὰ ἔπιπλά Της μὲ τρόπον, ὥστε νὰ τῆς ἐνθυμίζουν τὰ διαμερίσματά Της τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ὡς ἐνθύμιον τῆς ἀπομακρυνθείσης αὐτῆς εὐτυχίας, ἐκράτει πάντοτε πλησίον Της ἓν μικρὸν κάνιστρον μὲ ἄνθη πορτοκαλιᾶς.

Ὁ θαυμάσιος αὐτὸς κῆπος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι ἔργον τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας. Ἐσχεδιάσθη δέ, ὡς μοῦ διηγεῖτο ἡ ἀδελφὴ τοῦ πατρός μου κ. Ἑλένη Θ. Ἠπίτη, ὑπὸ τῆς ἰδίας Βασιλίσσης. Καθ' ἑκάστην πρωΐαν, ἐπιβαίνουσα μικρᾶς χαμηλῆς ἁμάξης ἣν διηύθυνεν ἡ ἰδία—καὶ ἥτις εἶχε θέσιν μόνον δι' ἑαυτὴν καὶ ἐσύρετο ἀπὸ μικρόσωμον ἵππον—ἔκαμνε τὸν γῦρον τοῦ κήπου, ἐπιβλέπουσα τοὺς κηπουροὺς καὶ ὑποδεικνύουσα εἰς αὐτοὺς ποῦ ἔπρεπε νὰ φυτευθοῦν τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄνθη· ἦτο ἀκούραστος εἰς τὸ ἔργον της.

Ὁμολογουμένως μᾶς ἀφῆκεν ἕνα θαυμάσιον δεῖγμα τῆς φιλοπονίας της καὶ τῆς ἀγάπης της πρὸς τὴν φύσιν, ἓν ἀειθαλὲς μνημεῖον τῆς διαβάσεώς της, μίαν ὄασιν, τὴν ὁποίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἵνα ἀναπαύεται καὶ δροσί-

ζεται κατὰ τοὺς καυστικοὺς θερινοὺς μῆνας τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι τὸν γηραιὸν ἐπιστάτην τοῦ κήπου Βαυαρὸν Schmidt, μὲ τὸν πλατύγυρον φαιόν του πῖλον καὶ τὴν λευκήν του γενειάδα, νὰ ἵσταται παρὰ τὴν σιδηρᾶν θύραν τῆς εἰσόδου, ἥτις εὑρίσκετο τότε ἀριστερὰ εὐθὺς ὡς εἰσήρχετό τις εἰς τὸν περίβολον τῶν Ἀνακτόρων, καὶ ἥτις κατηργήθη μὲ τὰς μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἐγένοντο ἐκεῖ. Θὰ ἤμην πολὺ μικρά, οὔτε τεσσάρων ἴσως ἐτῶν, ὅτε ἐπηγαίναμεν ἐκεῖ περίπατον μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ μας: ἡ ἀδελφή μου, ὁ ἀδελφός μου καὶ ἐγώ. Ὁ γέρων Schmidt μᾶς ἐχαιρέτα καὶ μᾶς ἔδιδε τὸ χέρι. Ἀλλ' ἂν καμμιὰ φορὰ ὡς παιδιὰ τοῦ ἐδίδομεν κατὰ λάθος τὸ ἀριστερόν, μᾶς ἔδιδε ἓν μικρὸν κτύπημα καὶ μᾶς ἔπαιρνε τὸ δεξιόν. Ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγὼ τὸν ἐτρέμαμεν. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου εἶχον μείνει καὶ ἄλλοι τινὲς Αὐλικοὶ θεράποντες τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, καὶ τοὺς ὁποίους ἐκράτησεν ἐφ' ὅρου ζωῆς. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ γέρων Ἀλέξης, ἕνα πολὺ συμπαθητικὸν γεροντάκι, ὅστις μᾶς ἔφερε τὰ φαγητὰ εἰς τὴν τραπεζαρίαν μὲ τὴν λευκήν του φουστανέλλαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠννόει νὰ ἀποχωρισθῇ. Ἠρέσκετο νὰ ἀναπολῇ τὸ παρελθὸν καὶ ἐπήρετο διότι, ὡς ἔλεγεν, εἶχε γνωρίσει ὅλους τοὺς Ἀγωνιστάς· ἦτο ζῶσα ἱστορία, καὶ τὸν ἠκούαμεν μετὰ προσοχῆς. Ἐπεριποιεῖτο ἰδιαιτέρως τὴν ἀδελφήν μου καὶ ἐμὲ καὶ μᾶς ἔλεγεν:

— Ἐγνώρισα τὸν παπποῦ σας, τὸν Ναύαρχον Ἀντώνιον Κριεζῆν, ὅστις καὶ μὲ διώρισεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὅταν ἦτο Αὐλάρχης τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, καὶ τὴν γιαγιά σας τὴν Ἐπίτιμον Μεγάλην Κυρίαν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου, Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Οἴκου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' ἦτο ὁ πιστὸς καὶ εὐφυέστατος σύμβουλος Αὐτοῦ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, Αὐλάρχης ὁ Μιχαὴλ Παπαρρηγόπουλος, πρώην Πρεσβευτὴς ἐν Ρώμῃ, Μέγας Σταυλάρχης, ὁ κόμης Τσέρνοβιτς καὶ Ἐπιμελητὴς τῆς Βασιλικῆς Χορηγίας ὁ Γ. Θών. Ὑπασπισταὶ ὁ Πλοίαρχος Δημήτριος Ἀντωνίου Κριεζῆς, ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ Τιμολέων Βάσος, ὁ Ἀντιπλοίαρχος Γεώργιος Κουντουριώτης, ὁ συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ Ἀδόλφος Ράϊνεκ καὶ ὁ Ἰωάν-

νης Μπότσαρης, συνταγματάρχης Πεζικοῦ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὑπασπισταὶ ἦσαν μόνιμοι τότε, ὁ δὲ θεῖος μου Δ. Κριεζῆς ἦτο ὁ ἀρχαιότερος ὅλων καὶ εἶχεν ἰδεῖ τὸν Βασιλέα Γεώργιον παῖδα, ἀνερχόμενον εἰς τὸν θρόνον. Μὲ τοὺς κυρίους αὐτοὺς ἐβλεπόμεθα καθημερινῶς, καθότι ἐγευματίζαμεν ὅλοι μαζὶ εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Αὐλάρχου: ἡ Μεγάλη Κυρία Ἑλένη Θεοχάρη, ἡ κυρία Αἰκατερίνη Σαπουντζάκη, ἐγώ, ὁ Ὑπασπιστὴς τῆς Ὑπηρεσίας, ὁ Ἑλβετὸς παιδαγωγὸς τῶν Βασιλοπαίδων καὶ ὁ ἀξιωματικὸς τῆς Φρουρᾶς.

Ἐκεῖ ἐγνώρισα διὰ πρώτην φορὰν τὸν Γεώργιον Νικολαΐδην, ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ, ὅστις ὑπῆρξε κατόπιν ὑπασπιστὴς τοῦ Διαδόχου Γεωργίου, στρατηγὸς καὶ Ὑπουργός. Τὸν Ἐλευθέριον Γαρδέλην, ὅστις νεώτατος προήχθη ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπολοχαγοῦ, καὶ ὅστις μεταβὰς εἰς Κρήτην καὶ πολεμήσας γενναίως, ἐξελέγη ἐξ ὅλων τῶν συναδέλφων του, ὅπως ἀναβιβάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Σημαίαν ἐπὶ τοῦ Φιρκᾶ. Εἰς τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν καὶ Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ ἐδόθη καὶ πάλιν ἡ εὐκαιρία ὅπως δείξῃ τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀετορράχης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος. Ἀσθενήσας ὅμως ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ πολέμου ὑπέκυψεν εἰς τὸ μοιραῖον τέλος, νέος ἔτι, εἰς ἡλικίαν τριάκοντα πέντε ἐτῶν. Διεκρίθη ὡς γενναῖος στρατιώτης, ὡς συγγραφεὺς γράψας τὸ ὡραῖον σύγγραμμα «Τὰ Τέμπη», καὶ ὡς μεγάλος Πατριώτης.

Εἰς τὴν Τράπεζαν μᾶς παρουσίαζον τὰ καλύτερα φαγητά, γευστικώτατα καὶ τελείως παρεσκευασμένα ἀπὸ Ἕλληνας μαγείρους, ἀριστοτέχνας τῆς μαγειρικῆς καὶ τῆς ζαχαροπλαστικῆς. Ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ μαγειρικὴ εἶχον τὴν προτίμησιν εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ οἱ καλύτεροι παλαιοὶ γαλλικοὶ οἶνοι προσεφέροντο εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας.

Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἐκάμαμεν μίαν μικρὰν ἐκδρομὴν μέχρι Πόρου. Ὁ καιρὸς ἦτο θαυμάσιος, ἡ συντροφιὰ εὐχάριστος καὶ ἡ εὐθυμία ἐπεκράτησε καθ' ὅλον τὸ ταξίδι. Εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μᾶς διηγεῖτο ὅτι εἰς δύο προηγούμενα ταξίδια, τὰ ὁποῖα εἶχεν κάμει εἰς Πόρον, εἰς μὲν τὸ πρῶτον μία Πριγκήπισσα συγγενής των—ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ

της,—προσεβλήθη ἀπὸ ἰλαράν, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ὁ **Πρίγκηψ** Ἀνδρέας. Εἰς ὅλους μας ἐφάνη τότε πολὺ περίεργος ἡ σύμπτωσις αὐτὴ καὶ εἰς ἐμὲ ἰδιαιτέρως, ἡ ὁποία δὲν ᾐσθανόμην καὶ τόσον καλά. Ὅταν ἀφίχθημεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπέστρεψα εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἐκυττάχθην εἰς τὸν καθρέπτην καὶ εἶδον μὲ κατάπληξιν ὅτι τὸ πρόσωπόν μου ἦτο κατακόκκινον: εἶχον προσβληθῆ καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἰλαρὰν καὶ ἤμην τὸ τρίτον κροῦσμα τῶν Ἀνακτόρων. Ἀπεμονώθην ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Κωνστ. Σάββα, ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ νόσος ἦτο ἠπίου χαρακτῆρος καὶ παρῆλθε ταχέως.

Πρὸ καιροῦ ἐσχεδιάζετο ἐν τοῖς Ἀνακτόροις περιοδεία τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὁ Βασιλεὺς ἐπεθύμει νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ λαοῦ Του, νὰ εὑρεθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπηκόων του, νὰ δείξῃ τὸ πόσον συνεμερίσθη τὸ μέγα ἐκεῖνο ἐθνικὸν ἀτύχημα, τὸ ὁποῖον ἦτο θλῖψις ἰδική των καὶ θλῖψις ἰδική του!

Ἐγένοντο λοιπὸν αἱ κατάλληλοι προετοιμασίαι διὰ μίαν ἀπουσίαν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας πέραν τοῦ ἑνὸς μηνός, καὶ ἐπεβιβάσθημεν τῆς Βασιλικῆς Θαλαμηγοῦ «Σφακτηρία» τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου.

Ὁ πρῶτος μας σταθμὸς ὑπῆρξε τὸ Ναύπλιον. Ὁ καιρὸς ἦτο καλός, καὶ εὐθὺς ὡς ἐποντίσαμεν—διὰ νὰ μεταχειρισθῶ, ὡς γόνος ναυτικῆς οἰκογενείας, τὴν καθιερωμένην ναυτικὴν λέξιν—ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ αἱ Στρατιωτικαὶ καὶ Πολιτικαὶ ἀρχαί, ὅπως χαιρετίσουν τὸν Ἄνακτα. Ἡ ἄφιξις τοῦ Βασιλέως ἐχαιρετίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὸ φρούριον διὰ τῶν κεκανονισμένων βολῶν καί, μετὰ τὰς τυπικὰς διατυπώσεις καὶ παρουσιάσεις, ἐξήλθομεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, ἡ ὁποία πρώτη ὠνομάσθη ἑλληνικὴ προσωρινὴ πρωτεύουσα, μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Οἱ Βασιλεῖς διηυθύνθησαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δημάρχου, ὅπου ἡ Βασίλισσα ἐδέχθη τὰς κυρίας τῆς πόλεως, αἵτινες προσῆλθον μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, ἵνα Τῇ ὑποβάλωσι τὰ σέβη των. Συγχρόνως ὁ Βασιλεὺς ἐδέχετο εἰς ἰδιαιτέραν αἴθουσαν τὰς Ἀρχὰς καὶ τοὺς προύχοντας.

Τὴν μεσημβρίαν ἐπανήλθομεν ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ, ὅπου μᾶς ἀνέμενε τὸ πρόγευμα. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν Νομάρχην, τὸν Δήμαρχον, τὸν Φρούραρχον καὶ ἄλλους τινάς, ἵνα παρακαθήσουν εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν. Ὁ Νομάρχης ἔλαβε θέσιν πλησίον μου καὶ οἱ Βασιλικοὶ θεράποντες ἤρχισαν νὰ παρουσιάζουν τὰ φαγητά. Διὰ μιᾶς βλέπω ὅτι τὸ βλέμμα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου διευθύνεται πρὸς τὸ μέρος μου καὶ συνοφρυοῦται ἐλαφρῶς, ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ πράττῃ ὅταν ἔβλεπε κάτι τὸ παράδοξον. Κοιτάζω ἀμέσως γύρω μου διὰ νὰ ἴδω τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπισύρει τὴν προσοχήν, ὅταν τὸν ἀκούω νὰ λέγῃ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Νομάρχην :

—Θὰ κόψῃς τὴν γλῶσσαν σου.

Ὁ Νομάρχης, ὁ ὁποῖος ἔτρωγε μὲ τὸ μαχαίρι, πολὺ ἤρεμος τοῦ ἀπαντᾶ :

— Μεγαλειότατε, τὸ μεταχειρίζομαι ἀπὸ τὸ ἀντίθετον μέρος.

Δὲν εἶχεν ὅμως ἀκόμη τελειώσει τὴν φράσιν του, ὅταν τὸν βλέπω τρομαγμένον νὰ φέρῃ τὴν πετσέταν εἰς τὸ στόμα του, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐφάνησαν κηλῖδες αἵματος.

Τότε ὁ Βασιλεὺς ἐγέλασε μὲ ὅλην του τὴν καρδιὰν καὶ τοῦ εἶπε :

—Δὲν σοῦ ἔλεγα ὅτι θὰ κόψῃς τὴν γλῶσσαν σου ; Τὰ μαχαίρια μου εἶναι πολὺ κοπτερά.

Τὴν ἐπομένην ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια μετὰ τῆς συνοδείας Της ἐξῆλθεν ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐπευφημήθη θερμῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων της. Ἡ πρώτη ἐπίσκεψίς της ἐγένετο εἰς τὸν ἱστορικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου κατὰ τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1801, μεταβαίνων ὅπως ἐκκλησιασθῇ, ἐδολοφονήθη ὁ σώφρων καὶ μέγας ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Α. Καποδίστριας. Εἴδομεν τὴν θέσιν ὅπου ἔπεσε θῦμα τοῦ ἀκραιφνοῦς πατριωτισμοῦ καὶ τῆς εἰλικρινοῦς του πολιτικῆς, ὁ μοχλὸς αὐτὸς τῆς Ἑλληνικης Ἐπαναστάσεως ὁ ἐργασθεὶς ἀόκνως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὅπως παρασκευάσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς δούλης Ἑλλάδος.

Τί ἄνθρωποι ἦσαν ἐκεῖνοι τοῦ 1821! Ἡμίθεοι! Μία δρὰξ ἐξ αὐτῶν ἔσεισε τὰ θεμέλια μιᾶς ὁλοκλήρου Αὐτοκρατορίας.

Μᾶς ἔδειξαν τὸ μέρος τοῦ τοίχου τὸ ὁποῖον διετρύπησεν ἡ φονικὴ σφαῖρα, καὶ τὸ ὁποῖον καλύπτεται ὑπὸ ὑάλου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐγράφη ἡ ἡμερομηνία καὶ τὸ ἔτος τῆς ἀποφράδος ἡμέρας. Ἐκ τοῦ μακρόθεν εἴδομεν τὸ Παλαμήδιον, τὸ ἱστορικὸν φρούριον τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τῆς πόλεως. Μοῦ ἤρεσε πολὺ τὸ γραφικὸν Μπούρτζι, τὸ ὡραῖον Ἑνετικὸν φρούριον τὸ ἱστάμενον ἐν μέσῳ τοῦ κόλπου καὶ χρησιμεῦον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς κατοικία τοῦ δημίου, καὶ τὸ ὁποῖον σήμερον μετεβλήθη εἰς ξενοδοχεῖον καὶ στεγάζει τοὺς περιηγητάς, οἵτινες ἐπισκέπτονται τὸ Ναύπλιον καὶ τὰ περίχωρα αὐτοῦ.

Ἡ διαμονή μας ἐν Ναυπλίῳ διήρκεσεν ἐν ὅλῳ τρεῖς ἡμέρας, τὰς ὁποίας διήλθομεν ἐπισκεπτόμενοι τὰ διάφορα μέρη τῆς πόλεως, καὶ τὰ ὀλίγιστα φιλανθρωπικά της ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα.

Τὰ ἐξημερώματα τῆς τετάρτης ἡμέρας ἡ «Σφακτηρία» ἀπῆρε τοῦ Ναυπλίου μὲ προορισμὸν τὸ Κατάκωλον, ὅπου ἅμα τῇ ἀφίξει της, μεγάλη ὑποδοχὴ ἐγένετο εἰς τὸν Βασιλέα. Ὁ λαὸς τῆς Ἠλείας Τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν, καὶ ὡραῖαι ἀνθοδέσμαι προσεφέρθησαν εἰς τὴν Βασίλισσαν καὶ τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν ὑπὸ τῶν κυριῶν τοῦ τόπου.

Ὁ Δήμαρχος τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς, ηὐχήθη τῷ Βασιλεῖ τὸ «ὡς εὖ παρέστητε» καὶ ἐξεφώνησε πατριωτικώτατον λόγον ὑπὲρ εὐημερίας τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Βασιλεὺς ἀνταπήντησεν εὐχαριστῶν ἐγκαρδίως, διὰ τὴν λαμπρὰν δεξίωσιν ἥτις Τοῦ προσεγένετο, καὶ διὰ τὴν θερμὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων ἀφοσιώσεως καὶ ἀγάπης, τοῦ ἀγαπητοῦ Του λαοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ηὐχήθη εὐημερίαν καὶ πρόοδον εἰς τὰ ἔργα του. Καὶ ἀφοῦ ηὐχαρίστησε καὶ ἀπεχαιρέτησε τοὺς πάντας, ἀνῆλθε μετὰ τῆς συνοδείας Του ἐπὶ τῆς ἀναμενούσης αὐτὸν ἁμαξοστοιχίας, ἥτις ὑπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους ἀνεχώρησεν δι' Ὀλυμπίαν.

Ἡ Ὀλυμπία μὲ τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀθλητῶν της, μὲ τὴν μαγευτικήν της τοποθεσίαν, μὲ τὸν ὡραῖον της κάμπον ἐσπαρμένον μὲ λουλούδια, ἐν πλήρει ἀνοίξει, ἦτο κυριολεκτικῶς ἕνας ἀληθὴς παράδεισος.

Η. Α. Β. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώριζον νὰ διακρίνουν τὰς ὡραιοτέρας ἀπόψεις, ὅπως τοποθετηθοῦν τὰ μνημεῖα των, ὥστε νὰ ἵστανται ὑψηλὰ τὰ ἀΐδια ἱστορικὰ γεγονότα.

Τότε εἶδον, διὰ πρώτην φοράν, τὸ φυλαττόμενον εἰς τὸ Μουσεῖον ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους «ὁ Ἑρμῆς». Ὁποία γλυκύτης ἐκχέεται ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὁποίαν φυσικότητα ἀποδίδει τὸ ψυχρὸν καὶ σκληρὸν μάρμαρον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν σμίλην τοῦ καλλιτέχνου συνέλαβε καὶ ἀπέδωσε ὅλην τὴν ἁπαλότητα τοῦ φυσικοῦ.

Ὁλόκληρον τὴν πρωΐαν τὴν διήλθομεν εἰς τὸ Μουσεῖον, μετέβημεν καὶ εἰς τὸν τόπον τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας διηύθυνε τότε, ἡ ἐν Ἀθήναις Γερμανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, καὶ καθημερινῶς ἔφερεν εἰς φῶς, νέους θησαυρούς, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Δρος Dörpfeld, διακεκριμένου Γερμανοῦ Ἀρχαιολόγου.

Τὴν νύκτα τὴν διήλθομεν εἰς ἕνα μικρὸν πρόχειρον ξενοδοχεῖον τῆς Ὀλυμπίας καί, λίαν πρωΐ, τὴν ἐπιοῦσαν ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸν Πύργον τῆς Ἠλείας.

Ἡ εἰς Πύργον ἄφιξις τῶν Βασιλέων καὶ ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξε θριαμβευτική. Εἶχε συρρεύσει ὅλος ὁ λαὸς καὶ ἀπὸ τὰ περίχωρα ἀκόμη ἦλθον αἱ χωρικαὶ μὲ τὰς γραφικάς των ἐνδυμασίας, καὶ οἱ χωρικοὶ μὲ τὰς ἑορτασίμους των στολάς, κομίζοντες ἄνθη καὶ κρατοῦντες Σημαίας, ὅπως χαιρετήσουν τὸν Βασιλέα των.

Αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ προύχοντες τοῦ τόπου προσῆλθον ἐκ τῶν πρώτων. Οἱ Βασιλεῖς κατέλυσαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημάρχου καὶ ἐγὼ εἰς τὸν φιλόξενον οἶκον τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Ἰωάννου Ψημένου, οἵτινες μὲ ἐπεριποιήθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐκεῖ διαμονήν μου. Ἐμείναμεν ἐν ὅλῳ πέντε ἡμέρας, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπεσκέφθημεν λαμπροὺς κήπους μὲ θαυμασίως ἀνθισμένες ἀμυγδαλιὲς καὶ ἀπέραντα ἀμπέλια, τῶν ὁποίων ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος συνέστησεν εἰς τοὺς χωρικούς, νὰ ἐπιμελῶνται τὴν καλλιέργειαν, διότι εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκάμαμεν ὡραίους περιπάτους ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐγνωρίσαμεν μίαν πολὺ συμπαθῆ κοινωνίαν, ἥτις προσῆλθεν ὅπως

ὑποβάλῃ τὰ σέβη της εἰς τὰς Α.Α.Μ.Μ. τοὺς Βασιλεῖς, **μὲ τὴν** αὐθόρμητον καὶ εἰλικρινῆ ἀφοσίωσιν πιστῶν ὑπηκόων.

Εἰς τὸ δρομολόγιον τοῦ ταξειδίου μας μετὰ τὸν **Πύργον**, ἤρχετο ἀμέσως ἡ Τρίπολις. Ἡ διαδρομὴ ἐγένετο σιδηροδρομικῶς διὰ Κυπαρισσίας καὶ Καλαμῶν. Εἰς κάθε σταθμὸν προσήρχοντο τὰ πλήθη καὶ ἐχαιρέτων μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοὺς διαβαίνοντας Βασιλεῖς.

Ἅμα τῇ ἀφίξει, μοῦ λέγει ὁ Βασιλεύς:

— Θὰ ἰδῆτε τί ὡραία ποὺ εἶναι ἡ Τρίπολις. Ὁμοιάζει μὲ μικρὰν πόλιν τῆς Βορείου Ἰταλίας.

Πράγματι ἡ πόλις αὔτη ἔχει κἄτι τὸ ἰδιαίτερον, καὶ πρὸ πάντων αἱ οἰκίαι της, αἵτινες ἦσαν ἰδιόρρυθμοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Τὰ πέριξ βουνά, τὰ πλούσια δάση της ἀπὸ ἔλατα, καὶ ἡ ψυχροτέρα θερμοκρασία ἐνθυμίζουν μέρη τῆς Λομβαρδίας.

Εὑρισκόμεθα εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαΐου, ὁ καιρὸς ἦτο ὡραῖος, τὰ δένδρα ἦσαν ὅλα ἀνθισμένα καὶ αἱ κερασέαι κατάφορτοι ἀπὸ ὡραιότατα κεράσια, τῶν ὁποίων ἐθαύμασα τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ποιότητα. Εἰς τὴν Τρίπολιν πάλιν ἐφιλοξενήθημεν εἰς τὰς οἰκίας τῶν τὰ πρῶτα φερόντων. Κατὰ τὰς ὥρας τοῦ γεύματος, ἐπηγαίναμεν εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου κατῴκουν οἱ Βασιλεῖς, καὶ συνεδειπνούσαμεν εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν.

Μετὰ τὸ βραδυνὸν γεῦμα, μὲ μετέφερε ἐν εἴδει διαδηλώσεως καὶ ἀποθεώσεως, εἰς τὸν οἶκον ὅπου διέμενα, ἕνα παλαιὸν λαντὼ μὲ δύο γέρικα ἄλογα, περιστοιχούμενον ἀπὸ νέους φέροντας βεγγαλικὰ φῶτα ὅπως μοὶ φωτίζουν τὴν ὁδόν.

Τὸν Βασιλέα Γεώργιον καὶ τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν διεσκέδαζε πολὺ αὐτὴ ἡ νυκτερινὴ πομπή, καὶ ἐξήρχοντο εἰς τὸν ἐξώστην, ὅπως τὴν παρακολουθήσουν. Ἐγὼ δὲ ᾐσθανόμην οὕτῳ περιβαλλομένη, ὡς νὰ ἤμην ἕνας ὑποψήφιος βουλευτὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει εἰς ἐκλογικὴν περιοδείαν, πρὸς ἄγραν ψήφων.

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Βασιλέως εἰς Τρίπολιν, ὁ Δῆμος τοῦ ἐδώρησε ἕνα ὡραῖον οἰκόπεδον, κείμενον ἐπὶ θαυμασίας τοποθεσίας, ὅπως τῷ δοθῇ εὐκαιρία νὰ κτίσῃ μίαν Βασιλικὴν Ἔπαυλιν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἔρχεται νὰ ἀναπαύεται κατὰ τοὺς

θερινοὺς μῆνας. Ἀλλὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα Ἐθνικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα ἦλθον τόσον ραγδαῖα, μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης καὶ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ὥστε ἡ ἀνοικοδόμησις ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, ἐσταμάτησε καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθη ποτέ.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς μας, ὅλη ἡ Τρίπολις συνέρρευσε διὰ ν' ἀποχαιρετήσῃ τοὺς ἀπερχομένους Βασιλεῖς. Καὶ ἦλθεν οὐχὶ μὲ κενὰς τὰς χεῖρας: Ἄνθη ἀπὸ τὰ σπανιώτερα, στέφανοι ἐκ δάφνης καὶ κάνιστρα μεστὰ ἀπὸ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα κεράσια ποῦ παράγει ἡ Τρίπολις, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν, αἵτινες μᾶς ἀνέμενον, διὰ νὰ μᾶς μεταφέρουν εἰς Σπάρτην.

Οἱ Βασιλεῖς βαθέως συγκεκινημένοι διὰ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς τοῦ λαοῦ Των, ἐχαιρέτων καὶ ηὐχαρίστων τοὺς παρισταμένους διὰ θερμοτάτων λόγων. Οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ συνώδευσαν τὰς ἀναχωρούσας Βασιλικὰς ἁμάξας, καὶ συγκινητικαὶ εὐχαὶ ἠκούοντο ὑπὲρ τῶν βασιλέων μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ ἀπεμακρύνθησαν ἐκ Τριπόλεως.

ΕΠΙ ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ ἁμαξητῆς ὁδοῦ τρέχουν πρόθυμα τὰ ζωηρὰ ἀλογάκια καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὅλων μας προσηλοῦνται εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς περιβάλλον τῆς γῆς τῆς Λακωνίας, τὸ λῖκνον αὐτὸ τοῦ δωρικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς αὐστηρᾶς διαμορφώσεως τοῦ Σπαρτιάτου παιδός.

Αἱ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ τοῦ Ταϋγέτου ψαύουν τὸν οὐρανὸν καὶ κάτω εἰς τὴν κοιλάδα, ἡ ἄνοιξις περιβάλλει τὴν φύσιν μὲ τὴν παρθενικήν της στολήν. Μετὰ τὸν Βουρλᾶ, θαυμάσια δάση ἐλαιῶν καλύπτουν ἀπεράντους ἐκτάσεις. Προτοῦ ἀκόμη φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα αὐτῶν, μία μεθυστικὴ εὐωδία μᾶς πλημμυρίζει καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐμφανίζονται τὰ μυροβόλα δένδρα πορτοκαλαιῶν, τὰ ὁποῖα ἐξαπλοῦνται εἰς ἀνυπολόγιστον

ἀριθμόν. Ὅπου καὶ ἂν ρίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐκπλήσσεται καὶ ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τὰς ὡραίας εἰκόνας ποὺ μᾶς παρουσιάζει ἡ Ἑλληνικὴ φύσις, ἥτις δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἐδημιούργησεν ἐν μέρει τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, δώσασα πνοὴν εἰς τοὺς μεγάλους της καλλιτέχνας καὶ σοφούς, οἵτινες, ὡς ὁ λαμπερός της ἥλιος, ἐφώτισαν ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

Ἡ νέα Σπάρτη ὡς πόλις δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἰδιαίτερον, διακρίνεται μόνον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχιακὰς πόλεις· διὰ τοὺς πλατεῖς της δρόμους, οἵτινες τῆς προσδίδουν ἴσως κάτι τὸ μοντέρνον καὶ τὸ ψυχρόν. Τὸ Μουσεῖον της περιέχει πολλὰς ἀρχαιότητας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχῃ τις καιρὸν διαθέσιμον, διὰ νὰ τὰς μελετήσῃ, τὰ δὲ μωσαϊκά, τὰ ὁποῖα εἴδομεν εἶναι μεγάλης τέχνης.

Ἡ Βυζαντινὴ πόλις τοῦ Μυστρᾶ, ἐκίνησε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Βασιλίσσης, μὲ τὰς ἐρειπωμένας της ἐκκλησίας καὶ τὰ ἐναπομένοντα τοιχώματα τῶν Ἀνακτόρων τῶν Μεγάλων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ὅπου τόσαι ἀναμνήσεις μεγαλείου καὶ δόξης πλανῶνται.

Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ Κατακουζηνοί, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος ὅστις ἀπὸ ἐκεῖ ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα στεφθῇ Αὐτοκράτωρ καὶ πέσῃ κατόπιν μαχόμενος ἡρωϊκῶς κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ ἔτει 1453.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων μᾶς ἔκαμεν ἐντύπωσιν μία μικροτάτη ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον ἕνα μικρὸ παιδί, δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ. Πολὺ μᾶς ἐλύπησε νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὸν ἐπιστάτην ἐκεῖ, ὅτι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Παντανάσσης, ἥτις εἶναι καὶ ἡ κυριωτέρα, εἶχον καταστραφῆ αἱ τοιχογραφίαι ὑπὸ Γάλλου τινὸς ἀρχαιολόγου, ὅστις θελήσας νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς πρώτους ζωηροὺς χρωματισμοὺς μετεχειρίσθη κάποιαν χημικὴν οὐσίαν καὶ τοὺς ἐθαύμβωσεν ἐντελῶς.

Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Μυστρᾶ, ἀπηλαύσαμεν ὅλην τὴν ὡραίαν ἄποψιν τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Σπάρτης καὶ περιχώρων, τὰ ὑπερύψηλα καὶ ὑπερήφανα βουνὰ ποὺ τὴν περιβάλλουν καί, τῶν ὁποίων τὰς ἁρμονικὰς γραμμάς, νομίζει τις, ὅτι ἤγγισεν ἡ χεὶρ τοῦ καλλιτέχνου.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ χωρία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διήλθομεν κατὰ τὴν περιοδείαν, συγκινητικαὶ σκηναὶ ἐλάμβανον χώραν, ὅταν ἡ Βασίλισσα ἀνεγνώριζε μεταξὺ τοῦ πλήθους στρατιώτας τοῦ πολέμου, διὰ τὴν νοσηλείαν τῶν ὁποίων εἶχε μεριμνήσει ἡ ἰδία εἰς τὸν «Εὐαγγελισμὸν» ἢ εἰς ἄλλα Νοσοκομεῖα.

Τὴν ἐπλησίαζον μὲ συγκίνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην τὰ γενναῖα αὐτὰ παλληκάρια, ποὺ ἐνεθυμοῦντο μὲ ποίαν μητρικὴν στοργὴν τὰ εἶχε περιβάλει, ὅταν ἔκειντο ἐπὶ τῆς κλίνης των καὶ κατετρύχοντο ἀπὸ τοὺς σκληροὺς πόνους τῶν τραυμάτων των. Τοὺς ἠρώτα ἂν εἶχον ἰαθῆ ἐντελῶς. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔφερον ἀκόμη τὰ δεκανίκια των καὶ πολλοί, ἠκρωτηριασμένοι, ἐσύροντο ἐντὸς μικρῶν ἁμαξῶν, ποὺ τοὺς εἶχε δωρήσει ἡ Βασίλισσα.

Τοὺς ἐζήτει νὰ γνωρίσῃ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ παιδιά των καὶ προσήρχοντο τότε ἀθρόαι αἱ οἰκογένειαί των, καὶ ἀκόμη καὶ οἱ γέροντες γονεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Βασίλισσα ὡμίλει μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ προσήνειαν. Αἱ μητέρες ἐπλησίαζον τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἔκαμνον ἐνώπιον Αὐτῆς μίαν βαθεῖαν μετάνειαν, ὡς ἐνώπιον Ἁγίας Εἰκόνος.

Ἡ Βασίλισσα ἐσήκωνε διὰ τῆς ἰδίας Αὐτῆς χειρὸς τὰς συγκεκινημένας αὐτὰς μητέρας, αἱ ὁποῖαι δὲν εὕρισκον λόγους ἀρκετούς, ὅπως Τῇ ἐκδηλώσουν τὴν μητρικὴν αὐτῶν εὐγνωμοσύνην, διὰ τὰς πολλαπλᾶς περιποιήσεις καὶ φροντίδας, ποὺ εἶχε καταβάλει πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπικινδύνως τραυματισθέντων, κατὰ τὸν πόλεμον, τέκνων των.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἐπίσης μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος συνωμίλει μετ' αὐτῶν, καὶ τοὺς ἠρώτα λεπτομερείας διὰ τὰς μάχας, κατὰ τὰς ὁποίας εἶχον τραυματισθῆ καί, ἂν ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν σύνταξιν ποὺ τοὺς εἶχον ἀπονείμει. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπέδιδον εἰς τὸν Ἄνακτα ἀναφοράς, τὰς ὁποίας ἐλάμβανε καὶ ὑπέσχετο νὰ φροντίσῃ διὰ τὰ αἰτήματά των, εὐθὺς ὡς ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας.

Εἰς τὴν Σπάρτην ἐμείναμεν μόνον μίαν ἡμέραν, καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ παντοῦ ὁπόθεν διῆλθον οἱ Βασιλεῖς, τοὺς ὑπεδέχθη-

σαν μὲ τὰς αὐτὰς ἐκδηλώσεις ἀφοσιώσεως, ἀγάπης, χαρᾶς καὶ σεβασμοῦ. Ἡ Λακωνία εἶναι κατ' ἐξοχήν, βασιλικωτάτη ἐπαρχία καὶ ὁ Βασιλεύς, μετ' ἀπείρου εὐχαριστήσεως, εὑρέθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν γενναίων καὶ πιστῶν αὐτῶν ὑπηκόων του.

Ἀπ' ἐκεῖ ἀνεχωρήσαμεν εἰς Γύθειον, ὅπου μοῦ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ ξηρασία τοῦ τόπου. Εἰς τὸν λιμένα του μᾶς ἀνέμενεν ἡ «Σφακτηρία», ἥτις ἀμέσως ἀπέπλευσε πρὸς Ναυαρῖνον.

Μόλις εἰσήλθομεν εἰς τὰ νερὰ τῆς Πύλου, μοὶ ἦλθον εἰς τὴν μνήμην ἡ διήγησις τοῦ Πατρός μου, ὅστις, ὅταν ἤμεθα μικρὰ παιδιά, ὁ ἀδελφός μου, ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγώ, μᾶς ἀφηγεῖτο τὴν Ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἥτις ἔλαβε χώραν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1827.

Αἱ παιδικαί μας ψυχαὶ παρηκολούθουν μὲ θαυμασμὸν καὶ συγκίνησιν τὴν τελευταίαν αὐτὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣν οἱ στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας ἀπέσπασαν τὰς ἀλύσεις τῆς δουλείας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς κατεπόντισαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Ἡ «Σφακτηρία» ἐπροχώρησεν ἠρέμα εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον, ὅπου κοιμοῦνται τὸν αἰώνιον ὕπνον οἱ θυσιάσαντες τὴν ζωήν των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ἐσκορπίσαμεν ἄνθη εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ μαρμάρου ποὺ τοὺς καλύπτει ὅλους.

Τίποτε τὸ πλέον ἐντυπωσιακὸν ἀπὸ τὰ μνήματα αὐτά, τὰ ὁποῖα κείμενα τὸ ἓν πολὺ πλησίον τοῦ ἄλλου, φωτίζονται ἀπὸ τὸ ἀμυδρὸν καὶ τρεμουλιαστὸν φῶς τῆς κανδήλας καὶ λικνίζονται ἀπὸ τὸν φλοῖσβον τῆς θαλάσσης.

Προχωροῦμεν πρὸς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἄλλαι ἐκεῖ πάλιν μεγάλαι καὶ ἡρωϊκαὶ ἀναμνήσεις μᾶς προσμένουν. Ὁ λαὸς κατῆλθεν εἰς τὴν προκυμαίαν καὶ εἰς τὴν σημαιοστόλιστον ἀποβάθραν, ἀναμένων νὰ ἴδῃ καὶ νὰ χαιρετίσῃ τὸν Ἀνώτατόν του Ἄρχοντα, ὅστις ἐντὸς ὀλίγου θὰ εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ἐνθουσιασμὸς ἀκράτητος ἐπικρατεῖ καὶ ζητωκραυγαὶ Τὸν ὑποδέχονται. Ὁ Βασιλεὺς χαιρετᾶ ὅλους συγκεκινημένος καὶ μετ' αὐτῶν συμβαδίζει πρὸς τὸ Ἡρῷον ἔνθα ἀποτίει φόρον τιμῆς μετὰ τοῦ λαοῦ Του εἰς τοὺς ἡρωϊκῶς πεσόντας κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἅλωσιν τὴν ἀπηχήσασαν καθ' ὅλον τὸν κόσμον, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1826.

Ἑτοιμαζόμεθα πρὸς ἀναχώρησιν διὰ τὸ Ἀγρίνιον, ὅπου πρόκειται ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας της μία ἔκθεσις ἑλληνικῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων καὶ θὰ τελεσθοῦν τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς, εὐθὺς ὡς ἀφιχθῇ ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς. Σπεύδομεν λοιπὸν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς ἀναμενούσας ἡμᾶς ἀνοικτὰς ἁμάξας.

Ἡ ἡμέρα εἶναι θαυμασία, μία ἐξ ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ποὺ μοὶ ἔλεγεν ἡ Βασίλισσα Ὄλγα:

—Ὅταν βλέπω αὐτὸν τὸν ὡραῖον καιρόν, αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι πιὸ καλή.

Ὁ Βασιλεὺς ἐνθουσιώδης διὰ τὰ ὡραῖα τοπία, διὰ τῶν ὁποίων θὰ διηρχόμεθα καί, τὰ ὁποῖα γνωρίζει ἤδη, μοῦ τὰ περιγράφει διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων. Ὅ,τι εἶναι Ἑλληνικὸν τὸν ἐνθουσιάζει. Καὶ τὴν φύσιν ἀκόμη δὲν τὴν παραβάλλει μὲ οὐδεμίαν ἄλλην!

Προχωροῦμεν πρὸς τὸ Ἀγρίνιον διὰ τῆς Κλεισούρας, καὶ διαβαίνομεν κάτωθεν δενδροστοιχιῶν πανηψύλων δένδρων. Ἀπέραντα δάση ἀπὸ καστανέας μᾶς περικυκλώνουν καὶ μᾶς σκιάζουν. Τὸν ὡραῖον ἑλληνικὸν οὐρανὸν μόλις τὸν διακρίνομεν προβάλλοντα, ἐνίοτε, ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν δένδρων τοῦ δάσους. Ρυάκια τρέχουν παντοῦ καὶ ποτίζουν τὴν εὔφορον αὐτὴν γῆν, ὡραῖαι λῖμναι μᾶς παρουσιάζονται μὲ πρασίνους ὄχθας ἀπὸ χλόην καὶ θάμνους καὶ φαίνονται νὰ κοιμῶνται ἡσύχως ἀπὸ τὸ ἤρεμον περιβάλλον. Ἡ ἐπιφάνεια δὲν ρυτιδοῦται οὔτε ἀπὸ τὸν ἐλαφρὸν ψίθυρον τοῦ ζεφύρου καὶ τὰ πουλάκια τοῦ δάσους καὶ τὰ ὑψηλὰ δένδρα κατοπτρίζονται ἀνενόχλητα εἰς τὸ διαφανές των νερό. Τὰ ἀηδόνια εὑρισκόμενα εἰς τὸ βασίλειόν των καὶ τὴν ἀκμήν των ἐκπέμπουν χαρούμενα καὶ ἐλεύθερα εἰς τὸν ἀέρα τοὺς θαυμασίους των λαρυγγισμούς. Ἡ ὑπέροχος αὐτὴ εἰκὼν δὲν σταματᾶ οὔτε ἐπὶ στιγμήν, μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς τὸ Ἀγρίνιον.

Ἐκεῖ μόνον ἀλλάζει ἡ σκηνοθεσία. Δὲν εὑρισκόμεθα πλέον μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, ἀλλὰ μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ζωηρῶν ἀνθρώπων, οἵτινες μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγάπης δεξιώνονται τοὺς σεπτούς των Βασιλεῖς. Ἐπιβλητικὴ μεγαλοπρεπὴς ἁψὶς ἔχει στηθῇ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως, ὁπόθεν διῆλθεν ὁ Βασιλεύς. Σημαῖαι καὶ κλῶνοι δάφνης καὶ μυρτιᾶς τὴν στολίζουν, ἣ

δὲ πόλις βρίθει ἀπὸ κόσμον, ὅστις ἦλθεν ἀπὸ παντοῦ, διὰ νὰ Τὸν χαιρετήση καὶ ἐπισκεφθῇ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἑλληνικῶν ὑφασμάτων.

Ἀκόμη δὲ καὶ μία ἐκκεντρικὴ Ἀγγλὶς ἐμφανίζεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον τὴν περικυκλώνει, διότι διατείνεται ὅτι εἶναι ἡ Πριγκήπισσα Παλαιολόγου καὶ ὅτι ἔχει δικαιώματα εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Λέγει ὅτι εἶναι ἀπόγονος τοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαφυγόντος ἐν Ἀγγλίᾳ γόνου τῶν Παλαιολόγων, ὅστις ἔζησεν, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐκεῖ.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὑπάρχει ἕνας τοιοῦτος τάφος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς Βασιλεῖς, οἵτινες τὴν ἐδέχθησαν μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ ἐφάνησαν ἐπ' ἀρκετὴν ὥραν συνομιλοῦντες μετ' αὐτῆς. Δὲν πιστεύω ὅμως νὰ τοὺς ἐπρόβαλλε τὰ δικαιώματα τῆς Δυναστείας της.

Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, κατὰ τὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτὴν ἐπίσκεψίν Της, ἠγόρασε πολλὰ ὑφάσματα, ὅπως ἐνθαρρύνῃ τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ἕνα πολὺ εὔμορφο μεταξωτὸ ὕφασμα ρόζ, τὸ ὁποῖον μοῦ προσέφερε λέγουσα :

—Αὐτό, ὅταν θὰ τὸ φορέσῃς, θὰ εἶσαι σὰν ἕνα λουλουδάκι.

Ἦτο πολὺ γλυκειὰ καὶ στοργικὴ εἰς τὰς ἐκφράσεις Της.

Ἐδῶ πλέον πλησιάζομεν εἰς τὸ τέρμα τῆς περιοδείας μας. Ὁ τελευταῖος σταθμὸς θὰ εἶναι αἱ Πάτραι.

Ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐπιβιβαζόμεθα τῆς «Σφακτηρίας», ἡ ὁποία ἀναχωρεῖ πρὸς τὸ σημεῖον αὐτό.

Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὴ πόλις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α': Ὁ λαὸς τῶν Πατρῶν, τὸ γνωρίζει αὐτὸ καὶ τοῦ ἐπιφυλάσσει μεγαλειώδη ὑποδοχήν.

Ὁ ἀρχοντικὸς οἶκος τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Ἀλ. Φραγκοπούλου ἀνοίγει τὰ πύλας του διὰ νὰ δεχθῇ τοὺς Βασιλεῖς κατὰ τὴν ἐν Πάτραις διαμονήν των. Ὅλαι αἱ παλαιαὶ οἰκογένειαι τῶν Πατρῶν προσέρχονται ἐκ τῶν πρώτων, ὅπως διαπιστώσουν τὰ ἀΐδια αἰσθήματα πίστεως πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅστις τὰς δέχεται μὲ χαράν. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ Ἀρχαί, καὶ οἱ πολιτευόμενοι ζητοῦν ἀκρόασιν παρ' Αὐτῷ. Τοὺς δέχε-

ται μὲ προσήνειαν, κατὰ τὰς πρὸ τῆς μεσημβρίας ὥρας και μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἀκούει τὰ αἰτήματά των, καὶ διαπυνθάνεται δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν Νομόν των καὶ τὴν περιφέρειαν τῶν Πατρῶν.

Αἱ κυρίαι ἐπίσης προσέρχονται ἀθρόαι πρὸς τὴν Βασίλισσαν, ἥτις τυγχάνει νὰ γνωρίζῃ ἤδη πολλὰς ἐξ αὐτῶν. Τὰς ἐρωτᾶ διὰ τὰς οἰκογενείας των καὶ ἐνδιαφέρεται ἰδίως διὰ τὴν ὑγείαν τῶν μικρῶν παιδιῶν των. Ἐπίσης πληροφορεῖται παρ' αὐτῶν πῶς λειτουργοῦν τὰ Νοσοκομεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ Ἱδρύματα τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα προτίθεται νὰ ἐπισκεφθῇ.

Τὸ ἀπόγευμα εἶναι καθιερωμένον εἰς περιπάτους ἐφ' ἁμάξης, διὰ νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὰς διαφόρους ἐξοχὰς τῶν περιχώρων, αἱ ὁποῖαι φημίζονται διὰ τὴν ὡραιότητά των. Συχνὰ μεταβαίνομεν εἰς τὸ κτῆμα «Κλάους», ὅπου κατασκευάζεται ὁ θαυμάσιος οἶνος «Ἀχαΐας - Μαυροδάφνης» καὶ μᾶς προσφέρουν δροσερὲς καὶ γευστικώτατες φράουλες, αἱ ὁποῖαι καὶ καλλιεργοῦνται ἐκεῖ ἀφθόνως, ὡς καὶ ἄλλα ὡραῖα ὀπωρικά.

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα περιδιαβάζουν ἐντὸς τοῦ κτήματος καὶ συνομιλοῦν ἀφελῶς μετὰ τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς προσφέρουν ἄνθη, μὲ συγκινητικὰς λαϊκὰς εὐχάς.

Ἡ διαμονὴ τῶν Βασιλέων ἐν Πάτραις διήρκεσε περὶ τὰς δύο ἑβδομάδας.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς των, ἐσημαιοστολίσθησαν ἅπαντα τὰ ἐν τῷ λιμένι ναυλοχοῦντα πλοῖα καὶ βροντώδεις κανονιοβολισμοὶ ἀπεχαιρέτησαν τὸν ἀπερχόμενον Ἀνώτατον Ἄρχοντα. Αἱ ζωηραὶ ζητωκραυγαὶ τῶν πληρωμάτων καὶ τοῦ πλήθους κατευώδωσαν Αὐτόν.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΜΑΣ ἐν Ἀθήναις ἔλαβε χώραν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Μαΐου καί, συνέπεσε μὲ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τῆς Πριγκηπίσσης τῆς Οὐαλλίας Ἀλεξάνδρας, ἀδελφῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'., ἥτις ἔκαμε τότε μίαν βραχεῖαν ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας.

Κατέφθασεν εἰς Πειραιᾶ ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ «Victoria and Albert», ὅπου ἀνήλθομεν, ὅπως χαιρετήσωμεν αὐτήν.

Ἂν καὶ εἶχε παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ εἶναι νέα, διετήρει ὅλην τὴν κομψότητα, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφημίζετο, καὶ τὰ ἴχνη τῆς ὡραίας γυναικός, ποὺ ὑπῆρξε.

Δὲν ἦτο εὔκολος ὅμως ἡ μετ' αὐτῆς συνεννόησις, διότι ἡ ἀκοή της εἶχε προσβληθῆ καιρίως εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε κάθε προσπάθεια συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς ἀπέβαινε ματαία, καὶ μόνον διὰ τῶν χειλέων προσεπάθει νὰ μαντεύσῃ τοὺς λόγους τοῦ συνομιλητοῦ της. Ἀργότερον, περὶ τῷ 1901, ὅτε ἐγένετο Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, μετέβη εἰς Κέρκυραν, ὅπου τὴν συνώδευσε καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος. Τότε ἔμεινεν ἐκεῖ ἐπί τινα καιρόν. Ὑπάρχει μία ὡραία συλλογὴ φωτογραφιῶν, τῶν ὡραιοτέρων τοποθεσιῶν τῆς νήσου, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἐκεῖ ἡ ἰδία, ὅπου συχνὰ ἐμφανίζεται καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος.

Ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ της εἰς Ἀγγλίαν, κατήρτισε διὰ τῶν φωτογραφιῶν αὐτῶν ἓν ὡραῖον λεύκωμα, φέρον τὸ ὄνομα «Queen Alexandrás gift Book», τὸ ὁποῖον ἐπωλήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὡς Χριστουγεννιάτικο δῶρον.

Τὸ κοινὸν τὸ ἠγόρασε μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ τὰ χρήματα ποῦ συνεκεντρώθησαν διετέθησαν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Πριγκηπίσσης τῆς Οὐαλλίας, διῆλθεν ἐπίσης ἐκ Πειραιῶς ἡ πρώην Αὐτοκρά-

τειρα τῶν Γάλλων Εὐγενία, ἡ ὡραία κόμησα Eugénie Montijo de Guzman, τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ὁ Ναπολέων ὁ Γ'. καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας. Ἐπέβαινε τῆς θαλαμηγοῦ «L' Aigle» καὶ ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐπισκεφθῆ τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν. Ἦτο περίπου ἑξηκοντοῦτις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εἶχον παρέλθει πλέον τὰ ὡραῖα καὶ τυχηρὰ χρόνια τῆς ζωῆς της, καὶ ὁ χρόνος παρερχόμενος τῆς ἀφήρεσεν ὅλα διὰ μιᾶς, τὸν λαμπερόν της θρόνον, τὸν σύζυγόν της καὶ τέλος τὸν μονογενῆ της υἱόν.

Ὁ πατήρ μου τὴν εἶχεν ἴδη ἐν δόξη της τῇ δόξῃ πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870, ὅταν ὑπηρέτει εἰς τὸν Γαλλικὸν στόλον. Εἶχεν ἔλθει ἡμέραν τινα νὰ ἐπισκεφθῆ μετὰ τοῦ υἱοῦ της τὸ πολεμικὸν πλοῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν εἰς Τουλῶνα.

Τὸ πλήρωμα εἶχε παραταχθῆ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ὅπως ἀποδώση τὰς τιμὰς καὶ διὰ νὰ ἐπιθεωρήσῃ αὐτό.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἵστατο ὁ πατήρ μου, ἐστράφη πρὸς τὸν Αὐτοκρατορικὸν Πρίγκηπα καὶ τοῦ εἶπε:

—Loulou saluez l' officier Grec.

Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα τὸ θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 1898 ἀνεχώρησεν εἰς Ρωσσίαν, ὅπως ἐπισκεφθῆ τὴν μητέρα της, τὴν Μεγάλην Δούκισσαν Ἀλεξάνδραν, Ἰωσήφοβνα. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου τὴν εἶχε προσκαλέσει ἡ θεία της, ἡ Πριγκήπισσα τῆς Οὐαλλίας, νὰ διέλθῃ δύο μῆνας πλησίον τῶν θυγατέρων της Πριγκηπισσῶν Βικτωρίας καὶ Μώδ, ἀγαπητῶν της ἐξαδέλφων, καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐτησίαν Του θεραπείαν, εἰς τὴν λουτρόπολιν τοῦ Aix - les - Bains, ὥστε τὸ Τατόϊ τὴν χρονιὰν ἐκείνην εἶδε πολὺ ὀλίγον τοὺς Βασιλεῖς.

Ἐγὼ μετέβην εἰς Χίον τὸν Αὔγουστον, μετὰ τοῦ θείου μου Δημητρίου Κριεζῆ, ἵνα ἀντιπροσωπεύσω ὡς παράνυμφος, τὴν Α.Β.Υ. τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν, εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του Μαρίας μετὰ τοῦ Κυρίου Ἠλία Ἠλιάσκου.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἡ ζωὴ ἐπανέλαβε τὸν ροῦν της ὡς συνήθως εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, εἶχεν ἀποκομίσει λαμπρὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῆς διαμονῆς της ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ μοῦ διη-

γεῖτο πόσον εὐχάριστος ὑπῆρξεν ἡ συνάντησίς της μετὰ τῶν Ὑψηλῶν της συγγενῶν.

Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1898.

Τὸ 1899, τὸ ὁποῖον τὸ διεδέχθη, δὲν ἐσημείωσε οὐδὲν νεώτερον ἐθνικὸν ἢ πολιτικὸν γεγονός. Καὶ μόνον ἐν τῇ ζωῇ μου ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ μεταβολή.

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μου ἐμελετῶντο, πρό τινος καιροῦ, οἱ χροσεχεῖς ἀρραβῶνες μου μετὰ τοῦ Κυρίου Νικολάου Κωστῆ, υἱοῦ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Μεγάλου Ποινικολόγου καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Νικολάου Κωστῆ ἐπίσης Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, συγγραφέως καὶ ἰατροῦ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας.

Ἀπεφασίσθη λοιπόν, ὅπως τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἀναγγελθοῦν ἐπισήμως οἱ ἀρραβῶνες μου. Ἡ πρώτη μου μέριμνα ὑπῆρξε νὰ καταστήσω ἐνήμερον τοῦ εὐτυχοῦς γεγονότος τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν, καὶ βαθέως συγκεκινημένη μετέβην παρ' Αὐτῇ.

Μὲ ἐνηγκαλίσθη τρυφερῶς, ὡς ἤκουσε τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα καὶ μοῦ εἶπε γελῶσα :

—Ἐγὼ τὸ εἶχα προείπει, ὅτι δὲν θὰ μοῦ τὴν ἀφήσουν διὰ πολὺν καιρὸν αὐτὴν τὴν μικρήν. Πόσον θὰ λυπηθῇ ἡ Μίννη (ἡ Πριγκήπισσα Μαρία) ποὺ θὰ σὲ χάσῃ; Ἀλλὰ καὶ ἐγώ. Ἐπειδὴ ὅμως, δὲν θέλω νὰ σὲ χάσω ἐντελῶς, θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ εἰπῇς εἰς τὴν μητέρα σου, νὰ μοῦ δώσῃ τὴν ἀδελφήν σου, ὅπως σὲ ἀντικαταστήσῃ πλησίον μου.

Ηὐχαρίστησα θερμῶς καὶ μὲ εὐγνωμοσύνην τὴν καλήν μου Βασίλισσαν, διὰ τὴν νέαν αὐτὴν ἔνδειξιν ἐκτιμήσεως πρὸς τὴν οἰκογένειάν μου, καὶ τὴν εὐχάριστον εἴδησιν ἔσπευσα νὰ μεταδώσω εἰς τὴν Μητέρα μου καὶ τὴν ἀδελφήν μου, ἥτις τὴν ἐδέχθη μετ' ἀπείρου χαρᾶς.

Τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου μου, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μοῦ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Τατόϊ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν :

«Χριστίνα μου Dear,

Αὔριον σκοπεύω νὰ κατέλθω καὶ ἐγὼ εἰς Ἀθήνας, ὅπως διέλθω τὴν νύκτα καὶ ἠμπορέσω νὰ σὲ ἰδῶ διὰ τελευταίαν φοράν, ὡ ς ἰ δ ι κ ή μ ο υ Χ ρ ι σ τ ί ν α Κ ρ ι ε ζ ῆ !!!

Θὰ φύγωμεν ἀπ' ἐδῶ εἰς τὰ 6 δηλ. θὰ εἶμαι εἰς τὸ Παλάτι εἰς τὰς 8. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μοῦ εἰπῇς εἰλικρινῶς ἂν ἠμπορῇς νὰ ἔλθῃς. Ἐὰν ὄχι, τότε σὲ παρακαλῶ, τηλεφώνησέ μου, ἅμα λάβῃς τοῦτο, διότι τότε θὰ κατέβω μόνον τὸ Σάββατον πρωΐ.

Σὲ φιλῶ
Μ α ρ ί α »

Τὴν 31ην Ἰουλίου, ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 10ην π. μ., ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι μου ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Ἀνακτόρων, ἐν στενῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ, παρουσίᾳ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, τῆς πριγκηπίσσης Μαρίας καὶ τῶν παρευρισκομένων ἐν Ἀθήναις Βασιλικῶν Πριγκήπων.

Μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου ἡ Ὑψηλὴ παράνυμφος Βασίλισσα Ὄλγα, μὲ ἠσπάσθη ἐπανειλημμένως, μοῦ ηὐχήθη ἐγκαρδίως πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ μὲ ηὐλόγησε. Μοῦ προσέφερε δὲ μίαν μεγάλην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καί, ὡς γαμήλιον δῶρον, ἕνα πολύτιμον βραχιόλι.

Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μὲ ἐνηγκαλίσθη κλαίουσα, ἐπὶ τῷ ἀποχαιρετισμῷ μας.

Μοῦ φαίνεται ἀκόμη ὅτι τὴν βλέπω, ἱσταμένην ὑπὸ τοὺς στύλους τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας, ἥτις ἐφωτίζετο ἀπὸ μίαν ἀκτῖνα ἡλίου, ἥτις εἶχεν ὑπεισέλθει κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀπὸ τοὺς χρωματιστοὺς ὑέλους τοῦ Ἱεροῦ. Μοῦ ἐδώρησεν ὡς ἐνθύμιον ἕνα κόσμημα ἀπὸ σμάλτον ρόζ, μὲ μικρὸν περιθώριον ἀπὸ ἀδάμαντας, λέγουσά μοι :

— Τοῦτο σοῦ τὸ δίδω, διὰ νὰ σοῦ εἶναι ὅλα ρόδινα ἐν τῇ ζωῇ.

Ἡ Βασίλισσα μᾶς ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ μᾶς προτείνῃ νὰ προγευματίσωμεν παρ' Αὐτῇ εἰς τὸ Τατόϊ, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσέλθωμεν εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτὴν Βασιλικὴν πρόσ-

κλησιν, καθότι ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσωμεν αὐθημερὸν εἰς Κέρκυραν, καὶ τὸ ἀτμόπλοιον ἀνεχώρει ἐκ Πειραιῶς τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς.

Μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπεχωρίσθημεν καὶ ἀπῆλθον μετὰ τοῦ συζύγου μου, εἰς τὸν νέον δρόμον τῆς ζωῆς μου, ἀφήνουσα ὄπισθέν μου τὰς ὡραίας μου ἀναμνήσεις !

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΗΝ 10ην ΑΠΡΙΛΙΟΥ τοῦ ἔτους 1900 ἐτελέσθησαν ἐν Κερκύρᾳ οἱ γάμοι τῆς Βασιλόπαιδος Μαρίας, οἵτινες εἶχον ἀναβληθῆ ἐπί τινα καιρόν, μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Γεωργίου Μιχαήλοβιτς. Εὑρισκομένη εἰς Ἀθήνας καὶ κωλυομένη νὰ παρευρεθῷ, ἀποσπῶ ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀδελφῆς μου τὴν περιγραφὴν αὐτῶν.

ΚΕΡΚΥΡΑ 25 Ἀπριλίου 1900.

Δέκα πέντε παρῆλθον ἡμέραι, ἀφ' ὅτου δὲν ἔγραψα λέξιν. Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ τὴν 13ην Ἀπριλίου, ἡμέραν Πέμπτην. Ἐπεβιβάσθημεν τῆς «Ἀμφιτρίτης» τὴν προηγουμένην εἰς τὰς 7 1)2 μ. μ. Ἀμέσως ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ γεῦμα, ὡς ἤμεθα, ἐν costoume de Vouage. Μετὰ τὸ γεῦμα, ἡμεῖς αἱ κυρίαι ἀπεσύρθημεν εἰς τὰ δωμάτιά μας, καὶ ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ἀνέβη εἰς τὸ κατάστρωμα. Τὴν ἐπαύριον ἐξύπνησα εἰς τὰς 8 1)2 καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεκινήσαμεν. Εἰς τὰς 11 ἐπεράσαμεν τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Κόσμος ἄπειρος εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ ἐζητωκραύγαζεν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως. Ἐκεῖ διήλθομεν διὰ μιᾶς μεγάλης συγκινήσεως, διότι ἐλήφθη τηλεγράφημα ἐκ Πετρουπόλεως, ἀγγέλον τὸν θάνατον τῆς Μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας. Ὅλοι ἐνομίσαμεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς Μητρὸς τῆς Βασιλίσσης μας, ἐνῶ εἶχεν ἀποθάνει ἡ Θεία Αὐτῆς Μεγάλη Δρύκισσα Ἀλεξάνδρα Πετρόβνα.

Τὴν Παρασκευὴν εἰς τὰς 6 τὸ πρωῒ ἐφθάσαμεν εἰς Κέρκυραν. Ἀπεβιβάσθημεν εἰς τὰς 10.30΄ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς καὶ τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων. Ὁ κόσμος ἔκαμε ἐνθουσιωδεστάτην ὑποδοχὴν εἰς τὴν Βασιλικὴν Οἰκογένειαν, καὶ ἐβαδίσαμεν μετὰ μεγάλης δυσκολίας μέχρι τῶν Ἀνακτόρων τῆς πόλεως, ὅπου μᾶς εἶχον ἑτοιμάσει κατοικίαν.

Ἔχομεν κάθε μία μετὰ τῆς κυρίας Σαπουντζάκη ἀπὸ δύο δωμάτια καὶ μίαν κοινὴν αἴθουσαν. Περνοῦμε πολὺ ὡραῖα. Ἡ κυρία Σαπουντζάκη εἶναι τόσον εὐχάριστος καὶ ἀγαπητή.

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μας, κατέφθασεν ἐνταῦθα ὁ Ὑψηλὸς μνηστήρ, Μέγας Δοὺξ Γεώργιος Μιχαήλοβιτς. Τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐτελέσθη Δοξολογία εἰς τὸν φερώνυμον ναὸν τοῦ Φρουρίου, ὅπου παρέστημεν ἐπισήμως, τὴν δὲ ἑσπέραν ἐδόθη μέγα γεῦμα.

Ὁ Βασιλεὺς ἐγερθεὶς κατὰ τὰ ἐπιδόρπια ἔπιε εἰς ὑγείαν τῶν μελλονύμφων, καὶ οὕτω ἡ εἴδησις ἀνηγγέλθη ἐπισήμως, καὶ εἰδοποιήθη τηλεγραφικῶς ὁ ἐν Ρώμῃ παρεπιδημῶν Πατὴρ τοῦ γαμβροῦ, Μέγας Δοὺξ Μιχαὴλ Νικολαΐβιτς ὡς καὶ ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, οἵτινες πάραυτα ἀνεχώρησαν διὰ Κέρκυραν.

Οἱ γάμοι γίνονται ἐνταῦθα τὴν προσεχῆ Κυριακήν, 30ην Ἀπριλίου. Ἀφικνοῦνται ὅλοι οἱ ἐν Ἀθήναις ἀπομείναντες Αὐλικοί, ὁ Πρωθυπουργός, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης.

Πολὺ σκέπτομαι ὅτι θὰ ἀποχωρισθῶ τὴν ἀγαπητήν μου Πριγκηπέσσαν, ἀλλὰ ἂς εἶναι διὰ τὴν εὐτυχίαν Της, καὶ τῆς εὔχομαι, ὅπως ὁ Θεὸς τὴν προστατεύῃ πάντοτε !

ΚΕΡΚΥΡΑ, 24 Ἀπριλίου 1900.

Σήμερον ἐκάμομεν μίαν ὡραιοτάτην ἐκδρομὴν μὲ τὴν Βασιλικὴν Οἰκογένειαν.

Ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μπενίτσαν, πέραν τοῦ Γαστουρίου, ἐφ' ἁμαξῶν, καὶ μᾶς ἐχρειάσθησαν δύο ὧραι.

Φθάσαντες ἐκεῖ κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Φλαμπουριάρη, ὅπου μᾶς ἐπερίμενε τὸ πρόγευμα.

Ἅμα τῇ ἐπανόδῳ μας, παρεκάλεσα τὸν Μεσσαλᾶ, νὰ μὲ συνοδεύσῃ εἰς τὰ καταστήματα τῆς πόλεως, ὅπου ἤθελα νὰ

Η. Α. Α. Υ. Η ΜΕΓΑΛΗ ΔΟΥΚΙΣΣΑ
ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΜΑΡΙΑ

εὕρω κατάλληλον λευκὸν ὕφασμα διὰ τὸ νυμφικὸν φόρεμα τῆς Πριγκηπίσσης μου.

Τί συγκίνησις, τί χαρά, νὰ τὸ φροντίσω ἐγώ !

Εὐτυχῶς εὗρον ἕνα πολὺ ὡραῖον Satin διὰ τὴν περίστασιν καὶ εἶπα νὰ τὸ στείλουν στὸ Mon - Repos.

25 'Απριλίου 1900

Σήμερον τὸ πρωΐ κατὰ τὰς 10 μοῦ ἐτηλεφώνησεν ἡ Πριγκήπισσα νὰ εὑρεθῶ εἰς τὸ Παλάτι διὰ νὰ τὴν συνοδεύσω ἔξω μὲ τὸν Μ. Δούκα. 'Από πέρυσι εἶναι τὸ τρίτον ζεῦγος ἀρραβωνιασμένων, εἰς τὸ ὁποῖον χρησιμεύω ὡς chaperon.

'Επήγαμεν πεζῇ εἰς τον "Αγιον Σπυρίδωνα ὅπου προσεκύνησαν καὶ κατόπιν ἐπεστρέψαμεν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ Mon Repos.

27 'Απριλίου 1900

Σήμερον τὴν πρωΐαν εἰς τὰς 10 ἀφίκετο ὁ Μ. Δοὺξ Μιχαὴλ Νικολάϊβιτς, πατὴρ τοῦ Μ. Δουκὸς Γεωργίου.

Τὸν ὑπεδέχθημεν εἰς τὰ 'Ανάκτορα. Εἶναι ὡραῖος ἀνὴρ καὶ εὐγενέστατος. Μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ἦλθον πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα. Ἦλθε καὶ ρωσσικὸς στόλος μετ' αὐτοῦ. 'Απόψε ὡς καθ' ἡμέραν, ἐγευματίσαμεν εἰς Mon-Repos.

'Ο Μέγας Δοὺξ Μιχαὴλ μοῦ ὡμίλησε μετὰ τὸ γεῦμα καὶ μὲ ἠρώτησεν σὺν τοῖς ἄλλοις ἐὰν εἶχον διαμείνει ποτὲ εἰς τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ὁμιλῶ τόσον ὡραῖα τὴν γαλλικήν.

Κατόπιν μὲ ἐκάλεσεν ἡ Πριγκήπισσα εἰς τὸ δωμάτιόν της καὶ μοῦ ἔδωσε μίαν φωτογραφίαν διὰ τὴν Μαμά. Μ' ἐκαληνύκτησε λέγουσα :

—Καλὴ νύκτα, πουλάκι μου...

Καὶ μοῦ ἔσφιξε δυνατὰ τὸ χέρι.

—Νὰ τὸ φιλήσω, 'Υψηλοτάτη ; Τὴν ἠρώτησα.

—Ὄχι, μοῦ ἀπαντᾶ, φίλησέ με εἰς τὸ πρόσωπον.

Τὸ ἔκαμα μὲ ὅλην μου τὴν καρδιάν !

ΚΕΡΚΥΡΑ, 30 Ἀπριλίου 1900

. Μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς γράφω τὰς γραμμὰς αὐτάς. Ἐπιστρέφομεν ἀπὸ τὴν ἀποβάθραν, ὅπου ἀπεχαιρετήσαμεν τὴν ἀγαπητήν μου φιλτάτην Πριγκηπέσσαν τώρα πλέον Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Ρωσσίας Ὁ Θεὸς μαζύ της, καὶ εἴθε νὰ εἶναι εὐτυχὴς ὅσον τῆς ἀξίζει!

Εἰς τὰς 12, ἐτελέσθη τὸ Μυστήριον τοῦ γάμου, ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Φρουρίου, "Αγιος Γεώργιος.

Ἐγὼ ἤμην ἑτοίμη ἀπὸ τὰς ἐννέα τὸ πρωΐ, διότι μὲ εἶχε παρακαλέσει ἡ Πριγκήπισσα νὰ τὴν βοηθήσω καθ' ἣν ὥραν θὰ ἐνεδύετο.

Τί εὐτυχία δι' ἐμέ! Ἔφθασεν εἰς τὰς 10 εἰς τὰ Ἀνάκτορα τῆς πόλεως, καὶ μοῦ ἐμήνυσεν ἀμέσως. Εἰς τὸ δωμάτιόν της, ἦσαν ὅλοι οἱ ἰδικοί της συνηγμένοι, καὶ ἐνῷ τὴν ἐβοήθουν εἰς τὸ κτένισμά της καὶ ἐκράτουν εἰς χεῖρας ἕνα ζεστὸ σίδηρον, ὅπως κατσαρώσω τὴν κόμην της, ὁ Βασιλεὺς ἀνήσυχος μοῦ λέγει:

—Προσέξατε μὴ τὴν καύσετε.

Ἀφοῦ ἐτελείωσα ἀπεσύρθησαν ὅλοι, καὶ ἐμείναμεν ἡ Βασίλισσα, ἡ Πριγκήπισσα καὶ ἐγώ. Κατόπιν ἀπεσύρθην καὶ ἐγώ.

Εἰς τὰς 11.30' ἐξεκίνησεν ἡ Βασιλικὴ Πομπή. Αἱ ὁδοὶ ἔβριθον κόσμου καὶ ἡ ἡμέρα ἦτο ὡραιοτάτη. Ὑπεδέχθημεν τὴν Βασιλικὴν Οἰκογένειαν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ. Ἡ Πριγκήπισσα ἦτο εἰς τὴν ἰδίαν ἅμαξαν μὲ τὴν Βασίλισσαν, ὠχρὰ ἐκ τῆς συγκινήσεως καὶ συμπαθητική. Ἔφερε τὸ στέμμα τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη ἐδῶ καὶ ἐκόσμουν παμμεγέθεις ἀδάμαντες.

Ὅταν τὴν εἶδον ὡς νύμφην ἐπάγωσα ὅλη, ἀπὸ τὴν συγκίνησιν. Εἰσήλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἤρχισε τὸ Μυστήριον τοῦ γάμου. Ἤμεθα ὅλοι συγκεκινημένοι.

Ὁ γαμβρὸς Μ. Δοὺξ Γεώργιος, μόλις συνεκρατεῖτο. Ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος καὶ ἡ Βασίλισσα ἔκλαιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα. Ὁ Βασιλεύς, τρομερὰ νευρικός, ἔστριβε ἀκαταπαύστως τὸν μύστακά του, καὶ ἐγὼ ᾐσθανόμην νὰ μὲ πνίγουν τὰ δάκρυά μου.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Μυστηρίου ἠσπάσθησαν τὴν νύμφην καὶ τὸν γαμβρὸν οἱ ὑψηλοὶ των γονεῖς καὶ οἱ ἀδελφοί. Ὁ Πατὴρ Μέγας Δούξ, καὶ ἡ Βασίλισσά μας, ἐρρίχθησαν ὁ εἷς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἄλλου καὶ ἔκλαιον.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, ὁ Μ. Δοὺξ Γεώργιος, καὶ ἡ τώρα πλέον Μεγάλη Δούκισσα Μαρία εἰσῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν ἅμαξαν. Ὁ λαὸς τοὺς ἐπευφήμει ζωηρῶς καὶ τοὺς ἔρραινε μὲ ἄνθη. Ἡ Βασιλικὴ συνοδεία κατηυθύνθη εἰς τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα, ὅπου προσεκύνησαν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὅπου τοὺς ἐπεριμέναμεν.

Μόλις ἐπέστρεψαν ἀνήλθομεν ὅλοι εἰς τὴν αἴθουσαν, ἡ ὁποία ἐκ τῶν πολλῶν ἀνθέων, τὰ ὁποῖα εἶχον στείλει εἰς τὴν Πριγκήπισσαν, εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀληθῆ μυροβόλον κῆπον. Ἐκεῖ τὴν συνεχάρημεν καὶ ἡμεῖς.

Ἐπλησίασα τὴν ἀγαπητήν μου Πριγκηπέσσαν, ἐφιλήθημεν δίς, καὶ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὸ φόρεμά της μικρὸν κλῶνον ἄνθους πορτοκαλλιᾶς, μοῦ τὸν προσέφερε.

Τῆς ἐφίλησα ἐπανειλημμένως τὸ ἀγαπητό της χεράκι, τ ὁποῖον πρώτην φορὰν μοῦ ἀφῆκε, καὶ ὅπου ἔλαμπε τώρα ὁ δακτύλιος τοῦ γάμου.

Θὰ τὸ φυλάξω πάντοτε τὸ μικρὸ αὐτὸ κλωνάρι καθὼς καὶ τὴν καρφίτσαν, ἕναν ὡραῖον ἀδαμάντινον ἀστέρα, τὸν ὁποῖον μοῦ ἔδωσε χθὲς τὸ βράδυ ἐκ μέρους Αὐτῆς καὶ τοῦ Μεγάλου Δουκός. Μᾶς εἶπε ὅτι θὰ μᾶς στείλῃ καὶ τὸ μονόγραμμά τους σύμπλεγμα Μ. Γ.

Εἰς τὰς τρεῖς ἐκαθίσαμεν εἰς τὸ πρόγευμα. Ἐγένοντο πολλαὶ προπόσεις καὶ εἰς τὰ 5 ἀπεσύρθημεν. Εἰς τὰς 8 ἐγευματίσαμεν καὶ εἰς τὰς 9 μετέβημεν εἰς τὴν ἀποβάθραν, ἵνα ἀποχαιρετήσωμεν τοὺς ἀπερχομένους νεονύμφους.

Ἦσαν ὅλα φωταγωγημένα, μουσικὴ ἠκούετο παντοῦ, αἱ λέμβοι ἀνέμενον καὶ ἐγὼ ἤμην τρομερὰ συγκεκινημένη. Εἰς τὰς 9.30′ ἐνεφανίσθη ἡ Βασιλικὴ συνοδεία.

Ὁ Βασιλεὺς ἐφαίνετο τρομερὰ συγκεκινημένος, καὶ ὡδήγει τὴν κόρην του, εἰς ὅσους ἔπρεπε νὰ ἀποχαιρετήσῃ.

Ὅταν ἔφθασε πλησίον μου, ᾐσθάνθην ὅτι μὲ κατελάμβανε

ἄφατος συγκίνησις, ἐφιλήθημεν δίς, τῆς ἐφίλησα τὸ χέρι τὸ ὁποῖον ἦτο παγωμένον ἀπὸ τὴν συγκίνησιν.

—Καλὸ ταξεῖδι τῆς εἶπα, Ὑψηλοτάτη μου.

—Εὐχαριστῶ, ἀπήντησε μεταξὺ δύο λυγμῶν, καὶ μοῦ εἶπε πολλὰ τῆς Χριστίνας.

Ἐπεβιβάσθη τῆς λέμβου. Ἡ μουσικὴ ἀνέκρουσε τὸν Ἑλληνικὸν Ὕμνον, καὶ ὁ κόσμος ἐφώναξε: «Ζήτω τῆς Βασιλοπούλας μας».

Καὶ ἀπεμακρύνθη ἡ βάρκα ἡ φέρουσα τὴν ἀγαπητὴν Πριγκηπέσσαν κλαίουσαν ἀπαρηγόρητα, διότι ἀπεμακρύνετο τῆς ἀγαπητῆς της Πατρίδος.

Ποῖος ἠξεύρει πότε θὰ τὴν ἐπανίδω; Τὸ σχέδιόν της εἶναι νὰ διέλθῃ τὸν χειμῶνα εἰς Ἀθήνας. Θὰ τὴν ἀφήσουν ὅμως νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ;

Ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰ ἴδια μὲ ἕνα μεγάλον κενὸν γύρω μας!

ΚΕΡΚΥΡΑ, 5 Μαΐου 1900.

Χθὲς τὴν πρωΐαν εἰς τὰς 10 ἀνεχώρησεν ὁ Μ. Δοὺξ Μιχαήλ. Τὸν ἀπεχαιρετήσαμεν εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἀφ' ἑσπέρας μᾶς ἐδόθη γεῦμα ἐπὶ τῆς Ναυαρχίδος «Ἀλέξανδρος Β'.» καὶ περὶ τὰς 9 ἔγινε παρέλασις λέμβων φωταγωγημένων, ὧν ἐπέβαινεν ἡ Φιλαρμονική, παίζουσα πολὺ ὡραῖα. Σήμερον τὸ ἀπόγευμα εἰς τὰς 2 ἀνεχώρησε καὶ ὁ Διάδοχος μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας οἰκογενειακῶς διὰ Βενετίαν. Τὸ Σάββατον ἀναχωροῦμεν καὶ ἡμεῖς.

ΑΘΗΝΑΙ, Ἀνάκτορα 16 Ἀπριλίου 1900.

Εὑρισκόμεθα καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας, κατόπιν ὡραιοτάτου ταξειδίου.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ἀνεχωρήσαμεν εἰς τὰς 7.30' μ. μ. τὸ Σάββατον 13 Μαΐου, ὥστε ἐμείναμεν ἐκεῖ ἀκριβῶς ἕνα μῆνα. Ὡς εἶπον ἤδη ἀνωτέρω τὸ ταξείδιόν μας μέχρι Πειραιῶς ὑπῆρξεν ἔκτακτον, καὶ ἡ καλωσύνη τοῦ Βασιλέως μὲ συνεκίνησε μέχρι δακρύων, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ὅτε ἐκαθίσαμεν εἰς τὸ

γεῦμα, εἰς ἐμὲ ἐδόθη ἡ θέσις τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας. Στρεφόμενος δ' ὁ Βασιλεὺς πρὸς ἐμὲ μοῦ λέγει :

—Τώρα σεῖς εἶσθε ἡ κόρη μου, ἄλλην δὲν ἔχω πλέον.

Φθάσαντες εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἰσήλθομεν εἰς τὴν ἀτμάκατον καὶ ἐγὼ ὡς καὶ ἅπασα ἡ ἀκολουθία ἀπεσύρθημεν εἰς τὰ οἰκεῖα διαμερίσματα.

'Αλλ' ἡ Βασίλισσα μὲ ἐκάλεσε πλησίον Της καὶ πάλιν μοῦ λέγει ὁ Βασιλεύς :

—Μὰ δὲν σᾶς εἶπα ὅτι εἶσθε τώρα ἡ κόρη μου ;

Μεγαλειότατε, ἀπήντησα, πολὺ μὲ συγκινεῖ, ὅταν μοῦ ὁμιλεῖτε οὕτω.

ΠΑΡΗΛΘΕ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ τοῦ 1900, ἔφθασε τὸ φθινόπωρον, καὶ ἡ ἀγαπητή μας Μεγάλη Δούκισσα Μαρία, ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν της. 'Αφίκετο εἰς 'Αθήνας μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς καὶ τῆς Βασιλίσσης Μητρός της, τὴν 19ην 'Οκτωβρίου, ὅπως διέλθη τὸν χειμῶνα εἰς τὴν 'Ελλάδα.

'Η χαρά μου νὰ τὴν ἐπανίδω ἦτο ἀπερίγραπτος, διότι ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δι' ἐμὲ ἡ καλὴ καὶ πιστὴ φίλη ποὺ ὑπῆρξε πάντοτε. Μὲ ἐκάλει τακτικὰ εἰς τὰ 'Ανάκτορα, ὅπως τὴν συντροφεύω, καὶ ὅταν τὴν συνήντων τὰ βράδυα εἰς τὰς συναναστροφὰς μοῦ ἔλεγε πάντοτε νὰ κάθημαι πλησίον της, ὅπως ὅτε ἤμην Κυρία ἐπὶ τῶν Τιμῶν.

Δὶς τῆς ἑβδομάδος μετέβαινον εἰς τ' 'Ανάκτορα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τεΐου, καθ' ἣν συνηθροίζετο ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια. 'Ο Βασιλεὺς Γεώργιος ἤρχετο ὁσάκις τοῦ τὸ ἐπέτρεπον αἱ ἀσχολίαι του καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, ἠπόρει δὲ—καὶ μᾶς τὸ ἔλεγε—πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τσάϊ αὐτὴν τὴν ὥραν, καὶ νὰ ἔχωμεν ὄρεξιν κατόπιν διὰ τὸ

βραδυνόν μας δεῖπνον. Ὁ Ἴδιος οὐδέποτε ἔπαιρνε τίποτε μεταξὺ τῶν δύο γευμάτων. Ἐπίσης ἤρχοντο συχνά, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁ Διάδοχος μᾶς ἔκαμνε συχνὰ νὰ γελῶμεν, διότι μᾶς ἔλεγε :

—Ἐν πρώτοις σᾶς ζητῶ συγγνώμην, διότι εἶναι πολὺ κακὸς τρόπος, ἀλλὰ μοῦ ἀρέσει νὰ βουτῶ τὸ μπισκότο μου εἰς τὸ τσάϊ.

Τὸ ἔλεγε μὲ τὴν ἄπειρον ἐκείνην ἀγαθότητα καὶ ἀφέλειαν, ποὺ τὸν ἐχαρακτήριζον, καὶ τὰς ὁποίας, ἔλεγεν ἡ Πριγκήπισσα Σοφία, ὅτι εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὴν ἁγίαν Μητέρα Του.

Ὁ Μέγας Δοὺξ ἐσυνήθιζε νὰ περιπατῇ ἐπάνω - κάτω εἰς τὸ ἀπέραντον δωμάτιον, τὸ σύμφωνον μὲ τὸ ἀνάστημά του, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μᾶς ὡμίλει διὰ τὴν Ἀγγλίαν μετὰ μίσους, «ἥτις—μᾶς ἔλεγε—εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρωσσίας. Δὲν φαντάζεσθε τί μᾶς ἔχει κάμει διὰ τῆς ραδιούργου της πολιτικῆς».

Ὁ Μέγας Δοὺξ ἦτο καλὸς νομισματολόγος καὶ κάτοχος μιᾶς σπουδαιοτάτης συλλογῆς νομισμάτων. Τὰ περισσότερα πρωϊνά του τὰ διήρχετο εἰς τὸ Νομισματολογικὸν Μουσεῖον, τοῦ ὁποίου ἦτο τότε Διευθυντὴς ὁ κ. Σβορῶνος. Περιειργάζοντο ὁμοῦ οἱ δύο ἄνδρες, τὰ σπάνια καὶ θαυμάσια νομίσματα, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὸ Μουσεῖον μας, καὶ συχνὰ ὁ Μέγας Δοὺξ ἐζήτει ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίας ἐπ' αὐτῶν παρὰ τοῦ κ. Σβορώνου. Ἐπ' αὐτῶν χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ κατωτέρω λόγοι τοῦ Μ. Δουκός.

Ὅταν τῷ ἔτει 1931 συνήντησα ἐν Παρισίοις πρόσφυγα τὴν φίλην μου Πριγκήπισσαν Ἴναν Σαχοφσκόη, θυγατέρα τοῦ ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας κ. Ὀνοῦ, ἡ ὁποία ἐφονεύθη εἰς Tours τῆς Γαλλίας ἀπὸ βλῆμα Ἀγγλικοῦ ἀεροπλάνου κατὰ τὸν Β'. Παγκόσμιον Πόλεμον, ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς ἀνακωχῆς, μοῦ διηγεῖτο ὅτι φυλακισθεῖσα κατὰ τὴν Ρωσσικὴν Ἐπανάστασιν ὑπὸ τῶν Μπολσεβίκων, εἰς τὸ φρούριον Πέτρου καὶ Παύλου τῆς Πετρουπόλεως, συνηντήθη ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Γεωργίου, ὅστις τῆς ἔλεγε :

—Δὲν ἐννοῶ, διατὶ εὑρίσκομαι ἐδῶ. Οὐδέποτε ἀνεμίχθην

εἰς τὴν πολιτικήν. Ἡ μόνη μου ἀσχολία καὶ ἡ μόνη μου εὐχαρίστησις ὑπῆρξεν πάντοτε ἡ Συλλογή μου. Ἐνθυμεῖσθε ὁσάκις ἠρχόμην εἰς Ἀθήνας οὐδὲν ἄλλο μὲ ἐνδιέφερεν ὅσον αἱ ἐπισκέψεις μου εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ἀργότερον ὅτε ἡ Μ. Δούκισσα ἀπέκτησε τὰς χαριτωμένας θυγατέρας της, τὰς Πριγκηπίσσας Νίναν καὶ Ξενίαν, ἀναζητοῦσα πάντοτε τὸν ἥλιον τῆς Ἑλλάδος, ἐπανήρχετο τὸν χειμῶνα μὲ τὰ τέκνα της εἰς Ἀθήνας καὶ ἔζων ὅλοι μαζί, εἰς τὸν Βασιλικὸν Οἶκον τοῦ Πατρός της, ὡς μία ἁπλῆ ἀγαπημένη καὶ εὐτυχισμένη οἰκογένεια.

Τὰ ἔτη, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ θολώσουν τὴν διαύγειαν τοῦ ὁρίζοντος τῆς ζωῆς των καὶ νὰ σαρώσουν ὅλην αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν, φεῦ, δὲν ἦσαν μακράν!

Ἐν τούτοις ἡ ἔναρξις τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος δὲν ἐφανέρωνεν ἀκόμη τίποτε τὸ ἀνησυχαστικόν. Τὸ ἄγριον κῦμα, τὸ ὁποῖον ἐπέπεσεν ἐφ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐπέφερε τοὺς ἀνηκούστους εἰς σκληρότητα, τυραννίαν καὶ δουλείαν παγκοσμίους καὶ ἐμφυλίους πολέμους, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεσύρθη ἀκόμη ἐκ τῆς γῆς, καθ' ἣν ὥραν γράφω,—τοὐναντίον μάλιστα ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ὁρμῆς του—δὲν ἐδείκνυε τότε οὔτε τὸ ἐλάχιστον σημεῖον τῆς τρομερᾶς ἐλεύσεώς του. Ἦλθε διὰ μιᾶς κεραυνοβόλον καὶ ἄνευ προειδοποιήσεως.

Ἡ Ἑλλὰς ὅμως ἔβαινε βραδέως πρὸς τὰ πεπρωμένα της. Τὸ ἔτος 1912 ἐκηρύχθη πρῶτον ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς Πόλεμος, καὶ κατόπιν ὁ Ἑλληνοβουλγαρικός. Παντοῦ ἡ Ἑλλὰς ἐξῆλθε νικήτρια, ἔνδοξος καὶ Μεγάλη. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς μὲ τὰς Ἐθνικάς του παραδόσεις, μὲ τὸν ἀπαράμιλλον πατριωτισμόν του, μὲ τὴν ἡρωϊκήν του στάσιν καὶ τὴν ἄκραν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην, ἣν ἔτρεφε πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀνωτάτου Αὐτοῦ Ἀρχηγοῦ, τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου ἐξετίμα τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα, ἐπέστρεφε ἀπὸ παντοῦ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος μὲ τὰς τετιμημένας σημαίας του ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τὰ ὅπλα του ἐστολισμένα θριαμβευτικῶς μὲ κλώνους δάφνης καὶ ἐλαίας!

Τὰς ἐνδόξους καὶ μεγάλας αὐτὰς ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἐπέπρωτο νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ τραγικὴ δολοφονία τοῦ

Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅστις διὰ τῆς αὐτοθυσίας του αὐτῆς εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος, ἐπέσυρε τὴν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην τοῦ λαοῦ Του.

Ἡ θλιβερὰ εἴδησις μετεδόθη ἀστραπιαίως ἀνὰ τὴν πρωτεύουσαν τὸ δειλινὸν τῆς 5ης Μαρτίου 1913. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εὑρισκόμεθα κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἰς τὸ ἑστιατόριον «Ἀβέρωφ» ὅπου ἐπρόκειτο νὰ δειπνήσωμεν τὴν ἑσπέραν. Αὐτομάτως καὶ χωρὶς καμμίαν ἐπέμβασιν τῆς Ἀστυνομίας, ἐκλείσθησαν πάραυτα αἱ θύραι τῶν καταστημάτων, ἡ κατήφεια καὶ ἡ θλῖψις τοῦ κόσμου ἦτο καταφανὴς καὶ ἐπέπεσεν ἐπὶ τῆς πόλεως ὡς ἓν βαρὺ μαῦρον νέφος, ὡσὰν ἐκεῖνο ποὺ προηγεῖται μιᾶς μεγάλης καταιγίδος.

Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούοντο πενθίμως καὶ ὁ κόσμος ἔκλαιεν εἰς τὰς ὁδούς, ἀκούων τοὺς ἐφημεριδοπώλας νὰ διαλαλοῦν τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἀπώλειαν.

Ἡ σκέψις μου ἐπέταξεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀγαπητήν μου Βασίλισσαν Ὄλγαν, καὶ ἀναμετρήσασα τὴν βαθυτάτην Αὐτῆς ψυχικὴν ὀδύνην ἔκλαυσα πικρῶς. Καὶ τὴν ἱερὰν μνήμην τοῦ ἐκλιπόντος ἐθνομάρτυρος Βασιλέως, ὅστις ηὐδόκησε νὰ δείξῃ εἰς τὴν ἀδελφήν μου καὶ ἐμὲ τόσην εὐγένειαν καὶ ἄπειρον καλωσύνην, ἐχαράξαμεν καὶ αἱ δύο διὰ παντός, μὲ θερμὰ καὶ εἰλικρινῆ δάκρυα θλίψεως καὶ εὐγνωμοσύνης ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.

Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἀκόμη συνέλθει ἐκ τοῦ καμάτου τῶν δύο νικηφόρων πολέμων, ποὺ εἶχε διεξαγάγει, καὶ τοῦ βαθέος πένθους ποὺ τὴν εἶχε καλύψει διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πεσόντος ὑπὲρ Πατρίδος ἀλησμονήτου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'., ὅτε ἔλαβε χώραν εἰς Σεράγιεβο (Serajevo) ἡ δολοφονία τοῦ Ἀρχιδουκὸς Φραγκίσκου—Φερδινάνδου, Διαδόχου τοῦ Αὐστριακοῦ Θρόνου, καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἥναψε τὴν φλόγα τοῦ α'. παγκοσμίου πολέμου, τὴν 14ην Αὐγούστου 1914.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ἡ Ἑλλὰς ἐκλονίσθη καὶ ἐδονήθη, ὅσον οὐδεμία ἄλλη χώρα, μέχρι τῆς στιγμῆς δὲ συνταράσσεται ἀκόμη, καὶ μικράς, πολὺ μικράς, μόνον ἔσχεν ἀναπαύλας, ἠρεμίας καὶ ἡσυχίας.

Τὰ πολύπλοκα πολιτικὰ γεγονότα ἐπῆλθον ραγδαῖα ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς. Ὁ διχασμὸς καὶ αἱ ξέναι ἐπιρροαὶ καὶ προπαγάνδαι ὠργίασαν εἰς βάρος τοῦ Ἐθνομάρτυρος Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου τὴν μεγάλην προσωπικότητα καὶ τὴν μεγάλην ἑλληνικὴν καρδιάν, κατενόησε καὶ ἐνεβάθυνε μέχρι μυχίων αὐτῶν, ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος Edouard Driault. Γνώστης τῶν σκοτεινῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν, ραδιουργιῶν καὶ γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐν πλήρῃ συνειδήσει καὶ ἄκρα ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ ἔφερεν αὐτὰς εἰς φῶς εἰς τὸ ὡραῖον του βιβλίον : «Le Roi Basileus Constantin XII. Roi et Martyr», μὲ ἕνα διηνεκῆ ὕμνον θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν καὶ συνεχῶς ἀδικουμένην Ἑλλάδα καὶ τὸν ὑπέροχον Βασιλέα αὐτῆς, διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὅτι ἦτο «Grec, Rien Que Grec».

ΚΑΤΑ ΚΑΚΗΝ ΜΟΙΡΑΝ τῷ ἔτει 1915, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἠσθένησε βαρέως προσβληθεὶς ὑπὸ πυώδους πλευρίτιδος, ἥτις ἔθεσε τὴν ζωήν του ἐν κινδύνῳ. Ἡ ἀγωνία τοῦ λαοῦ Του ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἀνεπέμποντο δεήσεις, καὶ ὁ λαὸς γονυκλινὴς προσηύχετο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Βασιλέως του. Μετέφερον τότε ἐκ Τήνου καὶ τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς «Μεγαλόχαρης», τὴν ὁποίαν ἐν πομπῇ καὶ κατανύξει συνώδευσεν ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς μέχρι τῶν προπυλαίων τῶν Ἀνακτόρων ὅπου ὁ ἐκεῖ ἀναμένων Διάδοχος Γεώργιος, τὴν παρέλαβε καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἀειμνήστου Αὐτοῦ Πατρός. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν, ἐπῆλθε βελτίωσις εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ Ὑψηλοῦ Ἀσθενοῦς καὶ παρῆλθεν ὁ ἄμεσος κίνδυνος. «Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε». Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἦτο ὅπως καὶ ἡ Ἁγία αὐτοῦ Μη-

τέρα, Μεγάλος χριστιανός, καὶ ὁ Παντοδύναμος Θεός, εἰσήκουσε τὰς θερμὰς προσευχὰς τοῦ λατρεύοντος Αὐτὸν λαοῦ.

Εὑρισκόμεθα τώρα εἰς τὸ ἔτος 1916 καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐξακολουθοῦν νὰ φέρονται σκαιῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μόνη σκέψις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, εἶναι πῶς νὰ προφυλάξῃ τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν κατέκτησε μὲ τόσας θυσίας, ἀπὸ τὸν Βουλγαρικὸν κίνδυνον, καὶ ἀπὸ τὴν αἱματοχυσίαν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη νὰ ρίψῃ ἀσκόπως εἰς ἕνα ἀνωφελῆ πόλεμον τὴν ἀγαπητὴν Πατρίδα, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐθυσίασαν Αὐτόν ! Τὴν 9 Ἰουνίου 1917, κατόπιν τῶν γνωστῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἡ Γαλλία ἀπέστειλεν ὡς Ὕπατον Ἁρμοστὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸν Μ. Jonnart, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν παραίτησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Δὲν ὑπάρχουν λέξεις ἱκαναὶ ὅπως περιγράψουν τὴν ἀγανάκτησιν, τὴν θλῖψιν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ὁ Βασιλεὺς θέλων νὰ προλάβῃ τοὺς ἐπικρεμαμένους κινδύνους ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ὑπέφερεν ἤδη ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, παραιτεῖται τοῦ Θρόνου.

Οὔτε οἱ κοπετοί, οὔτε τὰ δάκρυα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, δύνανται νὰ τὸν κρατήσουν καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐγκαταλείπει τὴν ἀγαπητήν Του Πατρίδα τὴν 2)15 Ἰουνίου 1917.

Τραγικὴν εἰκόνα ἐθνικῆς τραγωδίας παρουσιάζει εἰς τὰς ὀκτὼ τὸ πρωῒ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ παραλία τοῦ Ὠρωποῦ. Ὁ κόσμος προσῆλθεν ἀθρόως καὶ ὀδυρόμενος, ἵνα ἀποχαιρετίσῃ τὸν Βασιλέα του. Ἡ ἡμέρα εἶναι ὡραία, ἡ θλῖψις ὅμως ἥτις κατέχει τὰς καρδίας ὅλων εἶναι πολὺ μεγάλη. Εἶναι πολὺ βαθεία. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῶν τέκνων των ἐπιβαίνουν τῆς ἀναμενούσης «Σφακτηρίας». Τὸ ὡραῖον καὶ διαυγὲς βλέμμα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, θολοῦται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, καὶ ὑπὸ τὸν γαλανὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἠρέμου θαλάσσης ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐξορίαν Ὁ μεγαλύνας τὴν Ἑλλάδα ! Ὡς μία μεγάλη βοὴ ἠκούσθη τότε, καὶ ὑψώθη εἰς τὸν ἀέρα ἡ εὐχὴ ἑνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ καὶ ἀντήχησεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἄλλον : «Θὰ μᾶς ξανάλθῃς».

Καὶ ἐπανῆλθεν. Μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀποδημίαν ἐν Ἑλβετίᾳ,

τὴν 6ην Δεκεμβρίου τοῦ 1920, ὑπακούων εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Λαοῦ Του, ἀλλὰ μὲ τὴν καρδίαν πολὺ βαθειὰ πληγωμένην ἀπὸ τὸν σκληρὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ του υἱοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ὑποδοχή, ἥτις τοῦ προσεγένετο κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιστροφήν Του, εἶναι ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος, αἱ πέριξ ὁδοὶ καὶ ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ μέχρι τῆς Καπνικαρέας ἦσαν ἀσφυκτικῶς γεμάται. Ὁ κόσμος δὲν περιεπάτει, ἀλλ' ὡς ἓν μεγάλον κῦμα ἐφέρετο ὠθούμενος πρὸς τὸν πρὸ τῶν παλαιῶν Ἀνακτόρων χῶρον. Αἱ Βασιλικαὶ ἅμαξαι δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν καὶ εἶδον τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον φερόμενον ἀνὰ χεῖρας. Ἀπὸ τοὺς σημαιοστολίστους ἐξώστας ἔρραινον τὸν Βασιλέα μὲ ἄνθη καὶ αἱ τετιμημέναι σημαῖα καὶ τὰ Ἅγια λάβαρα ὑπεκλίνοντο ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ τοῦ Κιλκίς.

Ζητωκραυγαί, εὐχαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἐξεπέμποντο ἐκ τῶν χειλέων τοῦ πλήθους, ἡ δὲ χαρὰ καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ ἦτο ἀκράτητος.

Μ' ὅλον τοῦτο ἡ Βασίλισσα Σοφία, μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὴν ὀξυδέρκειαν καὶ θετικότητα εἶπε:

—Δὲν εἶναι ἡ στιγμὴ νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Βασιλεύς.

Καὶ ἡ ἱστορία θὰ τὴν δικαιώσῃ, ὅταν θὰ κάμῃ ἀνεπηρέαστον κριτικὴν τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, εὑρίσκετο ἤδη ἐν Ἀθήναις τότε. Εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως παρευρεθῇ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀτυχοῦς ἐγγονοῦ Της. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν πικραμένην καὶ πονεμένην Μητέραν Βασίλισσαν Σοφίαν, μὲ τόσην σκληρότητα, εἶχον ἀρνηθῇ νὰ ἴδῃ τὸ ἀγαπημένον της παιδί, διὰ τελευταίαν φοράν.

Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τὸν ὁποῖον θριαμβευτικῶς εἶχε καλέσει ἡ ἐτυμηγορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, ἐξετέλει τὰ καθήκοντα Ἀντιβασιλίσσης.

Τὴν ἐπανεῖδον τότε μετὰ ἓξ ὁλόκληρα ἔτη χωρισμοῦ. Μὲ ἐδέχθη εἰς τὸν Οἶκον τοῦ υἱοῦ Της Πρίγκηπος Γεωργίου. Ἤμην τόσον συγκεκινημένη ὅτε ἀντίκρυσα καὶ πάλιν τὴν μεγάλην καὶ σεβαστήν Της μορφήν, ὥστε μόλις ἠδυνήθην νὰ ἀρθρώσω ὀλί-

γας λέξεις, ὅπως ἐκφράσω τὴν ἄπειρον χαρὰν ποὺ ἠσθανόμην ἐπαναβλέπουσα Αὐτήν. Μὲ ἐνηγκαλίσθη, μὲ ἠσπάσθη τρυφερῶς καὶ μοῦ εἶπε :

—Τί κάνεις, πουλάκι μου ; Πῶς εἶναι ὅλοι οἱ ἰδικοί σου ;»

Καὶ μὲ ἠρώτησε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον πῶς ἐπέρασα ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια.

Ἔφερε πάντοτε τὸ μεγάλο καὶ μελαγχολικόν Της πένθος. Τὰ τελευταῖα σκληρὰ καὶ πικρὰ ἔτη τὰ ὁποῖα εἶχε ζήσει, εἶχον ἀφήσει τὰ ἴχνη των ἐπὶ τῶν χαρακτηριστικῶν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπισκιάσουν τὴν ἤρεμον καὶ Θεόπνευστον ἔκφρασιν Αὐτῆς.

Μὲ ἄφατον θλῖψιν μοῦ ὡμίλησε διὰ τὰς φρικαλεότητας τῆς Ρωσσικῆς ἐπαναστάσεως, διὰ τὸν θάνατον τῶν ἀγαπητῶν Της ἀδελφῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Οἰκογενείας, μεθ' ὧν εἶχε τόσους στενοὺς δεσμοὺς συγγενείας. Ἦτο εὐτυχὴς ἐπαναβλέπουσα τὴν Πατρίδα Ἑλλάδα καὶ τὸν λαόν Της, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε βασιλεύσει ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη, ἐπουλώνουσα τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς πληγὰς αὐτοῦ, συντρέχουσα πᾶσαν δυστυχίαν καὶ ἀνακουφίζουσα πᾶσαν πενίαν.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπέστρεψε καὶ ἡ Μεγάλη Δούκισσα Μαρία εἰς τὴν ἀγαπημένην της Πατρίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναχωρήσει μὲ συντετριμμένην τὴν καρδίαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ της Πατρός, ἐν ἔτει 1913. Εἶχεν ἀποκλεισθῆ ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τῶν θυγατέρων της, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, καὶ οὕτω ἐσώθη ἀπὸ τῆς μανίας τῶν μπολσεβίκων. Ἀλλ' ἡ ἀγρία Ρωσσικὴ ἐπανάστασις δὲν ἐφείσθη, φεῦ, τῆς ζωῆς τοῦ ἀγαθοῦ Μεγάλου Δουκὸς Γεωργίου.

Τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν μεταφρασθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔγραψε πρὸς τὴν θείαν της βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Ἀλεξάνδραν ἡ Πριγκήπισσα Μαρία, εὐθὺς ὡς ἀφίκετο εἰς Ἑλλάδα.

ΤΑΤΟΙ', 28 Νοεμβρίου 1920.

Πολυαγαπημένη μου θεία Ἄλιξ,

Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσητε, διότι σᾶς γράφω ἐπὶ

τοιούτου ἀκαταλλήλου χάρτου, ἀλλὰ δὲν ἐπρομηθεύθην, καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν, νὰ προμηθευθῶ χάρτην ἀλληλογραφίας ἐδῶ, εἰς τὸ Τατόϊ ὅπου μένομεν.

Πρὸ ὀλίγου ἔλαβον τὸ ἀγαπητόν σας τηλεγράφημα, εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἰδικοῦ μου, ἐπὶ τῇ ἀφίξει μας ἐνταῦθα. Δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ὑποδοχή μας.

Φοβοῦμαι ὅτι ὁ ξένος τύπος δὲν θὰ τὴν μεταδώσῃ, διότι δυσαρεστοῦνται νὰ βλέπουν ὅτι εἴμεθα τόσον λαοφιλεῖς ἐδῶ.

Οὐδέποτε εἶδον τίποτε τὸ παρόμοιον, ὡς τὴν πιστὴν καὶ εἰλικρινῆ αὐτὴν ἀφοσίωσιν τοῦ λαοῦ μας.

Εὐθὺς ὡς ἡ Μαμὰ ἐγένετο ἀντιβασίλισσα, μᾶς ἐτηλεγράφησεν, εἰς ὅλους, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν σπίτι μας, ὁποτε θέλομεν.

Ὥστε ὁ Ἀνδρέας, ὁ Χρῆστος καὶ ἐγὼ ἐγκαταλείψαμεν τὴν Ρώμην τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν.

Ἡ κόρες μου ἔρχονται μὲ τὴν Nancy (*) τὴν Ἀλίκην καὶ τὰ παιδιά της, τὴν Τρίτην 30ην τρ.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Βρινδησίου ἐπιβαίνοντες τοῦ Ἰταλικοῦ τῆς γραμμῆς, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 3, εἰς Κέρκυραν.

Ἡ ὑποδοχή, ἥτις μᾶς ἐγένετο ἦτο ὑπέροχος. Ὁλόκληρον τὸ νησί, ἦλθεν εἰς προϋπάντησίν μας, εὐθὺς ὡς ἐπατήσαμεν τὸ πόδι μας ἐπὶ τῆς Κερκυραϊκῆς γῆς. Ἀκόμη πρὶν ἀγκυροβολήσωμεν, ἐξῆλθον εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, καὶ ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον μας, καλοσωρίζοντες καὶ ἐπευφημοῦντες ἡμᾶς, μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς.

Τὰ πλήθη ἦσαν τόσον πυκνὰ ὥστε μετὰ δυσκολίας ἐφθάσαμεν μέχρι τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπερίμενε.

Τὸ αὐτοκίνητον ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ λόγῳ τοῦ μεγάλου πλήθους, τὸ ὁποῖον μᾶς περιέσφιγγε, μᾶς ἐπευφήμει, ἔκλαιε, καὶ ἐκραύγαζε συγχρόνως ἀπὸ χαράν!

Εἴμεθα κυριολεκτικῶς σκεπασμένοι ἀπὸ ἄνθη. Τὸ θέαμα γενικῶς ἦτο εἰς ἄκρον συγκινητικόν. Ἡ εὐχὴ ὅλων ἦτο νὰ

(*) Ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Πρίγκηπος Χριστοφόρου.

ἐπιστρέψῃ ὁ Ντῖνος, (*) διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσουν ἄνευ αὐτοῦ. Ἠναγκάσθημεν τότε νὰ καταβῶμεν τοῦ αὐτοκινήτου, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ, καὶ ἐβαδίσαμεν κρατοῦντες ὁ εἷς τὸν βραχίονα τοῦ ἄλλου, διὰ νὰ μὴν χωρισθῶμεν! Ἦτο δύσκολος ἡ δίοδος, διότι τὰ πλήθη μᾶς ἐπλησίαζον, καὶ προσεπάθουν νὰ ἀσπασθοῦν τὰς χεῖρας μας, καὶ τὰ ἐνδύματά μας.

Κατὰ πρῶτον μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροσκυνήσαμεν. Κατόπιν ἐπορεύθημεν πρὸς τὰ ἀνάκτορα, καὶ μόνον ὁ Θεὸς γνωρίζει πῶς ἐφθάσαμεν ἐκεῖ. Ἦσαν ὅλοι ἔξαλλοι ἀπὸ χαράν, διότι εἴχομεν ἐπιστρέψει, καὶ μᾶς διηγήθησαν μὲ νευρικότητα τὸ τί εἶχαν ὑποφέρει, κατὰ τὰ τρία αὐτὰ ἔτη τῆς ἀπουσίας μας κατὰ τὰ ὁποῖα ἐτυραννήθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν. Εὐθὺς ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὅπου καὶ ἐσπεύσαμεν νὰ εἰσέλθωμεν, ἀνέβημεν ἀμέσως εἰς τὸν ἐξώστην ὁπόθεν ἀπηυθύναμεν, ἐγκάρδιον χαιρετισμόν, καὶ θερμὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν ἀγαθὸν αὐτὸν λαόν, διὰ τὰς αὐθορμήτους αὐτοῦ ἐκδηλώσεις ἀγάπης!

Κατόπιν τούτου, μετέβημεν εἰς τὸ πολυαγαπημένον μας Mon-Repos ὅπου ἐπήραμεν τὸ τσάϊ καὶ ὅπου καὶ ἐκεῖ ἀκόμη συνηθροίσθησαν τὰ πλήθη, μὲ τὰ ὁποῖα συνωμιλήσαμεν καὶ ἀντηλλάξαμεν χειραψίας. Ἦσαν ἀπείρως συγκινητικοὶ οἱ καλοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ὡμίλουν παρὰ διὰ τὸν Ντῖνον ὅστις εἶναι ἡ μόνη τους σκέψις. Εἰς τὰς 6 ἐπανήλθομεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου. Εἴμεθα κατάκοποι ὡς δύνασθε νὰ φαντασθῆτε, καὶ ἀμέσως ἀναχωρήσαμεν διὰ τὸν Πειραιᾶ.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν περὶ τὴν 11ην (**) ἐπεβιβάσθημεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἱέραξ» τὸ ὁποῖον ἔστειλε ἡ κυβέρνησις νὰ μᾶς παραλάβῃ.

Ὁ κυβερνήτης (***) ἔκλαιε ἀπὸ συγκίνησιν, ὅτε μᾶς εἶδε,

(*) Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

(**) Ἦτο ἡ 13)26 Νοεμβρίου τοῦ 1920.

(***) Ναύαρχος Π. Ἰωαννίδης.

εἶχε φυλακισθῆ ἐπὶ δύο καὶ πλέον ἔτη ἐξ αἰτίας τῶν φιλοβασιλικῶν του αἰσθημάτων. Οἱ ναῦται ἔξαλλοι ἐκ χαρᾶς ἐξεδήλουν αὐθορμήτως, τὸν ἀκράτητον αὐτῶν ἐνθουσιασμόν!

Ἐνῶ διηρχόμεθα τὸν ἰσθμόν, οἱ Κορίνθιοι, ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησίν μας, καὶ ἠκολούθουν τὸ βραδέως πλέον ἀντιτορπιλλικόν, βαδίζοντες, εἰς τὰς ἑκατέρωθεν ὄχθας τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐπευφημοῦντες ζωηρῶς, καὶ ραίνοντες ἡμᾶς μὲ ἄνθη καὶ μὲ φωτογραφίας τοῦ Ντίνου.

Περὶ τὴν 3ην ὥραν εἰσήλθομεν εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς.

Οὐδέποτε ἐνόσῳ ζῶ θὰ λησμονήσω τὸ θέαμα αὐτό!

Ὅλα τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ σημαιῶν καὶ κατάμεστα ἀπὸ κόσμον. Ἐντὸς ἑνὸς λεπτοῦ ἡ θάλασσα ἐκαλύφθη ὁλόκληρος, ἀπὸ λέμβους ἀπὸ τῶν ὁποίων πλῆθος λαοῦ ἐχαιρέτα μετ' εἰλικρινοῦς ἐνθουσιασμοῦ χαρᾶς τὴν ἄφιξίν μας. Σειρῆνες ἠκούοντο καὶ κωδωνοκρουσίαι ἐκκλησιῶν. Τότε εἴδομεν τὴν Μαμὰ νὰ ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς ἐντὸς ἀτμακάτου. Ἐπερίμενε νὰ ἀγκυροβολήσωμεν διὰ νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ!

Ἐκλαίαμεν ὅλοι ἀπὸ συγκίνησιν, οἱ ὀφθαλμοί μας ἦταν κατακόκκινοι ἀπὸ τὰ δάκρυα.

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασε καὶ ὁ ἀγαπητὸς γέρων πρωθυπουργὸς (*) συνοδευόμενος, ἀπὸ τοὺς Ὑπουργούς του καὶ ἀνῆλθε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ «Ἱέρακος».

Ἐπὶ τέλους διὰ τῆς ἀτμακάτου τῆς Μαμᾶς, διεπεραιώθημεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου νέα ἀποθέωσις μᾶς ἐπερίμενε.

Ὁ θόρυβος ἦτο τοιοῦτος ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀκούσῃ οὔτε τὴν ἰδίαν του φωνήν.

Ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Χρῆστος, ἕκαστος ἐξ Αὐτῶν, προσέφερε τὸν βραχίονά του εἰς τὴν Μαμὰ καὶ ἐγὼ συνεκρατούμην ἀπὸ τὴν ζώνην τοῦ Χρήστου.

Ἐσχηματίσθη γύρω μας ἕνας ὅμιλος ἀξιωματικῶν καὶ φίλων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ μᾶς εὕρουν μίαν δίοδον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐνθουσιώδους αὐτοῦ πλήθους!

Κατωρθώσαμεν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσέλθωμεν ἐντὸς τοῦ αὐτο-

(*) Δημήτριος Ράλλης.

κινήτου, τὸ ὁποῖον ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ λόγῳ τοῦ πυκνοῦ συνωστισμοῦ. Εὐχὰς καὶ εὐλογίας ἔδιδον τῆς Μαμᾶς, λέγοντες Αὐτῇ, ὅτι ἦτο ὁ καλός των Ἄγγελος, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπιστροφῆς της, τοὺς ἐπανέφερε τὴν Εἰρήνην!! Ἀδιακόπως ἠρώτων διὰ τὸν Ντῖνο.

Ἔξαφνα ἔσπασε τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθίσει ὁλόγυρά του καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἀποχωρήσουν!

Εἰσήλθομεν τότε εἰς ἄλλο αὐτοκίνητον, καὶ βαθμιαίως ὑπεχώρησαν τὰ πλήθη, καὶ ἠδυνήθημεν οὕτω νὰ εἰσέλθωμεν ἀπὸ τὸ Φάληρον εἰς τὴν πλατεῖαν λεωφόρον, καὶ νὰ διανύσωμεν αὐτήν.

Ὅλη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς προϋπάντησίν μας, καὶ διὰ νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ σταματήσωμεν τὸ αυτοκίνητον, οἱ ἄνθρωποι ἐρρίπτοντο πρηνεῖς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ οὕτω εὑρέθημεν πάλιν κυκλωμένοι.

Ἐζήτουν νὰ ἐξέλθῃ ἡ Μαμὰ ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητον, ὅπως τὴν φέρουν εἰς χεῖρας, ἀλλὰ ἡ Μαμὰ τοὺς ηὐχαρίστησε, καὶ τότε ἐζήτησαν τὸν Ἀνδρέαν καὶ τὸν Χρῆστον. Ἠνοίξαμεν τὴν θύραν τοῦ αὐτοκινήτου, καὶ τὸ πλῆθος, τοὺς ἔφερεν ἐν θριάμβῳ, μέχρι τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων.

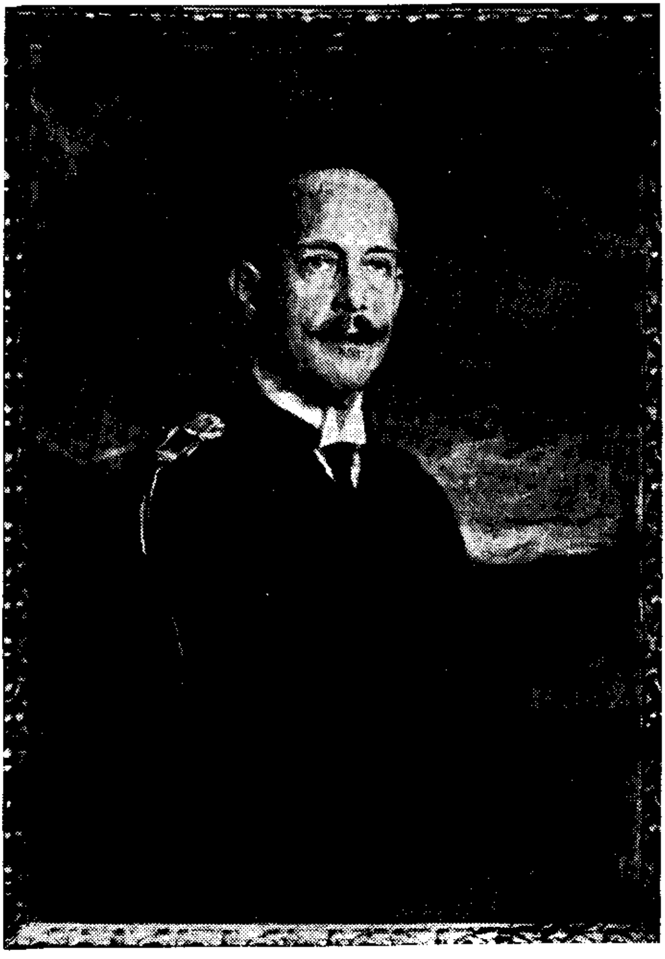
Ἡ Μαμὰ καὶ ἐγὼ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας καὶ ἐφθάσαμεν μίαν ὥραν πρὸ τῶν ἀγοριῶν. Ἀφίχθημεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, ἤλλαξαν ἐντελῶς ὄψιν, διότι τὰ μετέτρεψαν εἰς Νοσοκομεῖον.

Πλῆθος κόσμου μᾶς ἐπερίμενε, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι. Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ στοργὴ ποὺ μᾶς ἔδειξαν Ὅλοι ἔκλαιον ἀπὸ συγκίνησιν καὶ χαράν!

Μόλις ἔφθασαν τὰ ἀγόρια, ἀνήλθομεν μετὰ τῆς Μαμᾶς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐξώστου τῶν Ἀνακτόρων, ὅπως χαιρετίσωμεν τὰ πλήθη.

Ὁ Ἀνδρέας διὰ θερμοτάτων λόγων, τοὺς ηὐχαρίστησεν ἐκ μέρους τῆς Μαμᾶς, καὶ τοὺς εἶπεν ὅτι, εἴμεθα ὑπερήφανοι νὰ ἀνήκωμεν εἰς ἕναν τοιοῦτον λαόν!

Εἶναι ὄντως ὑπέροχος, καὶ τὶ δὲν ὑπέφερε!

Η. Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΚΑΤΑ ΕΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ DE LASZLO

Χιλιάδες φωτογραφίες τοῦ Ντίνου, τὰς ὁποίας εἶχον ἀποκρύψει, διότι οἱ κάτοχοι αὐτῶν ἐφυλακίζοντο, ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ παντοῦ μόλις ἤρθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος.

Εἶναι πραγματικῶς ἀπίστευτον, εἰς ποῖον σημεῖον λατρείας ἀνέρχεται ἡ ἀγάπη των, πρὸς τὸν Ντῖνον. Εἶναι δι' αὐτοὺς ἕνα εἶδος Θεότητος.

Πῶς ἤθελα, θεία μου, νὰ εἴχατε ἰδῆ αὐτὴν τὴν ὑποδοχήν. Καὶ ἀφ' οὗ ἐγένετο εἰς ἡμᾶς τοιαύτη, τί θὰ εἶναι ἡ τοῦ Ντίνου; Τὴν περιμένομεν ἀνυπομόνως.

Εἴδαμεν ὅλους μας τοὺς φίλους, τὸ τί ὑπέφερον καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας μας, δὲν λέγεται.

Οἱ περισσότεροι εἶχον ἐγκλεισθῆ εἰς φυλακὰς ἐπὶ δύο καὶ τρία ἔτη, διότι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Βασιλέα των, αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη αἰτία τῆς φυλακίσεώς των.

Πόσοι γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι ἐφονεύθησαν καὶ ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα. Εἶναι τρομερόν!

Πόσον θὰ ἤθελα νὰ σᾶς τὰ διηγηθῶ ὅλα αὐτὰ διὰ ζώσης φωνῆς, καθότι δι' ἐπιστολῆς, ἡ ἀφήγησις εἶναι μακρά, καὶ δὲν δύναται νὰ τὰ ἀποδώσῃ καὶ ὅλα.

"Ολοι λέγουν ὅτι τώρα δυνάμεθα πλέον νὰ ἀναπνέωμεν καὶ νὰ ὁμιλοῦμεν ἐλεύθερα, ἔτρεμαν διὰ τὴν ζωήν των. Καὶ τώρα ποὺ σᾶς ἔχομεν ἐδῶ, δὲν θὰ σᾶς ἀφήσωμεν πλέον νὰ φύγετε! Τὸ νὰ ἐπαναφέρουν ἐδῶ τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐνομίαν εἶναι κολοσσιαία ἐργασία, ἀλλ' εὐτυχῶς τὰ πράγματα φαίνεται ὅτι ἤρχισαν, ἤδη, νὰ βαδίζουν τὸν καλὸν δρόμον.

Γίνεται προσπάθεια ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὰ πρῶτα τὰ Παλαιὰ 'Ανάκτορα, ὅπως δυνηθῇ νὰ κατοικήσῃ ἡ καϋμένη ἡ Μαμά, τὰ δωμάτιά της. Δὲν ἔχει ποῦ ἀλλοῦ νὰ μείνῃ! 'Εδῶ εἶναι τόσον κρύο καὶ μοναξιά.

'Ολόκληρον τὸ Τατόϊ ἐκάη, ἐκτὸς τῆς Μεγάλης Οἰκίας, καὶ τῶν γύρω δένδρων. Τὸ ὑπόλοιπον εἶναι μία ἀπελπιστικὴ εἰκὼν ἀπογυμνώσεως, καὶ οὔτε ἕνα δένδρον ὑπάρχει εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρων.

Μοῦ ἦλθον κλάματα, ὅταν εἶδον εἰς ποίαν κατάστασιν ἔχει περιέλθει τὸ πολυαγαπημένον μας «home» (*). Εἶναι κάτι τρο-

(*) Οἰκογενειακή μας κατοικία.

μερόν! Ἀλλὰ δοξάζω τὸν Θεὸν διότι καλλίτεραι ἡμέραι φαίνονται νὰ προσμένουν τὸν πολυαγαπημένον αὐτὸν λαόν, καὶ τὴν χώραν μας.

Φοβοῦμαι ὅτι τὸ γράμμά μου ἔγινε πολὺ μακρύ, καὶ θὰ σᾶς κουράση, ἀλλὰ γνωρίζουσα τὸ ἐνδιαφέρον σας δι' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν χώραν μας, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἠγάπησεν ὁ πεφιλημένος μου Πατήρ, Ὅστις καὶ ἔπεσεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἐθεώρησα ὅτι ἔπρεπε νὰ σᾶς γράψω ὅλας αὐτὰς τὰς λεπτομερείας.

Εἶμαι τόσον ὑπερήφανη διὰ τὴν Πατρίδα μου, ὥστε δὲν εὕρισκων λέξεις, ὅπως ἐκφράσουν τὰ αἰσθήματά μου αὐτά, καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὅτι ἐγεννήθην Ἑλληνίς!!! (*).

Ὁ Ντῖνος καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔρχονται τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα.

Δόξα τῷ Θεῷ ἡ Μαμὰ εἶναι καλὰ καὶ εὐτυχής, ὅτι μᾶς βλέπει καὶ πάλιν, ὅλους πλησίον Της, εἰς τὸ παληό μας σπίτι. Σᾶς ἐναγκαλίζεται καὶ σᾶς ἀσπάζεται ἐγκαρδίως καὶ πάντοτε σᾶς ἀγαπᾶ!

Ἡ μόνη σκέψις ποὺ μὲ λυπεῖ εἶναι ὅτι δὲν θὰ εἶμαι πλησίον σας ἐφέτος τὸν χειμῶνα καὶ θὰ μοῦ λείψετε ὑπερβολικά. Ἀλλ' αἱ προσευχαί μου καὶ ἡ καρδία μου θὰ εἶναι πάντοτε μαζύ σας, πολυαγαπημένη μου θεία Ἄλιξ, διότι εἶσθε δι' ἐμέ, ὅ,τι πλέον ἀγαπητὸν ἔχω εἰς τὸν κόσμον! Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογῇ καὶ νὰ σᾶς δίδῃ ὑγείαν, Ἀγαπητέ μου Ἄγγελε, ἕως ὅτου ἀνταμωθῶμεν καὶ πάλιν.

Ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Χρῆστος σᾶς ἀσπάζονται.

Ἡ ἀγαπῶσα καὶ ἀφωσιωμένη σας
Μίννη

Υ. Γ. Παρακαλῶ στείλατε εἰς τὴν θείαν Μίννη (**) τὸ γράμμα αὐτό, εἶμαι βεβαία ὅτι θὰ τὴν ἐνδιαφέρῃ.

Μόλις ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας ἡ Μεγάλη Δούκισσα Μαρία, οὖσα ὑπὸ τὴν ζωηρὰν ἐντύπωσιν τῆς θριαμβευτικῆς ὑποδοχῆς,

---

(*) Τὸ Ἀγγλικὸν κείμενον: I am more proud of my Country than words can say and thank God I am born a Greek!!!

(**) Ἡ χήρα Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Μαρία Φεοδορόβνα.

ἧς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ἀγαπητὸς Βασιλεὺς Ἀδελφός της, ὡς καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, μοῦ ἔγραψε τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν.

ΣΑΒΒΑΤΟΝ

Ἀγαπητή μου Χριστίνη,

Εἶναι ἀδύνατον νὰ σοῦ περιγράψω τὰ αἰσθήματά μου!

Εἶμαι τόσον ὑπερήφανος καὶ εὐτυχὴς ποὺ εἶμαι Ἑλληνίς.

Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως διὰ τὴν καλήν σου ἐπιστολήν. Δὲν βλέπω τὴν ὥρα νὰ σ' ἐπανίδω.

Ἔλα σήμερον εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἀδελφοῦ μου Γεωργίου εἰς τὰς 3 μ.μ.

Σὲ φιλῶ
Μαρία

Ἡ συνάντησίς μας ὑπῆρξεν ἐγκαρδιωτάτη, καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐβλεπόμεθα σχεδὸν καθημερινῶς. Ἤρχετο πολὺ συχνὰ νὰ προγευματίσῃ εἰς τὸ σπίτι μου ἢ νὰ πάρῃ τὸ τσάϊ μαζί μου ἄνευ προειδοποιήσεως. Ὡμιλούσαμε διὰ τὰ περασμένα καὶ μοῦ ἔλεγε πόσον ἦτο εὐτυχὴς ποὺ εὑρίσκετο καὶ πάλιν εἰς ἑλληνικὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον τόσον ἠγάπα.

Παρέμεινεν ἐνταῦθα ἀρκετοὺς μῆνας τότε, καὶ μόνον ὅτε ἡ ἀθηναϊκὴ ζέστη ἤρχισε νὰ γίνεται αἰσθητή, μετέβη εἰς τὸ Λονδῖνον.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Βασιλέων, ἀνηγγέλθησαν καὶ οἱ ἀρραβῶνες τοῦ Διαδόχου Γεωργίου, μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Ἐλισάβετ τῆς Ρουμανίας, καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Ἑλένης μετὰ τοῦ Διαδόχου τοῦ Ρουμανικοῦ Θρόνου Καρόλου, οἵτινες ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις.

Καὶ τῷ ἔτει 1922 ἡ Μ. Δούκισσα Μαρία, ἐτέλεσε καὶ αὐτὴ εἰς Wiesbaden τοὺς γάμους της μετὰ τοῦ Ναυάρχου Π. Ἰωαννίδη, καὶ οὕτως ἐγένετο διττῶς Ἑλληνίς.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟΝ ΤΟΥ εἰς Ἑλλάδα, νέαι ὀδύναι καὶ ἐθνικαὶ συμφοραὶ ἀνέμενον τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Ἡ κατάληψις τῆς Σμύρνης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἀπετέλει σοβαρὰν ἀπειλὴν μεγάλου κινδύνου διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν, ἀπειλὴν τὴν ὁποίαν, ὅλοι ἐβλέπομεν νὰ ἔρχεται, καὶ ἥτις δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποτραπῇ, διότι ὁ ἐχθρικὸς στρατός, ὁπλιζόμενος καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ δὴ τῆς Γαλλίας, κατέστη ἰσχυρότατος καὶ ἐπέπεσε ἀγρίως ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ὑποστηρικτῶν του, κατὰ τοῦ γενναίου ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο ἐφοδίων, διὰ μίαν τοιαύτην σύρραξιν. Οὐδεὶς ἡρωϊσμὸς ἦτο δυνατὸν νὰ σώσῃ τὴν περίστασιν, καὶ ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθε τελεία.

Ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν οἱ δεινοπαθοῦντες καὶ φεύγοντες τὴν ἐχθρικὴν μάχαιραν πρόσφυγες, οἵτινες ἐζήτουν τὴν σωτηρίαν των ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν πλοίων.

Καὶ ταῦτα ὑπῆρξαν οἱ καρποί, τοὺς ὁποίους ἐδρέψαμεν ἀπὸ τὴν κατάληψιν τῆς Σμύρνης.

Γνωρίζομεν πάντες τὰ ἐπακολουθήσαντα θλιβερὰ ὅσον καὶ τραγικὰ γεγονότα, καὶ τὰ ἀδικήματα, ἅτινα προσεγένοντο: Αἱ εἰς ἀθώους ἐπιρριφθεῖσαι εὐθύναι, τὰς ὁποίας ἄλλοι εἶχον ἀναλάβει καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φέρουν εἰς πέρας, ἡ εἰς δευτέραν ἐξορίαν ἀναχώρησις τοῦ ἀγαπητοῦ μας Βασιλέως, ἡ διαδεχθεῖσα τὴν διχασμένην Ἑλλάδα ἀναρχία, τὰ μίση καὶ αἱ ἀντεκδικήσεις !

Μετὰ παρέλευσιν διετοῦς παραμονῆς εἰς τὸν Θρόνον, τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1922, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀπέρχεται

εἰς τὴν δευτέραν ἐξορίαν καὶ ἐγκαταλείπει καὶ πάλιν τὴν φιλτάτην πατρίδα, ἣν δὲν προώριστο νὰ ἐπανίδῃ πλέον.

Διευθύνεται μετὰ τῆς οἰκογενείας Του εἰς τὸ Παλέρμον τῆς Ἰταλίας, ὅπου, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν, ἡ Μοῖρα Τοῦ ἐπιφυλάσσει νὰ ἀφήσῃ τὴν τελευταίαν Του πνοήν.

Τὸν εἶδον τότε ἀναχωροῦντα ἐξ Ἀθηνῶν, διὰ τελευταίαν φοράν. Σκέπη πένθους καὶ πόνου ἐκάλυψε τὰς καρδίας ὅλων, ὅσοι Τὸν ἀγαπούσαμε. Ἦτο ἀσθενής, ἐξηντλημένος, καταπεπονημένος ἀπὸ τὰς συμφοράς, ποὺ εἶχον ἐπιπέσει ἐπὶ τοῦ Ἔθνους, ὁ Μέγας, ὁ Γενναῖος Αὐτὸς στρατιώτης, ὅστις δὲν εἶχε πτοηθῆ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν!

ΕΙΝΑΙ Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1922, ἐν Παλέρμῳ. Ἡμέρα, ἥτις ἑωρτάζετο τόσον φαιδρὰ καὶ μὲ τόσην χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, πρόκειται νὰ παρακαθήσουν εἰς τὸ πατροπαράδοτον Χριστουγεννιάτικον γεῦμα. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εὑρίσκετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μόνος εἰς τὸ γραφεῖον Του. Εἶναι ἀσθενὴς καὶ κάθηται κατάκοπος καὶ μελαγχολικὸς ἐπὶ τῆς πολυθρόνας Του.

Αἴφνης θεράπων τις κτυπᾷ τὴν θύραν καὶ εἰσέρχεται κομίζων Αὐτῷ μίαν ἐπιστολήν, ἐρχομένην ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ Βασιλεὺς τὴν ἀνοίγει, τὴν ἀναγινώσκει, καὶ ἡ χείρ Του, ἥτις τὴν κρατεῖ, πίπτει αἰφνιδίως τρέμουσα ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς πολυθρόνας. Τὸ βλέμμα Του ἐκφράζει φρίκην καὶ ἀποτροπιασμόν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιγράφει τὰς φρικιαστικὰς λεπτομερείας τῆς καταδίκης καὶ τοῦ τυφεκισμοῦ τῶν ἕξ.

Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Βασιλεὺς διατάσσει νὰ ἔλθουν πάραυτα πλησίον Του τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, ἅτινα σπεύ-

σαντα, ἀτενίζουν μετὰ τρόμου τὴν εἰκόνα αὐτὴν τῆς ἀπελπισίας καὶ τοῦ ἄλγους τοῦ Βασιλέως.

—Δὲν θὰ λάβῃ ἀπόψε χώραν, λέγει, τὸ γεῦμα τῶν Χριστουγέννων. Θὰ μείνετε ὅλοι ἐδῶ, νὰ ἀκούσητε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς.

Σιγὴ θανάτου ἐπεκράτησεν ἐν τῷ δωματίῳ, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ὑγεία τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, πληγεῖσα καιρίως, ἐχειροτέρευεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τὴν 13ην Ἰανουαρίου ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ Μεγαλομάρτυς Βασιλεύς, μὲ τὴν συνείδησιν καθαράν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς Βασιλεὺς εἶχε πράξει τὸ καθῆκον Του.

Ἡ Ἑλλὰς τὸν ἔκλαυσεν ἀπορηγόρητα καὶ ἡ Ἱερὰ Μνήμη Του, θὰ μείνῃ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ κατεσυντετριμμένη ἀνεχώρησε τότε εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἐγκατεστάθη μετὰ τῶν τέκνων της. Τὸ σεπτὸν σκήνωμα τοῦ Βασιλέως, ἐναπετέθη ἐντὸς τῆς κρύπτης τοῦ ἐκεῖ Ρωσσικοῦ ναοῦ, ἀναμένον τὴν στιγμὴν τῆς ταφῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γῇ, καὶ ἐγένετο τὸ εὐλαβὲς προσκύνημα, τῶν διαβαινόντων ἐξ Ἰταλίας Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1922, ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀνεχώρησεν ἐξ Ἑλλάδος ἡ Ἑλληνικὴ Δυναστεία, μέχρι τοῦ 1928 δὲν εἶδον πλέον οὐδὲν μέλος τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, ἀλλ' ἤμην εἰς τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μὲ τὴν ἀγαπητήν μου Πριγκηπέσσαν Μαρίαν, τῆς ὁποίας ἡ στέρησις μοῦ ἐστοίχιζε πολύ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Ἀδελφοῦ της μοῦ ἔγραψε :

Λονδῖνον 20 Φεβρ.)5 Μαρτίου 1923.

Ἀγαπητή μου Χριστίνη,

Σοῦ γράφω ἐκ μέρους τῆς μητρός μου, ἥτις μὲ ἐπεφόρτισε νὰ σὲ εὐχαριστήσω ἐκ βάθους καρδίας διὰ τὴν τόσον συγκινητικήν σου συλλυπητήριον ἐπιστολήν. Δὲν δύναται νὰ σοῦ ἀπαντήσῃ ἡ ἰδία, διότι τὸ γράψιμον κουράζει τρομερὰ τὰ μάτια της. Σὲ φιλεῖ μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην. Εὐχαριστεῖ δὲ καὶ τὴν μητέρα σου καὶ ἐλπίζει ὅτι εἶναι καλλίτερα. Γνωρίζεις τὴν μητέρα μου καὶ τὴν μεγάλην της πίστιν, καὶ αὐτὴ καὶ μόνη τὴν βοηθεῖ, διότι ὁ πόνος καὶ ἡ θλῖψις της εἶναι βαθειά! Ὅπως γράφεις, τὸ νέον αὐτὸ δυστύχημα εἶναι ἀνεπανόρθωτον. Ἡ καρδιὰ ραγίζει ὅταν σκέπτεταί τις πῶς ἀπέθανεν **αὐτὸς ὁ Μάρτυς, θῦμα τοῦ καθήκοντος, μακρὰν τῆς πατρίδος του, ἣν τόσον ἠγάπησε, καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐθυσίασε τὰ πάντα, καὶ τὴν ζωήν του ἀκόμη**. Τὰ τελευταῖα γεγονότα, ἡ ἀχαριστία τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἀπογοήτευσις τὸν ἐφόνευσαν!

Ἤθελα πρὸ καιροῦ νὰ σοῦ γράψω, Χριστίνα μου, ἀλλὰ γνωρίζεις τὴν τεμπελιά μου! Ἐλπίζω ὅμως νὰ ἔλαβες τὸ γράμμα μου ἐκ Wiesbaden, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν μοῦ ἀπήντησες ποτέ, κακὲ ἄνθρωπε! (*)

Ἐδῶ εἰς τὸ Λονδῖνον, περνοῦμεν καλά, τὸ μόνον ποὺ μᾶς λείπει εἶναι ἡ Ἑλλάς! Ἀλλὰ πρῶτα ὁ Θεός, θὰ φθάσῃ καὶ αὐτὴ ἡ στιγμὴ τῆς ἐπιστροφῆς. Κατοικοῦμεν εἰς τὸ παλαιόν μας σπίτι 7 Chester Terraee. Regents Park, τὸ ὁποῖον ἔχω ἀκόμη δι' ἓν ἔτος.

Ἐὰν θελήσῃς νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ Λονδῖνον, ἔχομεν ἕνα δωμάτιον εἰς τὴν διάθεσίν σου, Χριστίνα μου.

Ὁμιλοῦμεν συχνὰ γιὰ σένα, καὶ μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἐπεστρέψαμεν περίπου πρὸ τριῶν ἑβδομάδων ἐκ Μονάχου, ὅπου ἐπεράσαμεν καλά.

(*) Οὐδέποτε ἔλαβον αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν.

"Ολοι σοῦ στέλλομεν πολλὰ πολλὰ χαιρετίσματα. Ὁ Θεὸς μαζί σου!

Σὲ φιλῶ καὶ μένω ἡ πάντα ἀγαπῶσα σε φίλη.

Μαρία

Καὶ ὅταν τὴν 19ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1926 ἀνηγγέλθη ἐκ Ρώμης ἡ εἰς Οὐρανοὺς μετάστασις τῆς Ἁγίας Βασιλίσσης Ὄλγας, μὲ συντετριμμένην, πονεμένην καρδίαν, ἔλαβον εἰς χεῖρας μου τὴν πένναν, καὶ τὴν ἄφησα νὰ τρέξῃ μὲ τὰ δάκρυά μου, ἐπάνω εἰς τὸ χαρτί.

Μοῦ ἀπήντησε τότε ἡ ἀγαπητή μου Πριγκηπέσσα, μὲ ὅλον τὸν πόνον τῆς ἀλγούσης καρδίας της:

31. Via Giovanni Nicotera 17 Ἰουλίου Ρώμη.

Ἀγαπητή μου Χριστίνα,

Σ' εὐχαριστῶ ἐκ βάθους τῆς πονεμένης μου καρδίας διὰ τὰ τόσον καλά σου λόγια καὶ συλλυπητήρια εἰς τὸν βαθύτατον πόνον μας! Σὺ ξεύρεις τί ἦτο ἡ Μητέρα μας γιὰ μᾶς καὶ τί ἐχάσαμεν. Ἦτο αὐτὴ ὁ τελευταῖος μας δεσμὸς μὲ τὸ κομματάκι «home μας» τὸ παλαιὸν καὶ ἀγαπημένον.

Δοξάζω τὸν Θεὸν ὅπου μοῦ ἐπέτρεψε νὰ εἶμαι πλησίον της τοὺς τελευταίους ἓξ μῆνας τῆς ζωῆς Της καὶ ἕως τὴν τελευταίαν στιγμήν. Ὁ θάνατός της ἦτο ὑπέροχος «sublime». Ἀπέθανεν ὅπως ἔζησε, ὡς ἀληθὴς Ἁγία! Σκληρὸν νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν ξενητιάν. Εἶναι τώρα πλησίον τοῦ ἀγαπημένου μας Ἀδελφοῦ, εἰς τὴν Φλωρεντίαν, καὶ σὺν Θεῷ θὰ τοὺς φέρωμεν πίσω διὰ νὰ τοὺς θάψωμεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἣν τόσον καὶ οἱ δύο ἠγάπησαν, πλησίον εἰς τὸν Πατέρα μου.

Δόξα τῷ Θεῷ ἀπέθανε μετὰ τὴν Θείαν Κοινωνίαν, ἠρέμα καὶ ἥσυχη, ἄνευ πόνου καὶ ἀγωνίας. Ἡ ὡραιότης της μετὰ θάνατον δὲν περιγράφεται! καὶ ἡ ἔκφρασίς της Θεία. Εἶναι τώρα εὐτυχὴς μετὰ τόσας πικρίας τῶν τελευταίων χρόνων! Τὰ πάντα ὑπέφερε χωρὶς παράπονον καὶ πικρίαν. Εἶναι μεταξὺ αὐτῶν ὅλων, οὓς τόσον ἠγάπησε. Ὁ Χρῆστος (*) σ' εὐχαρι-

(*) Ὁ Πρίγκηψ Χριστόφορος.

στεῖ μὲ ὅλην τὴν καρδίαν του διὰ τὰ συλλυπητήριά σου. Νὰ εὐχαριστήσῃς, παρακαλῶ, τὸν ἄνδρα σου καὶ υἱόν σου ἐκ μέρους μου.

Σὲ φιλῶ ἀπὸ καρδίας καὶ μένω
ἡ πάντα ἀγαπῶσά σε καὶ πιστὴ
Μαρία

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας, δυστυχῶς, μόνον ἐν τῷ Ρωσσικῷ ναῷ ἐν Ἀθήναις ἐτελέσθη νεκρώσιμος ἀκολουθία. Ἡ ἐκκλησία ἦτο ἀσφυκτικῶς πλήρης, καὶ ὅλοι γονυκλινεῖς καὶ συντετριμμένοι, προσηυχήθησαν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς Ἁγίας Αὐτῆς ψυχῆς.

Ἀπὸ κάθε Ἑλληνικὴν καρδίαν ἔπεσε καὶ ἓν δάκρυ θερμὸν πόνου καὶ εὐγνωμοσύνης, εἰς μνήμην τῆς Μεγάλης Βασιλίσσης τῶν Ἑλλήνων, ἥτις τόσον τοὺς ἠγάπησε, καὶ ἥτις φεῦ, ἐτερμάτισε τὸν βίον της, μακρὰν αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ πικρᾷ ἐξορίᾳ.

Ὡς ἀληθὴς Χριστιανὴ ποὺ ἦτο, ἐτήρησε πιστῶς κατὰ τὴν ἐπίγειον διέλευσίν της, ἅπαντα τὰ παραγγέλματα τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου, Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, βοηθήσασα, εὐεργετήσασα τὸν λαόν της, καὶ ἀγαπήσασα τὸν πλησίον της.

Ἡ Βασίλισσα Ὄλγα, ὑπῆρξε μία σπανία μορφὴ ἐναρέτου γυναικὸς - Βασιλίσσης, ἥτις ἐγνώρισε τὸ καθῆκον της, καὶ Μεγάλης Χριστιανῆς, καὶ ἀπῆλθεν ἠρέμα εἰς τὴν αἰωνιότητα, μὲ κεκτημένον τὸ φωτοστέφανον τῆς ἁγίας, δοκιμάσασα ἐπὶ τῆς γῆς ὅλας τὰς πικρίας τῆς ζωῆς της, μὲ παραδειγματικὴν ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν.

Καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Οὐρανοῦ, μὲ τὴν ὑπέρλαμπρον λάμψιν, ἥτις τοὺς περιβάλλει θὰ ἔφερον μὲ ἀγαλλίασιν ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου τὴν ὡραίαν της Ψυχήν.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΤΕΛΗ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1927, ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν μεταβαίνουσα εἰς Νίκαιαν, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ διαμείνω ἐπί τινα καιρὸν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Δὲν ἦτο πρώτη φορὰ ποὺ μετέβαινον εἰς τὴν Κυανὴν Ἀκτήν· τὴν εἶχον ἐπισκεφθῆ καὶ ἄλλοτε μετὰ τοῦ συζύγου μου, τῷ 1908, καὶ μοῦ εἶχεν ἀρέσει τόσον πολύ, ὥστε ὅταν ἀνεχώρησα ἤμην καταλυπημένη καὶ ηὐχήθην μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν, νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν ὡραῖον αὐτὸν τόπον.

Λέγουν ὅτι, ὅταν ἐπιθυμῇ τις κἄτι διακαῶς ἡ ἐπιθυμία του αὐτὴ κάποτε θὰ ἐκπληρωθῇ. Καὶ τῷ ὄντι, ἐξεπληρώθη καὶ ἡ ἰδική μου, ἀλλὰ πολὺ ἀργά, μετὰ δεκαεννέα ἔτη.

Εἰς τὸ προηγούμενόν μου ταξεῖδι, τοῦ ἔτους 1908, εἶχον συναντήσει τότε ἐκεῖ, τὴν Μεγάλην Δούκισσαν Μαρίαν, ἥτις διέμενε εἰς Κάννας μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκός. Χωρὶς νὰ τὴν εἰδοποιήσω τότε περὶ τῆς ἀφίξεώς μου, ἕνα ἀπόγευμα μετέβην ἐκεῖ σιδηροδρομικῶς, ὅπως τὴν ἐπισκεφθῶ, καὶ διηυθήνθην εἰς τὴν ὡραίαν βίλλαν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Μιχαήλ, τοῦ πενθεροῦ της, ὅπου ἐκατώκει καί, ἥτις ἔκειτο ἐντὸς θαυμασίου κήπου.

Εἰς τὸν θεράποντα, ὅστις ἤνοιξε τὴν θύραν, εἶπον ἁπλῶς: Εἰδοποιήσατε παρακαλῶ, τὴν Α.Α. Ὑψηλότητα, ὅτι ἦλθεν ἡ Christina. Ἀμέσως μὲ εἰσήγαγον ἐντὸς τῆς οἰκίας, καὶ ἡ ἰδία ἡ θαλαμηπόλος τῆς Ὑψηλοτάτης μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ δωμάτιον αὐτῆς.

Τὴν στιγμὴν ποὺ εἰσῆλθον, ἡ Μεγάλη Δούκισσα Μαρία, ἐκάθητο πλησίον τοῦ καθρέπτου της καὶ ἐτακτοποίει τὴν κόμην της. Εὐθὺς ὡς ἤνοιξεν ἡ θύρα, μὲ εἶδεν ἐντὸς τοῦ καθρέπτου, καὶ γυρίσασα ἀποτόμως τὴν κεφαλήν, ἔκπληκτος καὶ γε-

λῶσα συγχρόνως, ἀναφωνεῖ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον: «Βρὲ ἀδελφέ, ἐσὺ εἶσαι;» καὶ ἐξηκολούθει νὰ γελᾷ θορυβωδῶς, καὶ νὰ μοῦ λέγῃ: ξεύρεις διατὶ γελῶ; Διότι αὐτὴν τὴν ὥραν, ἐπερίμενα τὴν masseuse, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Christina, καὶ ὅταν μοῦ εἶπον πὼς ἦλθεν ἡ Christina, φυσικὰ ἐνόμισα πὼς ἦτο αὐτή. Ποῦ νὰ φαντασθῶ, πὼς ἦσουν σύ, τὴν ὁποίαν ἤξευρα τόσον μακρὰν εἰς τὰς Ἀθήνας! Πόσον χαίρω ποὺ σὲ ἐπαναβλέπω. Σὲ εἶχα πολὺ ἐπιθυμήσει.

Ἐγελάσαμεν ἀρκετὰ μὲ τὸ ἐπεισόδιον, καὶ ἀφοῦ μοῦ προσέφερε τέϊον, ἐξήλθομεν μαζὶ εἰς περίπατον.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐβλεπόμεθα καθημερινῶς. Ἤρχετο τακτικὰ μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκός, καὶ μὲ εὕρισκε εἰς Νίκαιαν, ἐπηγαίναμεν μαζὶ εἰς τὰ θέατρα, εἰς τὰς συναυλίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν θαυμάσιαι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, καθ' ὅτι οἱ καλύτεροι τραγουδισταὶ καὶ ἠθοποιοὶ τῆς Εὐρώπης, ἔδιδον παραστάσεις εἰς τὴν Ὄπερα τοῦ Monte Carlo.

Ἐπεσκέφθημεν ἐπίσης καὶ τὰ διάφορα Καζίνα, ὅπου πάντοτε ἐχάναμεν, ὁσάκις ἠθέλαμεν δοκιμάσει τὴν τύχην μας.

Ἐγνώρισα ἐκεῖ καὶ τὴν Μεγάλην Δούκισσαν Ἀναστασίαν τοῦ Μεκλεμβούργου, ἀδελφὴν τοῦ Μεγάλου-Δουκὸς Γεωργίου, ἥτις κατῴκει μαζί της.

Μᾶς ἐκάλεσεν εἰς γεῦμα μίαν ἑσπέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκάμαμεν τὴν γνωριμίαν ἑνὸς νεαρωτάτου καὶ ὡραιοτάτου κόμητος Ἰταλοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ Μεγάλη Δούκισσα, μᾶς παρουσίασε λέγουσα πρὸς αὐτόν: Comte de Costa, je vous présente à mes amis d' Athènes Mr et Mme Costi, à une lettre à peu près, vous portez le même nom.

Καὶ ἦτο ἀληθὲς καὶ πολὺ περίεργον, ὅτι τόσον ὡμοίαζον τὰ ὀνόματά μας.

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἑβδομάδων ἡ διαμονή μας ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα της, καὶ ἀπεχωρίσθην μετὰ λύπης τῆς ἀγαπητῆς μου Μεγάλης Δουκίσσης Μαρίας. Ἀνεχωρήσαμεν μετὰ τοῦ συζύγου μου σιδηροδρομικῶς διὰ Τεργέστην, ὅπου ἐπεβιβάσθημεν τοῦ ὡραίου καὶ μεγάλου Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου «Baron Beck» μὲ τὸ ὁποῖον ἐφθάσαμεν εἰς Πειραιᾶ.

Κατὰ τὸ δεύτερόν μου ταξείδιον εἰς Νίκαιαν τῷ 1927, διὰ

τὸ ὁποῖον γίνεται λόγος ἀνωτέρω, ἡ πρώτη μου μέριμνα ὑπῆρξεν εὐθὺς ὡς ἀφίχθην, νὰ τηλεγραφήσω εἰς Ρώμην, εἰς τὴν Πριγκηπέσσαν Μαρίαν, ἵνα μάθω ἂν εὑρίσκεται ἐκεῖ, καὶ ἂν δύναμαι νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ.

Ἡ ἀπάντησις ἦλθε ταχεῖα ὅτι μὲ περιμένει ἀνυπομόνως.

Ἀνεχώρησα αὐθημερόν, καὶ τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἀφίχθην εἰς τὴν Αἰωνίαν πόλιν.

Ἡ Πριγκηπέσσα Μαρία καὶ ὁ Ναύαρχος μὲ ἐδέχθησαν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας καὶ κατὰ τὴν τριήμερον ἐκεῖ διαμονήν μου μὲ ἐπεριποιήθησαν ἰδιαιτέρως.

Τὴν Πριγκηπέσσαν μου δὲν εἶχον ἴδῃ ἀπὸ τοῦ 1920. Τότε διὰ τελευταίαν φορὰν εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὑρέθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς χαρᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Πόσα εἴχαμε νὰ εἴποῦμε καὶ νὰ ἐνθυμηθοῦμε. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἦσαν θλιβεραὶ καὶ πολὺ πικραὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀναμνήσεις τῶν τελευταίων χρόνων.

Ὁ ἐκπατρισμὸς τῆς ἐστοίχιζε πολύ. Ἠγάπα τὸν τόπον της, ἠγάπα τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπέφερε νὰ ζῇ μακρὰν αὐτῆς.

Μοῦ διηγήθη τότε μὲ ἄφθαστον θλῖψιν—καὶ τὴν ἤκουσα μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς—πῶς διῆλθεν ἡ γλυκεῖα της Μητέρα, Βασίλισσα Ὄλγα, τὰς πικρὰς ἡμέρας τῆς ἐξορίας, προσευχομένη πάντοτε καὶ ἔχουσα μέχρι τῆς τελευταίας της στιγμῆς, ὅλας της τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν Παντοδύναμον καὶ Πανάγαθον Θεόν, καὶ πῶς ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ, περιστοιχουμένη ἀπὸ τὰ ἀγαπητά Της παιδιά.

Κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔμεινα τότε εἰς Ρώμην, ἡ Πριγκήπισσα, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ ὁδηγήσῃ ἡ ἰδία ὅπως ἐπισκεφθῶ τὸ Βατικανόν.

Δὲν πρέπει νὰ φύγῃς χωρὶς νὰ τὸ ἴδῃς, μοῦ εἶπε.

Καὶ ὄντως ἤξιζε τὸν κόπον ! Ἔμεινα ἔκθαμβος ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ τῶν θαυμασίων καλλιτεχνικῶν ἱστορικῶν θησαυρῶν ποὺ περικλείει. Καὶ αὐτὴ ὑπῆρξεν δὲ ἀκούραστος εἰς τὸ νὰ μοῦ τὰ ἐπιδεικνύῃ ὅλα ἡ ἰδία. Αἱ ἀτελείωται καὶ ὑπέροχοι εἰκόνες καὶ τοιχογραφίαι τοῦ Ραφαὴλ μὲ ἐξέπληξαν ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ εἰς τὴν Καπέλλα Σιξτίνα

ἀριστουργηματικὰ δημιουργήματα τοῦ μεγαλυτέρου καλλιτέχνου τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ Michelangelo, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα τῶν διασήμων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τί κολοσσιαία ἐργασία, καὶ τί ὑπέροχος τέχνη τὰ διακρίνει!

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρξαν ἀληθινοὶ καὶ μεγάλοι ζωγράφοι, διότι ὁ κόσμος ᾐσθάνετο τὸ ὡραῖον, καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς καλλιτέχνας. Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι εἶχον τὸν καιρὸν νὰ ἐργασθοῦν τότε. Δὲν διέσχιζον τὸν ἀέρα μὲ τὰ ἀεροπλάνα, οὔτε τὰς θαλάσσας μὲ τὰ ὑποβρύχια, δὲν εἶχον ἀκόμη μεταβληθῆ εἰς ταξειδεύοντα πουλιά. Ἔμενον εἰς τὸν τόπον των καὶ ἐχρησιμοποίουν τὸν καιρόν των καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν των, ἄν εἶχον, εἰς τὸ νὰ ἀφήσουν εἰς τὰς μελλοντικὰς γενεὰς ἔργα, τῶν ὁποίων παρόμοια δὲν θὰ γίνουν πλέον.

Ὅταν ἐπανέλθῃς εἰς Ρώμην, μοῦ προσέθεσεν ἡ Πριγκήπισσα, θὰ ἔχῃς περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν διάθεσίν σου, καὶ τότε θὰ σοῦ δείξω ὅλας τὰς ἀρχαιότητας ποὺ περικλείει ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ πόλις.

Μετὰ λύπης ἐγκατέλειψα τὴν Ρώμην καὶ ἐπέστρεψα πάλιν εἰς Νίκαιαν ὅπως ἐγκατασταθῶ πλέον ὁριστικῶς.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἦλθεν ἡ Πριγκήπισσα δι' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοῦ Ναυάρχου καὶ μὲ ἐπεσκέφθησαν εἰς Monte-Carlo, ὅπου διέμενα τότε προσωρινῶς.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι κατὰ τὴν βραχεῖαν μου ἐκεῖ διαμονὴν ἕνα ἀπόγευμα ποὺ ἐκαθήμην ἥσυχα εἰς τὴν ὡραίαν ἐκείνην ταράτσαν τοῦ καζίνου τοῦ Monte-Carlo, καὶ ἐκοίταζα τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς πλουσίους γύρω μου κήπους, ἤκουσα ὄπισθέν μου δύο γυναικεῖες φωνές, νὰ ὁμιλοῦν ἑλληνικά.

Ἔξαφνα ἡ μία ἐξ αὐτῶν ὑψώνουσα πλέον δυνατὰ τὴν φωνήν της, εἶπε μὲ στόμφον, πρὸς τὴν ἄλλην:

—Ἐγὼ εἶμαι ἐκείνη, ποὺ ἐκτύπησα τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον εἰς τὸ Lugarno!

Ἐγύρισα ἔντρομος καὶ μὲ ἀποτροπιασμόν, διὰ νὰ ἴδω ποία ἦτο αὐτή, ἡ ὁποία μὲ τόσον κυνισμὸν ὡμολόγει τὸ ἔγκλημά της. Καὶ εἶδον ἕνα ἀποτρόπαιον γύναιον, τοῦ ὁποίου ἡ μορφὴ ἦτο τόσον μαύρη ὅσο ἦτο καὶ ἡ ψυχή του.

Ἀπεμακρύνθην ἐσπευσμένως τοῦ μέρους ἐκείνου, μὲ ἕνα

αἴσθημα πόνου καὶ ἐντροπῆς, ὅτι μία Ἑλληνὶς ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ διαπράξῃ μίαν τόσον ἄτιμον πρᾶξιν!

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1930 μὲ ἐκάλεσε πάλιν νὰ μεταβῶ εἰς Ρώμην, ὅπως διέλθω ἕνα μῆνα πλησίον της, ἡ Πριγκήπισσα Μαρία.

Ἦλθε μὲ τὸ αὐτοκίνητόν της εἰς τὰς ὀκτὼ τὸ πρωῒ καὶ μὲ παρέλαβε ἀπὸ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν.

Μὲ ὡδήγησε εἰς τὸν φιλόξενον οἶκον της, ὅπου ἡ ὅλη πρὸς ἐμὲ εὐγενὴς συμπεριφορά της ἔλεγε: make yourself at home.

Μαζὶ ἐπαίρναμεν τὸ πρωῒ τὸν καφὲ καὶ κατεστρώναμεν τὰ σχέδια τῆς περιοδείας, ἣν ἐπρόκειτο νὰ κάμωμεν ἐντὸς τῆς ἡμέρας.

Τὴν ἰδίαν πρωΐαν τῆς ἀφίξεώς μου, ἡ Πριγκήπισσα μοῦ λέγει:

—Ὁ ἀδελφός μου Χρῆστος, (ὁ Πρίγκηψ Χριστόφορος) σὲ περιμένει ἀνυπομόνως, καὶ μᾶς προσκαλεῖ νὰ προγευματίσωμεν παρ' αὐτῷ.

Ὁ Πρίγκηψ καὶ ἡ σύζυγός του Πριγκήπισσα Φραγκίσκη, θυγάτηρ τοῦ Δουκὸς τοῦ Γκύζ, μὲ ἐδέχθησαν μὲ τόσην φιλοφροσύνην καὶ συμπάθειαν, ὥστε μὲ συνεκίνησαν.

Ἡ Πριγκήπισσα μοῦ εἶπε:

—Madame Costi ici vous êtes chez vous, vous êtes de la famille, le Prince m' a dit, que vous l' avez connu tout enfant.

Καὶ ὄντως, ὅταν ἐκάμαμεν τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο ταξεῖδι εἰς Κέρκυραν τῷ 1896, ὁ Πρίγκηψ ἦτο μόλις ἑπτὰ ἐτῶν, καὶ ἐνθυμοῦμαι μίαν κωμικὴν σκηνήν, ἥτις ἔλαβε χώραν τότε. Ἐκαθήμεθα μετὰ τὸ πρόγευμα εἰς τὸν ἐξώστην τοῦ «Mon - Repos» ὅτε ὁ μικρὸς Πρίγκηψ, κρατῶν ἀνὰ χεῖρας μικροὺς ἐρυθροὺς βολβούς, τοὺς ὁποίους δὲν ἠξεύρω ποῦ εἶχε συλλέξει, καὶ τί ἦσαν, μὲ ἐπλησίασε καὶ ἐπέμενε νὰ τοὺς γευθῶ.

Μὰ τί εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα; τὸν ἠρώτησα, τὰ ὁποῖα θέλετε νὰ δοκιμάσω; Εἶσθε βέβαιος ὅτι δὲν εἶναι δηλητήριον;

Ἐκεῖνος χωρὶς νὰ μοῦ δώσῃ καμμίαν ἀπάντησιν, μοῦ τοὺς ἔσπρωξε βιαίως εἰς τὸ στόμα.

Ἐγὼ τότε προσεποιήθην ὅτι ἐδηλητηριάσθην καὶ ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἔντρομος ἐκεῖνος μοῦ κατέφερε ἕνα τοσοῦτον δυνατὸν ράπισμα, διὰ νὰ συνέλθω, ὥστε καὶ ἐγὼ πλέον ἔντρομος αὐτοῦ, ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὸν εἶδον, κατακόκκινον νὰ μὲ θωρῇ ἀνήσυχος.

Ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, ἀμφότεροι ἐγελάσαμεν πολύ.

Ἡ Πριγκήπισσα Φραγκίσκη, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, διότι εἶχεν ὑπανδρευθῇ τὸν Πρίγκηπα κατὰ τὴν ἐξορίαν. Εἶχεν ὅμως λάβει μαθήματα Ἑλληνικῆς, καὶ κατενόει τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ τῆς ἦτο ἀκόμη δύσκολον νὰ τὴν ὁμιλῇ εὐχερῶς.

Μοῦ ἔκαμε τότε πολλὰς ἐρωτήσεις περὶ τῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐφαίνετο νὰ εἶναι ἐνήμερος ὅλων τῶν συμβαινόντων ἐδῶ. Τὴν διεβεβαίωσα—διότι καὶ τὸ ἐπίστευα ἀκραδάντως—ὅτι δὲν ἦτο μακρὰν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ἣν θὰ ἐπάτει τὸν πόδα της, ἐπὶ τῆς κλασσικῆς μας χώρας.

Ὦ πόσον τὸ ἐπιθυμῶ, μοῦ εἶπε. Λέγουν ὅτι εἶναι τόσον ὡραία ἡ Ἑλλάς.

Καθ' ὅλον τὸ πρόγευμα ἡ ὁμιλία περιεστράφη περὶ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πρίγκηπές μας ἐλυποῦντο, διότι δὲν ἔβλεπον πλέον τὸ ὡραῖον φωτεινὸν Ἑλληνικὸν τοπίον, καὶ μοῦ ἐζήτουν διαφόρους πληροφορίας διὰ φιλικά των πρόσωπα εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ τὴν ἀδελφήν μου Λελέ, (*) ποὺ δὲν εἶχον ἰδῆ ἐπὶ πολὺν καιρόν.

Τὴν λεπτὴν αὐτὴν ἀτμόσφαιραν συμπνοίας, εὐγενείας καὶ ἀγαθότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρισκόμην, εἶχα καιρὸν νὰ τὴν αἰσθανθῶ γύρω μου, καὶ μοῦ ἔφερε εἰς τὴν μνήμην, τὰς ὡραίας ἡμέρας τῆς Αὐλῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.

Μία μεγάλη ὡραία εἰκὼν τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας, ἔργον τοῦ μεγάλου ζωγράφου Laszlo, ἐκρέματο ἐντὸς χρυσοῦ πλαισίου, καὶ μᾶς ἐθεώρει οὕτω συνηγμένους, μὲ τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο βλέμμα ποὺ εἶχεν ἐν τῇ ζωῇ, καὶ μοῦ ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ ψυχή της ἐπλανᾶτο ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν.

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν συνεγευματίσαμεν καὶ μετὰ τῆς Δουκίσσης τῆς Ἀόστης ἀδελφῆς τῆς Πριγκηπίσσης Φραγκίσκης,

(*) Ἡ Κυρία Βαφειαδάκη.

ἥτις ἦτο ὡραιοτάτη. Ἠπόρει δὲ πῶς ὡμίλουν τόσον τελείως τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν,—et avec toutes les finesses de la langue —προσέθεσε.

Ἐνόμιζε ὅτι εἶχα ζήσει εἰς τὴν Γαλλίαν. Τῆς εἶπον ὄχι, ἀλλ' ὅτι ἡ πρώτη μου παιδαγωγὸς ὑπῆρξε Γαλλίς.

Κατὰ τὸν μῆνα αὐτὸν τῆς διαμονῆς μου ἐν Ρώμῃ, ἐπεσκέφθημεν σχεδὸν ὅλας τὰς παλαιὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως.

Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία τὰς ἐγνώριζε ὅλας καὶ τῆς κάθε μιᾶς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς ποῖον αἰῶνα εἶχε κτισθῆ.

Μοῦ ἔλεγε λοιπὸν ὅτι αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὀρθόδοξοι, προτοῦ τὰς μετατρέψουν εἰς καθολικάς. Ἀνεκάλυπτε δὲ Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, αἱ ὁποῖαι τὸ ἐπιστοποίουν. Ἤξευρε κατὰ βάθος ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ὀρθόδοξον Θρησκείαν, καὶ τὴν Βυζαντινὴν Θρησκευτικὴν τέχνην καὶ ἱστορίαν, ὡς πραγματικὸς Βυζαντινολόγος.

Ἐκάμαμεν ἐπίσης ὡραίας καὶ πολλὰς ἐκδρομὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ μετέβημεν εἰς ὡραῖα παραλιακὰ μέρη, ὅπου τὰ ἑστιατόρια, δὲν παρεσκεύαζον παρὰ μόνον φαγητὰ ἀπὸ ψάρια καὶ παντὸς ἄλλου εἴδους θαλασσινῶν.

Ἡ Πριγκήπισσα μὲ ἐπαρουσίασε τότε εἰς ὅλας τὰς φιλικάς της οἰκογενείας ἐν Ρώμῃ καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κυρίαν Kirck καὶ τὸν υἱόν της, ὅστις εἶχε θέσιν Συμβούλου εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Πρεσβείαν, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας. Ἦσαν ἀμφότεροι πολὺ συμπαθεῖς καὶ εὐχάριστοι ἄνθρωποι. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνὸς ἔβλεπα μετὰ λύπης μου νὰ πλησιάζῃ ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ καλή μου Πριγκήπισσα, διὰ νὰ μὲ παρηγορήσῃ μοῦ εἶπε :

—Πρῶτα ὁ Θεός, τοῦ χρόνου θὰ ἔλθῃς πάλιν νὰ μὲ ἰδῇς.

Καὶ ἔφυγα μὲ τὴν χρυσῆν αὐτὴν ἐλπίδα, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τὸ ἀκόλουθον ἔτος.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1931 ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μοῦ ἐμήνυσε νὰ μεταβῶ πάλιν παρ' αὐτῇ. Ἀνεχώρησα τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου διευθυνομένη εἰς Ρώμην, ὅπου ὡς πάντοτε μὲ ἀνέμενε ἡ αὐτὴ ἐγκάρδιος ὑποδοχὴ ἐκ μέρους τῆς Πριγκηπίσσης καὶ τοῦ Ναυάρχου. Καὶ ἡ τρίτη μου ἐκεῖ διαμονὴ ὑπῆρξε μία ὡραία συνέχεια τῶν προηγουμένων, τῶν ὁποίων διατηρῶ

Η.Α.Μ. Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ

τόσον ζωηρὰν ἀνάμνησιν. Τώρα μάλιστα, ποὺ μὲ τὰ χρόνια καὶ τὴν ἡλικίαν ὅλα μὲ ἐγκαταλείπουν, αἱ ἀναμνήσεις αὐταὶ στέκουν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς μου, ὡς ἕνα ὡραῖον ζωηρὸν μειδίαμα.

Ἕνα βράδυ ποὺ ἐκαθήμεθα μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης εἰς τὸ γραφεῖον της καὶ συνωμιλούσαμεν, τῇ προσεκόμισαν μίαν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἀφοῦ ἀνέγνωσε, ἐστράφη πρὸς ἐμὲ καὶ μοῦ εἶπε :

—Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶναι τῆς Βασιλίσσης Σοφίας. Σοῦ στέλλει ἀπείρους χαιρετισμούς, καὶ μοῦ εἶπε νὰ σὲ ἐρωτήσω, ἂν θὰ ἦσο διατεθειμένη νὰ τὴν συνοδεύσῃς εἰς τὸ ταξείδι τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ κάμῃ τὸ καλοκαίρι. Τί νὰ τῆς ἀπαντήσω ;

—Ἡ ἐπιθυμία Τῆς Βασιλίσσης, Ὑψηλοτάτη, ἀπεκρίθην, εἶναι δι᾽ ἐμὲ μία διαταγή, καὶ λίαν εὐχαρίστως θέλω λάβει αὐτὴν τὴν τιμήν.

—Τότε, μοῦ προσέθεσε, ὅταν ἀναχωρήσῃς ἐκ Ρώμης, νὰ διέλθῃς ἐκ Φλωρεντίας, ὅπως συνεννοηθῆτε διὰ τὰ περαιτέρω.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ἀνεχώρησα εἰς Φλωρεντίαν, διὰ τῆς πρωϊνῆς ἁμαξοστοιχίας, ἀφοῦ μετὰ λύπης ἀπεχαιρέτησα τὴν ἀγαπητήν μου Πριγκηπέσσαν καὶ τὸν Ναύαρχον, καὶ τοὺς ηὐχαρίστησα ἐγκαρδίως διὰ τὴν θερμήν των φιλοξενίαν.

ΚΑΙ ΕΝΩ ὁ σιδηρόδρομος ἐπροχώρει πρὸς τὴν Φλωρεντίαν, τὸν νοῦν μου κατέκλειον σκέψεις πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, τὴν δὲ καρδίαν μου μία μεγάλη συγκίνησις, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπανίδω τὴν Βασίλισσαν Σοφίαν, ἔπειτα ἀπὸ ἐννέα ἔτη ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ εἶχε τόσον τραγικῶς ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τοῦ Ἀειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου.

'Αφίχθην εἰς Φλωρεντίαν περὶ τὴν ἐνάτην ἑσπερινὴν ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Εἰς τὸν σταθμὸν μὲ ἐπερίμενε τὸ αὐτοκίνητον τὸ ὁποῖον εἶχον στείλει ὅπως μὲ παραλάβῃ. 'Ανῆλθον ἐπ' αὐτοῦ καὶ μὲ πάλλουσαν καρδίαν ἔφθασα εἰς τὴν θύραν τῆς Villa Spoletti, ἣν 'Ιταλὸς θεράπων μοῦ ἤνοιξε, καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὅπου μὲ ἀνέμενεν ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα.

'Εκ πρώτης ὄψεως δὲν ἀντελήφθην τὴν Μεγαλειότητά της, διότι ἐκάθητο εἰς τὸ βάθος τοῦ δωματίου, τὸ ὁποῖον ἐφωτίζετο ἀνεπαρκῶς ἀπὸ μίαν καὶ μόνην ἠλεκτρικὴν λάμπαν, ἥτις τοποθετημένη ἐπὶ τραπέζης ἦτο κεκαλυμμένη μὲ ἕνα μεγάλο abat - jour.

Εὐθὺς ὡς μὲ εἶδεν εἰσερχομένην, ἡ Βασίλισσα ἠγέρθη, καὶ τότε μόνον τὴν διέκρινα νὰ προχωρῇ πρὸς ἐμὲ μὲ τὸ ὡραῖον ἀριστοκρατικόν Της ἀνάστημα, καὶ τὸ βαθὺ πένθος ποὺ τὴν ἐκάλυπτε.

Μοῦ ἔτεινε τὴν χεῖρα καὶ ἔσκυψα ὅπως τὴν ἀσπασθῶ, ἀλλὰ τὴν ἀπέσυρε καὶ μὲ ἐφίλησε εἰς τὸ πρόσωπον.

'Αμφότεραι ἤμεθα βαθέως συγκεκινημέναι.

—Εἶσθε πάντοτε ἡ ἰδία, μοῦ εἶπε ἀφοῦ μὲ ἐκοίταξε καλά. Δὲν ἀλλάξατε καθόλου ἀφ' ὅτου ἔχω νὰ σᾶς ἰδῶ.

'Η ἰδία ὅμως εἶχεν ἀλλάξει πολύ.

Μία χροιὰ μελαγχολίας εἶχεν ἀποτυπωθῆ ἐπὶ τοῦ προσώπου Της, ἐκ τῶν πικριῶν καὶ ψυχικῶν βασάνων ποὺ εἶχε δοκιμάσει. Οἱ ὡραῖοι Της γαλανοὶ ὀφθαλμοὶ εἶχον μεγεθυνθῆ καὶ ἦσαν ἕνα ἀνοικτὸ βιβλίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεγίγνωσκέ τις ὅλην τὴν τραγωδίαν τῆς ζωῆς της.

'Η μελαγχολία της ὅμως ἦτο γλυκεῖα καὶ συμπαθὴς καὶ ἐξέφραζε τὴν μεγάλην πάλην ὑπομονῆς καὶ καρτερίας ποὺ θὰ εἶχε καταβάλει ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς φαινομενικῆς ψυχικῆς ἠρεμίας.

Εἰς τὸ δωμάτιον εὑρίσκοντο παροῦσαι καὶ αἱ δύο θυγατέρες της, ἡ Πριγκήπισσα Εἰρήνη καὶ ἡ Πριγκήπισσα Αἰκατερίνη, μόλις δεκαοκταέτις τότε.

'Η φωνὴ τῆς Πριγκηπίσσης Εἰρήνης μὲ κατέπληξε, μὲ συνεκίνησε μόλις τὴν ἤκουσα· ὡμοίαζε τόσον πολὺ μὲ τὴν φωνὴν

τοῦ Πατρός της, Βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ἡ ὁμοιότης αὐτὴ μὲ ἔκαμε νὰ προσέξω ὅτι ἡ Πριγκήπισσα εἶχεν ἀκόμη τὸ ὑψηλὸν Του ἀνάστημα καὶ τοὺς ὡραίους Του ὀφθαλμούς.

Ἀφοῦ ὡμιλήσαμεν ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων, ἡ Βασίλισσα μοῦ εἶπε :

—Θὰ εἶσθε κουρασμένη ἀπὸ τὸ ταξείδι, καὶ δὲν θέλω νὰ σᾶς κρατήσω περισσότερον ἀπόψε. Πρέπει νὰ ὑπάγετε νὰ κατακλιθῆτε.

Καὶ μὲ συνώδευσε μέχρι τοῦ δωματίου μου, τὸ ὁποῖον, εὐθὺς ὡς εἰσῆλθεν, εἶδον ὅτι ἐπεθεώρησε διὰ τοῦ βλέμματός Της.

Μία εἰκὼν τοῦ νεαροῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἦτο ἀνηρτημένη εἰς τὸ δωμάτιον αὐτό. Ἡ παιδικὴ ἀφελὴς καὶ εὔθυμος φυσιογνωμία Του, ποὺ τοῦ εἶχε δώσει τὴν ἐπωνυμίαν «τοῦ λαοφιλοῦς Πρίγκηπος» ἐζωγράφιζε πιστῶς τὰ χρυσά Του νειάτα, ποὺ εἶχον σβήσει τόσον πρόωρα καὶ τραγικά.

Τὸ δωμάτιον ἦτο ὡραῖον, εὐάερον καὶ ἁπλό, ἀλλὰ μὲ καλαισθησίαν ἐπιπλωμένον. Ἡ φήμη τῆς Βασιλίσσης Σοφίας, ὡς καλῆς οἰκοκυρᾶς, ἐδικαιολογεῖτο εἰς κάθε λεπτομέρειαν αὐτοῦ.

Μὲ ἐκαληνύκτισε μειδιῶσα καὶ μοῦ εἶπε :

—Αὔριον θὰ ἔχωμεν πολλὰ νὰ εἴπουμε. Ἐλπίζω νὰ κοιμηθῆτε καλὰ ὑπὸ τὴν στέγην μου.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἅμα ἐξύπνησα εἶδον ἀπὸ τὸ ἀνοικτόν μου παράθυρον τὴν θέαν τῆς ὡραίας Φλωρεντίας, τὸν καταπράσινον κῆπον ποὺ περιέβαλλε τὴν Βίλλα,καὶ ἀνῆλθε μέχρις ἐμοῦ ἡ δρόσος τῆς πρωϊνῆς αὔρας.

Εἰς τὰς δέκα μοῦ ἐμήνυσε ἡ Βασίλισσα νὰ εἶμαι ἑτοίμη, διότι θὰ ἐξέλθωμεν μαζί. Μετέβημεν εἰς τὸν Ρωσσικὸν Ναὸν ὅπως προσκυνήσω τὰ σεπτὰ σκηνώματα τῶν Ἀειμνήστων μας Βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ὄλγας.

Ὅταν εἰσῆλθον εἰς τὸ παρεκκλήσιον ᾐσθάνθην ἀπερίγραπτον συγκίνησιν· τὸ παρεκκλήσιον ἦτο μικρόν, καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ διέκρινα, τὸ ἓν πλησίον τοῦ ἄλλου, τὰ φέρετρα τῆς Μητρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, κεκαλυμμένα διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας. Ὁ ἱερὸς χῶρος ἐφωτίζετο ἀπὸ μίαν ἀργυρὰν κανδήλαν, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὁποίας ἀπήστραπτον αἱ χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ εἰκόνες τῶν Ἁγίων καὶ εἷς Σταυρός, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ὁποίου ὁ Σω-

τήρ, μὲ τὸ θνῆσκον βλέμμα Του, ὑπέσχετο τὴν συγγνώμην καὶ τὴν αἰωνίαν ζωήν!

Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο ἤρεμος, ἀλλ' ὄχι μελαγχολική.

—Βλέπετε, μοῦ λέγει ἡ Βασίλισσα, Τοὺς ἔχω ἑτοιμάσει διὰ τὸ ταξείδι. Εὐθὺς ὡς ἔλθη ἡ στιγμή, εἶναι ἕτοιμοι νὰ φύγουν.

Εἰς τοὺς ὀφθαλμούς Της ἔλαμψε τότε ἡ μόνη ποὺ τῆς ἔμενε παρηγορία: ἡ ἰδέα τοῦ ὑπερτάτου αὐτοῦ καθήκοντος, ἡ ἐλπὶς νὰ Τοὺς ἐπαναφέρῃ καὶ νὰ Τοὺς ἐνταφιάσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν.

Δὲν ἤξευρε, φεῦ, ὅτι ταχέως ἔμελλε καὶ Ἐκείνη νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ.

Ἀναχωροῦσα ἐκ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ χώρου, ἐσημείωσα τὸ ὄνομά μου εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἐπισκεπτῶν τὸ ὁποῖον ἦτο πλῆρες Ἑλληνικῶν ὀνομάτων, καὶ ἀπῆλθον μὲ τὸ ἀνακουφιστικὸν δι' ἐμὲ συναίσθημα ὅτι αἱ ψυχαί Των, αἱ τόσον ταλαιπωρηθεῖσαι ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπλανῶντο τώρα εἰς σφαίρας εὐτυχίας, γαλήνης καὶ ἀναπαύσεως!

ΤΗΝ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν Βίλλα Spoletti διὰ τὸ πρόγευμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο καὶ ὁ τότε Διάδοχος Παῦλος, διαμένων καὶ αὐτὸς εἰς Φλωρεντίαν πλησίον τῆς Μητρός Του. Ἡ Βασίλισσα ἔτρωγε πολὺ ὀλίγον καὶ ὡρισμένα μόνον φαγητά, λόγῳ παθήσεως τοῦ στομάχου Της, καὶ ἦτο πολὺ ἀδύνατη.

Μετὰ μεσημβρίαν ἐξήλθομεν καὶ πάλιν εἰς περίπατον μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἐπ' αὐτοκινήτου, ἀνὰ τὴν πόλιν.

Ἐσταθμεύσαμεν εἰς τὸ Piazzale Michelangelo ὅπως ἴδωμεν ἀπ' ἐκεῖ τὴν ὡραίαν θέαν τῶν κήπων τῆς Φλωρεντίας. Ἐπεσκέφθημεν τὰ κυριώτερα μουσεῖα τῆς πόλεως, ὅπου εἴδομεν τὰς σπουδαίας συλλογὰς τῶν μεγάλων Φλωρεντινῶν Διδασκάλων.

Εἶναι ἀπίστευτος ἡ ἀφθονία καὶ τὸ τέλειον τῶν ἔργων τοῦ Michelangelo, τοῦ διασημοτέρου ὅλων. Ἐκπλήσσει ἡ δημιουργική του δύναμις, ἡ ποικιλία τῶν συνθέσεων, ἡ εὐρύτης τῶν ἐμπνεύσεών του καὶ τὸ ἄπειρον μεγαλεῖον ποὺ τοὺς δίδει.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν εἰς τὰς δέκα, ἡ Βασίλισσα μοῦ ἀνήγγειλε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ μεταβῶμεν εἰς Fiesole καὶ ἐξήλθομεν μαζί. Τὸ αὐτοκίνητον μᾶς ἔφερεν εἰς ἕνα ὕψωμα, ὅπου ἀντικρύσαμεν τὸ ὡραιότερον πανόραμα ποὺ δύναταί τις νὰ φαντασθῇ.

—Κοιτάξετε, μοῦ λέγει ἡ Βασίλισσα, πόσον ὁμοιάζει μὲ τὴν Κέρκυραν. Εἶναι ἡ αὐτὴ φύσις, ἡ αὐτὴ ἄφθονος φυτεία κυπαρίσσων καὶ ἐλαιοδένδρων, ἀλλὰ ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκεῖ εἶναι πλέον διαυγὴς καὶ πλέον λεπτή, ὁ οὐρανὸς ἔτι ὡραιότερος· καὶ ἐκείνη ἡ ὡραία θάλασσα ποὺ τὴν περιβάλλει λείπει ἀπ' ἐδῶ.

Ὡμιλήσαμεν τότε διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἀνεμνήσθη τῶν παλαιῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν, καὶ μὲ ἠρώτα μὲ ἐνδιαφέρον, ἢ μᾶλλον μὲ πόνον ψυχῆς δύναμαι νὰ εἴπω, ἂν περιποιοῦνται τὰ δένδρα ποὺ εἶχε φυτεύσει, ἂν εἶχον μεγαλώσει καὶ ἂν εἶχον ἴδῃ τελευταίως τὸ Νοσοκομεῖον τῶν Παίδων, τὸ ὁποῖον Ἐκείνη εἶχεν ἱδρύσει.

Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ Τῆς δώσω καλὰς εἰδήσεις περὶ τούτων, διότι τὰ μὲν δένδρα εἶχον παραμεληθῆ, τὸ δὲ Νοσοκομεῖον δὲν εἶχον ἐπισκεφθῆ ἔκτοτε, ἄν καὶ ἐξηκολούθει νὰ λειτουργῇ.

Εἰς Φλωρεντίαν διέμεινα ἀκόμη τρεῖς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Βασίλισσα ἐκανόνισε μετ' ἐμοῦ τὰ τοῦ προσεχοῦς ταξειδίου Της, καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι, περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἤθελε μὲ εἰδοποιήσει κατὰ ποίαν ἡμερομηνίαν ὤφειλον νὰ ἐπανέλθω εἰς Φλωρεντίαν. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀπεχαιρέτησα καὶ ηὐχαρίστησα θερμῶς τὴν Βασίλισσαν, ἐπέστρεψα εἰς Νίκαιαν, ἀναμένουσα ἐκεῖ τὰς διαταγάς Της.

Ἦλθον εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, καὶ ἡ Βασίλισσα μοῦ προσδιώρισε νὰ εὑρίσκωμαι εἰς Φλωρεντίαν τὴν 1ην Ἰουλίου. Ὅταν ἀφίχθην ἐκεῖ ἡ ζέστη εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ βράδυ, μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐκαθήμεθα εἰς τὸν κῆπον, ὅπου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς ἠκούετο ἡ μονότο-

νος καὶ ξηρὰ φωνὴ τοῦ τζίτζικα, τὴν ὁποίαν ἤκουε ρεμβώδης ἡ Βασίλισσα, καὶ μοῦ ἔλεγε :

—Μοῦ ἐνθυμίζει τὸ Τατόϊ.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἀνεπόλησε πολλὰ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἐνεθυμήθη πόσον νέα ἤμην ὅτε μὲ εἶδε διὰ πρώτην φοράν, μὲ τὴν κόμην μου κατὰ τὸν ρυθμὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων ποὺ τῆς ἄρεσε πολύ.

Μοῦ ἔλεγεν ὅτι εἶχε γνωρίσει τὸν Πατέρα μου εἰς τὴν βάπτισιν τοῦ ἀειμνήστου Υἱοῦ Της Βασιλόπαιδος Ἀλεξάνδρου, ὅτε ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν.

—Τί μνήμην ἔχετε, Μεγαλειοτάτη, τῇ ἀπήντησα. Ἐνθυμεῖσθε τὸν Πατέρα μου ; Ἀλλ' ἀπέθανε ὀλίγους μῆνας μετὰ καὶ παρῆλθον ἔκτοτε 37 χρόνια.

—Μὰ λησμονεῖ κανεὶς τοιούτους ἀνθρώπους ; μοῦ ἀπήντησε.

Ἕνα ἀπέραντον αἴσθημα συγκινήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης ἐπλημμύρισε τὴν καρδίαν μου, διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τῆς Βασιλίσσης, εἰς μνήμην τοῦ Πατρός μου.

—Ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξηκολούθησε, εἶδα ὅτι ὑπῆρχον πολὺ καλαὶ καὶ σεβάσμιαι οἰκογένειαι μὲ παραδόσεις, τὰς ὁποίας ὅμως δὲν συνήντα τις συχνὰ εἰς τὰς κοινωνικὰς συγκεντρώσεις.

Ἕνα ἀπόγευμα ἡ Βασίλισσα μὲ ἐκάλεσε πλησίον Της, καὶ μοῦ εἶπε :

—Ἔχω κάποιαν ἐργασίαν νὰ κάμω, τὴν ὁποίαν ἀνέβαλα ἐπὶ πολὺν καιρόν. Εἶναι κάτι κιβώτια τὰ ὁποῖα ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν καὶ δὲν εἶχα τὸ κουράγιο νὰ τὰ ἀνοίξω. Ἐλᾶτε καὶ σεῖς μαζί μου.

Μετ' ὀλίγον ἠνοίχθησαν τὰ κιβώτια αὐτά, καὶ ἐξήγαγεν ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ ἐντὸς αὐτῶν εὑρισκόμενα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ τὰ ἐξήταζε προσεκτικῶς, τὰ ἐτοποθέτει ἐπὶ τῆς τραπέζης.

—Αὐτή, μοῦ λέγει ὑψώνουσα μίαν φωτογραφίαν, εἶναι τὴν ἐποχὴν ποὺ ἤμην ἀρραβωνιασμένη μὲ τὸν Διάδοχον.

Καὶ ἐπιδεικνύουσα μίαν ἄλλην, προσέθεσε :

—Καὶ αὐτὴ εἶναι μετὰ τοὺς γάμους μας· ἐδῶ κρατῶ τὸν Υἱόν μου Γεώργιον, νήπιον ἑνὸς μόλις ἔτους.

Έπειτα μοῦ ἔδειξεν ἕνα τραπεζάκι καὶ ἕνα μελανοδοχεῖον λέγουσα :

—Αὐτὸ τὸ μελανοδοχεῖον ὁ Βασιλεὺς τὸ εἶχε πάντοτε ἐπὶ τοῦ γραφείου του. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τραπεζάκι ἀκουμβοῦσε τὰ βιβλία Του. Τὸ εἶχε πάντοτε πλησίον τῆς πολυθρόνας Του.

Καὶ ἐξηκολούθησε νὰ ἐξετάζῃ πολλὰ ἀκόμη ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα Τῆς ἔφερον πλείστας ἄλλας ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος.

Έπειτα ἀφοῦ περιέφερε βραδέως τὸ βλέμμα Της ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, μοῦ εἶπε μὲ μελαγχολίαν :

—Αὐτὰ εἶναι τὰ τεκμήρια μιᾶς διαλυθείσης οἰκογενειακῆς Ἑστίας !

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΜΑΣ διὰ τὸ Λονδῖνον, ὡρίσθη διὰ τὴν δεκάτην Ἰουλίου.

Τὴν Βασίλισσαν συνώδευον ἡ Α.Β.Υ. ὁ Διάδοχος Παῦλος, καὶ αἱ Πριγκήπισσαι Εἰρήνη καὶ Αἰκατερίνη.

Μετέβημεν κατ' εὐθεῖαν εἰς Παρισίους. Εἰς τὴν Gare du Nord ἀνέμενον τὴν Βασίλισσαν, ὅπως Τὴν χαιρετήσουν διαβαίνουσαν — καθ' ὅτι τὸ τραῖνον ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ μόνον ἡμίσειαν ὥραν — ὅλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, τὰ ὁποῖα διέμενον τότε ἐν Παρισίοις, ἐκτὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β' διαμένοντος ἐν Λονδίνῳ. Ἀφοῦ μετ' ἀπείρου χαρᾶς συνηντήθησαν καὶ ἀντήλλαξαν ἀσπασμόν, κατὰ τὴν προσδιωρισθεῖσαν ὥραν ἡ ἁμαξοστοιχία ἀνεχώρησε διὰ τὸ Calais.

Τὸν διάπλουν τῆς Μάγχης ἐφανταζόμην ὡς κάτι τι τὸ τρομερόν. Ἐν τῇ φαντασίᾳ μου τὸν ἔβλεπα, ὡς ἐκείνας τὰς εἰκόνας τοῦ Ἀϊβαζόφσκη, ὅπου τὰ κύματα φθάνουν μέχρις οὐρανοῦ.

Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά. Ὁ ἥλιος ἔλαμπεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης,

καὶ ἡ θάλασσα ἦτο ἕνας καθρέπτης. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐταξειδεύομεν ἐπὶ λίμνης.

Πρέπει δὲ νὰ εἴπω, ὅτι καὶ κατόπιν συχνὰ ἔτυχε νὰ κάμω αὐτὸ τὸ ταξείδι, καὶ ὅτι οὐδέποτε συνέπεσε νὰ συναντήσω κακοκαιρίαν.

Μόλις ἐπάτησα τὸ ἔδαφος τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἀντελήφθην ὅτι ὁ τόπος αὐτὸς δὲν ὡμοίαζε μὲ κανέναν ἄλλον.

Κατὰ πρῶτον μοῦ ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν αἱ οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἰδιόρρυθμοι καὶ ὁμοιόμορφοι, οἱ ἄνθρωποι, ἀκόμη καὶ τὰ δένδρα της ποὺ εἶναι αὐστηρὰ καὶ ἐπιβλητικὰ ὡς ὁ Βρεττανικὸς χαρακτήρ, καί, ἄν καὶ τόσον μεγάλα, δὲν ἀποκρύπτουν τὸν ὁρίζοντα μὲ τὸν τρόπον ποὺ ἔχουν φυτευθῆ. Ὡς πρὸς τὰ ἄνθη της μὲ τὰ τόσον ζωηρὰ χρώματά των, τὴν χλόην, τὰ φυτά της ἐν γένει, τὰ θαυμάσια καὶ μοναδικά της πάρκα, οὐδαμοῦ εἶδον ὡραιότερα.

Ἀφίχθημεν ἀργὰ τὸ βράδυ εἰς Victoria Station ὅπου ἀνέμενον τὰ αὐτοκίνητα, ἅτινα εἶχον σταλῆ ἀπὸ τὸ Ascot, ὅπως μεταφέρουν τὴν Βασίλισσαν καὶ τὴν συνοδείαν Της εἰς «Little Paddocks», τὴν ἐξοχικὴν ἔπαυλιν τῆς Mrs. Horlicks ὅπου ἔμελλε νὰ καταλύσῃ.

Ἠπόρησα νὰ ἀκούσω γύρω μου κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν νὰ ὁμιλῇ κάποιος Ἑλληνικά, καὶ ἠρώτησα ποῖος ἦτο. Μοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἦτο ὁ Ἄγγλος γραμματεὺς τῆς Mrs. Horlicks, ὅστις εἶχε ζήσει ἐν Κων)πόλει καὶ τὰ ὡμίλει εὐχερῶς.

Εὐθὺς ὡς ἐφθάσαμεν εἰς «Litlle Paddocks», κουρασμένοι ὡς ἤμεθα ἀπὸ τὸ ταξείδι, ἀπεσύρθημεν εἰς τὰ δωμάτιά μας, ἀφοῦ πρῶτον ἡ οἰκοδέσποινα ὡδήγησε τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτῆς διαμέρισμα.

Ὡς ὅλαι αἱ Ἀγγλικαὶ ἐξοχικαὶ οἰκίαι, ἡ ἔπαυλις αὐτὴ ἦτο ὡραιοτάτη and very comfortable, ὡς λέγουν οἱ Ἄγγλοι. Κειμένη ἐντὸς ἀπεράντου ἐκτάσεως, ἐμπεριεῖχε swimming-pool, tennis-ground, ἄλογα δι' ἱππασίαν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀπαιτεῖ ἡ σημερινὴ φίλαθλος ζωή.

Κάθε Σάββατον ἀπόγευμα ἡ ἔπαυλις αὐτὴ ἐλάμβανε ὄψιν ξενοδοχείου. Τὸ ἕν αὐτοκίνητον διεδέχετο τὸ ἄλλο, καὶ ἔφερον εἰς τὴν θύραν νέους καὶ νέες ξανθές, χαριτωμένες καὶ ζωηρές,

μὲ ταῖς βαλίτσες των ἀνὰ χεῖρας, ὅπως διέλθουν τὸ Week-end ἐκεῖ.

Ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἡ κόρη της ἐδέχοντο εὐγενῶς ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος καὶ τοῦ τεΐου συνηθροίζετο πέριξ μιᾶς μεγάλης τραπέζης, καλυπτομένης ἀπὸ θαυμάσια δροσερὰ ἄνθη τῆς περιοχῆς, τοποθετημένα ἐντὸς πολυτίμων ἀργυρῶν ἀνθοδοχείων, ὡραίας Ἀγγλικῆς τέχνης, καὶ ὅπου μὲ γέλοια καὶ εὐθυμίαν, ἐδοκίμαζαν τὰ ὑπὸ τοῦ buttler προσφερόμενα φαγητά.

Ἡ Βασίλισσα Σοφία ὅμως, δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ζωηρότητα. Μετέβαινεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ Λονδῖνον ὅπου τὰς ἡμέρας ἐκείνας, εἶχε φθάσει ἡ Βασιλομήτωρ Ἑλένη, τῆς Ρουμανίας, τὴν ὁποίαν εἶχε τόσα χρόνια νὰ ἴδῃ καὶ ὅπου συνήντα καὶ τὸν Υἱόν της Βασιλέα Γεώργιον, ὅστις διέμενε τότε εἰς τὸ Browns Hotel ξενοδοχεῖον, φαινομενικῶς ἁπλοῦν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐδέχετο ὡς πελάτας εἰμή, ὑψηλῆς περιωπῆς πρόσωπα.

Συνέπεσε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ δοθῇ εἰς τὸ Buckingham Palace ἕνα garden-party, εἰς τὸ ὁποῖον προσῆλθεν ἡ Βασίλισσα, μετὰ τῶν Πριγκηπισσῶν καὶ τὰς συνώδευσα καὶ ἐγώ.

Ἡ ὅλη ὑποδοχὴ μοῦ ἐπροξένησε τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς μεγάλης λαϊκῆς ἑορτῆς. Ἄγγλοι καὶ Ἀγγλίδες ὅλων τῶν ἡλικιῶν καὶ ἀνάπηροι ἀκόμη,—καθ' ὅτι πολλοὶ ἐσύροντο ἐντὸς μικρῶν χειραμαξῶν—προσήρχοντο μὲ χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν εἰς τὴν ἑορτὴν πού, διὰ νὰ τοὺς τιμήσῃ, τοὺς εἶχε καλέσει ὁ Βασιλεύς των.

Ἡ ὑποδοχὴ ἐλάμβανε χώραν ἐντὸς τοῦ πάρκου τοῦ Buckingham ὅπου οἱ Βασιλεῖς ἵσταντο εἰς ὡρισμένην θέσιν, ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου, ἔχοντες πλησίον των τοὺς Πρίγκηπας τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς των καὶ τοὺς ἐπισήμους, μεθ' ὧν καὶ συνδιελέγοντο.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν, ἐδόθη καὶ εἷς μεγάλος χορός, εἰς τὸ Buckingham Palace. Ἡ Βασίλισσα Σοφία, οὖσα ἐν μεγάλῳ πένθει ἐζήτησε παρὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, νὰ τῆς ἐπιτραπῇ νὰ παρακολουθήσῃ τὸν χορόν, ἀπὸ τοῦ ἐξώ-

στου τῆς γαλλαρίας, τῆς μεγάλης αἰθούσης, τῶν ὑποδοχῶν, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ Τὴν συνοδεύσω.

Διὰ νὰ καταλάβωμεν τὰς θέσεις μας εἰς τὴν γαλλαρίαν, μᾶς ὡδήγησεν εἷς γηραιὸς παλαιὸς αὐλικὸς θεράπων τῶν ἀνακτόρων, τῆς ἐποχῆς τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας, ὅστις ἐνεθυμεῖτο τὴν Βασίλισσαν Σοφίαν ὅτε ἦτο μικρὸ παιδί, καὶ ἤρχετο μετὰ τῆς μητρός Της, μετέπειτα Αὐτοκρατείρας Φρειδερίκου, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς μάμμης Της Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας.

Διήλθομεν διὰ πολλῶν διαδρόμων καὶ πολυτελεστάτων αἰθουσῶν τοῦ ἀπεράντου Ἀνακτόρου, ἕως ὅτου φθάσωμεν εἰς τὴν γαλλαρίαν αὐτήν, καὶ δή, διὰ τῆς τραπεζαρίας ὅπου εἴδομεν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν νὰ παρασκευάζεται μετὰ σπουδῆς τὸ δεῖπνον.

Οἱ τοῖχοι της ἦσαν ἐστρωμένοι διὰ ζωηροτάτου πορφυροῦ μεταξωτοῦ κλαδωτοῦ ὑφάσματος, καὶ ἐκοσμοῦντο ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἕως κάτω μὲ πλῆθος χρυσῶν πινακίων.

Ἦσαν κειμήλια ὅλων τῶν ἐποχῶν, θησαυροὶ συλλεγέντες ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε Βασιλέων τῆς Ἀγγλίας.

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν γαλλαρίαν, εἴδομεν ἐκ τοῦ ὕψους αὐτῆς, τὸ πανόραμα τῆς αἰθούσης τοῦ χοροῦ, ποὺ ἦτο μοναδικὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν. Τὴν στιγμήν, ποὺ εἰσήρχετο ἡ Βασιλικὴ πομπὴ ἐπαίχθη ὁ Ἀγγλικὸς Ὕμνος. Προεπορεύοντο ὁ Μέγας Αὐλάρχης καὶ οἱ τελετάρχαι μὲ τὰς ράβδους των ἀνὰ χεῖρας, φέροντες τὰς ἀπαστραπτούσας στολάς των, ὀπισθοδρομοῦντες ὀλίγα βήματα πρὸ τῶν Βασιλέων. Ἡ Βασίλισσα Μαίρη, φέρουσα πολυτελεστάτην ἐσθῆτα, διάδημα καὶ κοσμήματα, τῶν ὁποίων οἱ ὑπερμεγέθεις ἀδάμαντες καὶ πολύτιμοι λίθοι ἦσαν ἀνυπολογίστου ἀξίας, ὡδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Πέμπτου, καὶ συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ τότε Διαδόχου Πρίγκηπος τῆς Οὐαλλίας Ἐδουάρδου, τοῦ Δουκὸς καὶ τῆς Δουκίσσης τοῦ York, τῶν σημερινῶν Βασιλέων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν λοιπῶν Βασιλικῶν Πριγκήπων.

Οἱ Βασιλεῖς διηυθύνθησαν πρὸς τὴν ἐξέδραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔμελλον νὰ σταθοῦν, χαιρετῶντες κατὰ τὴν διαδρομήν των τοὺς κεκλημένους διὰ χειραψίας, ἐνῷ αἱ κυρίαι ὑπεκλίνον

το βαθέως ἐνώπιόν Των. Τότε ἤρχισε ζωηρὸς ὁ χορός, ὑπὸ τοὺς ἤχους τελείας ὀρχήστρας.

Ἡ αἴθουσα ἔλαμψεν ἀπὸ ἄπλετον φῶς, ἀπὸ ἀπαστράπτοντα κοσμήματα, ἀπὸ ὡραίας κομψὰς γυναίκας μὲ χρυσὰ μαλλιὰ καὶ ἀπὸ τὰς χρυσοποικίλτους στολὰς Ἀξιωματικῶν.

Καὶ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, μόνον ἀφοῦ ἀπεσύρθησαν οἱ Βασιλεῖς, ἔληξεν ἡ ὡραία, ὅσον καὶ μεγαλοπρεπὴς αὐτὴ ἑορτή.

ΤΗΝ 14ην ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ἐπρόκειτο νὰ τελεσθοῦν εἰς Baden - Baden οἱ γάμοι τῆς Πριγκηπίσσης Θεοδώρας τῆς Ἑλλάδος, θυγατρὸς τοῦ Πρίγκηπος Ἀνδρέου καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Ἀλίκης, μετὰ τοῦ Πρίγκηπος τοῦ Bade καὶ ἔπρεπε νὰ εὑρεθῶμεν ἐκεῖ, τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμερομηνίαν· ἐγκαταλείψαμεν λοιπὸν τὸ Λονδῖνον, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνὸς εὐχαρίστου διαμονῆς ἐκεῖ, διεσχίσαμεν καὶ πάλιν τὴν Μάγχην, εὐτυχῶς μὲ καλοκαιρίαν, καὶ ἐφθάσαμεν εἰς ἕνα μικρὸν γαλλικὸν λιμένα. Ἐκεῖ ἐπεβιβάσθημεν τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἥτις ἔμελλε νὰ μᾶς φέρῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς Baden - Baden.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀφίχθημεν ἐκεῖ περὶ τὴν τρίτην πρωϊνὴν ὥραν, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Hotel Stephanie, ὅπου μᾶς ἀνέμενε τὸ προσωπικόν.

Ἡ Βασίλισσα ᾐσθάνετο μεγάλην κόπωσιν ἀπὸ τὸ ταξεῖδι, καὶ διέταξεν ἀμέσως νὰ μᾶς φέρουν τὸ πρωϊνὸν πρόγευμα. Κατόπιν μᾶς συνέστησε νὰ ὑπάγωμεν νὰ κατακλιθῶμεν, καὶ ἐξυπνήσαμεν πολὺ ἀργὰ τὸ πρωΐ.

Τὸ ξενοδοχεῖον ἦτο πολυτελέστατον καὶ ὡραιότατον, γνωστὸν διὰ τὴν λαμπρὰν ἐπίπλωσίν του, ἥτις ἀπηρτίζετο ἀπὸ παλαιὰ γνήσια ἔπιπλα τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου 14ου καὶ 15ου καὶ

ὅπου ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι διὰ τὸν γάμον, διέμειναν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

Ἐκεῖ εἶδον διὰ πρώτην φορὰν τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσάν μας Φρειδερίκην, παιδίσκην τότε, μόλις δεκατριῶν ἐτῶν, μετὰ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν της καὶ τῶν γονέων της, τοῦ Δουκὸς καὶ τῆς Δουκίσσης τοῦ Ἀννοβέρου. Ποῦ νὰ φαντασθῶ τότε ὅτι ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγων χρόνων νὰ γίνῃ ἡ τόσον λαοφιλὴς καὶ εἰς ὅλους ἀγαπητὴ Βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ γάμοι τῆς Πριγκηπίσσης Θεοδώρας ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ Ὀρθόδοξον καὶ Λουθηριανὸν Δόγμα εἰς τὸν οἰκογενειακὸν Πύργον τῶν Πριγκήπων τοῦ Bade, παλαιότατον Πύργον, κείμενον ἐπὶ ὑψώματος καὶ ἔχοντα τὴν ὄψιν μεσαιωνικήν.

Μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ Μυστηρίου συνεχάρημεν τοὺς Ὑψηλοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς γονεῖς Αὐτῶν, καὶ παρεκαθήσαμεν εἰς πρόγευμα.

Ὁ ἐκ δεξιῶν μου καθήμενος εἰς τὴν Τράπεζαν, ἦτο ὁ Μέγας Σταυλάρχης τοῦ πρώην Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου τοῦ Β'.—τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μοῦ διαφεύγει σήμερον. Ἦτο κύριος εὐγενέστατος, καὶ ὡμίλει ἀπταίστως τὴν Γαλλικήν.

Ἐκεῖ εἶδον καὶ τὴν θυγατέρα τῆς Πριγκηπίσσης Λουΐζης τοῦ Σάξ, πέριξ τῆς ὁποίας εἶχε γίνει τόσος θόρυβος, ὅταν ἐγκατέλειψε τὰ τέκνα της καὶ τὴν συζυγικὴν στέγην διὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν μουσικὸν Τοζέλλι, τὸν συνθέτην τῆς περιφήμου ἐκείνης Serenade, ἥν ὅλοι γνωρίζομεν. Ὡμοίαζε εἰς τὴν μητέρα της ἐξ εἰκόνων, ἅς εἶχον ἴδει ἐν Γερμανίᾳ. Ἦτο νόστιμη καὶ εἶχε φυσιογνωμίαν πολὺ ζωηράν. Ἐνυμφεύθη ἕνα Πρίγκηπα τοῦ Χοετζόλνερ.

Ἡ πόλις τοῦ Baden - Baden μοῦ ἤρεσε πολύ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἔβρεχε διαρκῶς.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ Μόναχον. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Βασιλίσσης Πριγκήπισσα Μαργαρίτα τῆς Ἔσσης, ἥτις ἦτο παροῦσα κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως, ἔκλαιεν ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς της, ὡς νὰ εἶχε προαίσθημα ὅτι κάτι λυπηρὸν ἔμελλε νὰ συμβῇ.

Ἡ Βασίλισσα Σοφία ὅμως ἦτο ἤρεμος. Καμμία συγκίνησις δὲν διεγράφετο ἐπὶ τοῦ προσώπου Της, τουναντίον μάλιστα μία

ἔκφρασις γαλήνης τὴν ἐφώτιζε, καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἤρχιζεν ἤδη νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὰς συγκινήσεις τῆς ζωῆς !

Κατὰ τὴν ἄφιξίν μας εἰς Μόναχον, ἡ Βασίλισσα ᾐσθάνετο πολὺ κουρασμένη λόγῳ τῆς κλονιζομένης ὑγείας της καὶ μετέβημεν ἀπ' εὐθείας εἰς Feldafing παρὰ τὴν λίμνην Starnbergersee εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Kaiserin Elisabeth ὅπου Τῇ εἶχον ἑτοιμάσει τὰ δωμάτιά Της, ὅπως ἀναπαυθῇ.

Τὸ μέρος ἦτο ὡραῖον, γραφικώτατον μὲ τὴν ἀπέραντον λίμνην καὶ τὰς πρασίνους ὄχθας της. Ἀλλὰ δι' ἐμέ, συνηθισμένην εἰς τὸν ἀνοικτὸν ἐλεύθερον ὁρίζοντα τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν, ἦτο μελαγχολικόν. Ὁ βαμβακώδης ὁρίζων τῆς λίμνης εἶχε κάτι τὸ ἀποπνικτικόν, νομίζω δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν Βασίλισσαν ἐπροξένει τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν, διότι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν μοῦ εἶπε :

—Στενοχωροῦμαι ἐδῶ. Καλύτερα νὰ μεταβῶμεν εἰς Μόναχον.

Καὶ ἀνεχωρήσαμεν πράγματι καὶ ἐγκαταστάθημεν ἐκεῖ, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Vieryahres Jeiten», ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐφάνη εὐχαριστημένη. Ἐκεῖ ἦλθον νὰ Τῇ ὑποβάλουν τὰ σέβη των πολλοὶ Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ οἰκογένεια τοῦ κυρίου Παύλου Καλλιγᾶ, τοῦ Κου Γεωργίου Στρέϊτ, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ διαμένοντες εἰς Μόναχον, μονίμως.

Τὸ πρῶτον μέρος, ποὺ ἐπεσκέφθη ἡ Βασίλισσα ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποίαν μετέβη τὴν Κυριακήν, ὅπως ἐκκλησιασθῇ. Κατόπιν ἐπεσκέφθημεν τὰ κυριώτερα μουσεῖα καὶ τὰς πινακοθήκας τῆς πόλεως. Ἡ Βασίλισσα ἠρέσκετο πολὺ νὰ περιεργάζεται τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων.

Μετέβημεν καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Βασιλικῶν Ἀνακτόρων, ὅπου εἴδομεν τὰς πλουσίας συλλογὰς τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου, πατρὸς τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, καὶ τὰς ὡραίας καλλιτεχνικὰς miniatures τῶν περικαλλῶν Ἑλληνίδων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αἵτινες ὑπῆρξαν κυρίαι ἐπὶ τῶν Τιμῶν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, καὶ ἃς ἀπηθανάτισεν ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος, διὰ τῆς ὡραίας αὐτῆς συλλογῆς.

Ἡ Βασίλισσα ἐζήτει νὰ μάθῃ ποῦ εὑρίσκονται οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων Ὄθωνος καὶ Ἀμαλίας, καὶ μᾶς ὑπέδειξαν μίαν ἐκ-

κλησίαν, ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν Ἀνακτόρων, ὅπου ἐφυλάττοντο ἐντὸς κρύπτης τὰ σκηνώματα τῶν ἀειμνήστων πρώτων Βασιλέων τῆς Ἑλλάδος.

Μετέβημεν εἰς τὴν κρύπτην μίαν πρωΐαν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα τότε ἑωρτάζετο ἡ ἑκατονταετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἦτο ὅτι ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων τῶν Βασιλέων εἶχον καταθέσει νωπὰ ἄνθη καὶ στεφάνους φέροντας ταινίας μὲ τὰ Ἑλληνικὰ χρώματα, οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ τοῦ Μονάχου.

Ἐστράφη τότε πρὸς ἐμὲ μὲ ἀπορίαν καὶ μοῦ εἶπε:

—Ἀκόμη τοὺς ἐνθυμοῦνται ἔπειτα ἀπὸ τόσα ἔτη.

—Μεγαλειοτάτη, τῆς ἀπήντησα, εἶναι ἴδιον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀκόμη, νὰ τιμᾷ καὶ νὰ εὐγνωμονῇ μετὰ θάνατον μόνον, τοὺς μεγάλους της ἀνθρώπους.

Τὸ Μόναχον εἶχον ἐπισκεφθῆ κατὰ πρώτην φορὰν τῷ 1913, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, καὶ μοῦ εἶχε κάμει τότε τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς πολὺ φαιδρᾶς πόλεως. Τῷ 1931 ὅμως, μετὰ τὴν ἧτταν τῆς Γερμανίας εἰς τὸν Α΄. παγκόσμιον πόλεμον, δὲν ἐπανεῦρον τὴν αὐτὴν ἀτμόσφαιραν· κατήφεια καὶ πενία κατεῖχε τοὺς κατοίκους, καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου των, διεκρίνοντο αἱ στερήσεις, αἱ ὁποῖαι τοῖς ἐπεβάλλοντο πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ.

Ἡ Βασίλισσα, ὡς νὰ εἶχε προαίσθημα, ὅτι ὁ βίος Της πλέον θὰ ἦτο βραχύς, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Ἕλληνα ἱερέα τοῦ Μονάχου, καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ μεταβῇ εἰς Φλωρεντίαν, ἅμα τῇ ἐπανόδῳ Της, ὅπως Τὴν κοινωνήσῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, μὴ θέλουσα νὰ λάβῃ τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν ἀπὸ χειρὸς τοῦ Ρώσσου κληρικοῦ ἐκεῖ.

Καὶ τῷ ὄντι ἀργότερον ὁ ἱερωμένος αὐτὸς μετέβη κατὰ τὰ συμπεφωνημένα εἰς Φλωρεντίαν τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμερομηνίαν, καὶ ἡ Βασίλισσα Σοφία, δύο μῆνας περίπου πρὸ τοῦ θανάτου Της, ὡς εὐσεβὴς Ὀρθόδοξος Χριστιανὴ ποὺ ἦτο, ἐξετέλεσε μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, τὰ Θρησκευτικά Της καθήκοντα.

ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΑΧΟΝ διηυθύνθημεν εἰς Βενετίαν, ὅπου μεγάλη μὲ ἐπερίμενε ἀπογοήτευσις.

Ἡ μεταπολεμικὴ Βενετία εἶχε χάσει τὴν γραφικωτέραν της ἄποψιν, τὰς ὡραίας της γόνδολας εἶχον ἀντικαταστήσει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βενζινάκατοι, καὶ τὰ παθητικὰ νυκτερινὰ ᾄσματα ἐπὶ τοῦ Canal Grande εἶχον σχεδὸν καταργηθῆ. Δὲν ἦτο πλέον ἡ Βενετία, ποὺ εἶχα γνωρίσει τῷ 1896, ὅτε μετέβην διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας.

Τὰ ἀξιοθέατα ὅμως μέρη τῆς πόλεως, φυσικά, αὐτὰ δὲν εἶχον μεταβληθῆ, καὶ τὰ ἐπανεῖδον μὲ μεγάλην μου εὐχαρίστησιν, ἔχουσα αὐτὴν τὴν φορὰν διαθέσιμον χρόνον, ὅπως ἐπισκεφθῶ λεπτομερῶς τὸ Παλάτι τῶν Δόγηδων, τῶν διασήμων αὐτῶν ἡγετῶν τῆς παλαιᾶς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει εἰς ἀναμνήσεις, τὴν ὅλην ἱστορικήν των δρᾶσιν.

Εἰς περίβλεπτον θέσιν τοῦ Μουσείου τούτου, εἶχον ἀνηρτημένας τὰς εἰκόνας αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται καὶ ἡ τοῦ Ἕλληνος Δόγη, συναδέλφου των, ὅστις διέπρεψε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ὀλιγαρχικὸν αὐτὸ καθεστώς.

Εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὅπου ἐδίδομεν συχνὰ τροφὴν εἰς τὰς περιστεράς, ποὺ ἐπετοῦσαν γύρω μας, καὶ εἰς τὰς στενὰς ἀτραποὺς καὶ μικροὺς δρόμους τῆς Βενετίας, συνηντήσαμεν πολὺν κόσμον, μεταξὺ τοῦ ὁποίου πολλοὶ ἐχαιρέτων τὴν Βασίλισσαν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἡ Βασίλισσα τοὺς ἐκοίταζε μὲ τὸ ἐξεταστικόν Της βλέμμα, καὶ μοῦ ἔλεγε:

—Εἶναι Ἕλληνες.

—Πῶς τὸ γνωρίζετε, Μεγαλειοτάτη;

—Ἀπὸ τὸν τρόπον ποὺ μὲ χαιρετοῦν.

Καὶ τῷ ὄντι τὴν ἐπομένην ἤρχοντο εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Bre-

tagna ὅπου διέμενε ἡ Βασίλισσα, ἵνα Τῇ ὑποβάλουν τὰ σέβη των.

Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐγονυπέτουν ἐνώπιόν Της, καὶ ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα Της μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐνθυμοῦμαι καὶ ἕναν κύριον Γάλλον, ὅστις διέμενεν εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον, ὅτι ἐχαιρέτα ἐδαφιαίως τὴν Βασίλισσαν ὁσάκις διήρχετο πλησίον Αὐτῆς.

Ἕνα μεσημέρι ποὺ εὑρισκόμεθα εἰς τὸ ἑστιατόριον, ἡ Βασίλισσα παρετήρησε μίαν κυρίαν, ἥτις ἐπρογευμάτιζε μόνη της εἰς ἕνα γειτονικὸν τραπεζάκι, καὶ μὲ ἠρώτησε :

—Ποία νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ κυρία, ἥτις ὁμοιάζει τόσον πολὺ εἰς τὴν μεγάλην τραγῳδὸν Eleonora Duse. Μοῦ φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ εἶναι Ἑλληνίς.

Ἐστράφην ὅπως τὴν ἴδω, καὶ ἀνεγνώρισα τὴν κυρίαν Μαρίαν Γ. Εὐστρατίου, ἐξ Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπαρουσίασα τότε εἰς τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα, ἥτις τῇ ὡμίλησε μὲ μεγάλην προσήνειαν καὶ ἐνδιαφέρον ἐπ' ἀρκετὴν ὥραν, καὶ ἅμα ἀπεχώρησε, τῇ συνέστησε νὰ Τὴν ἐπισκεφθῇ, ὅταν μεταβῇ εἰς Φλωρεντίαν.

Κατὰ τὴν διαμονήν μας εἰς Βενετίαν, ἔλαβε χώραν μία ἐπίσημος καὶ μεγάλη ὑποδοχὴ εἰς τὸν Οἶκον τῆς Contessa Morosini μιᾶς ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ ἀριστοκρατικωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Βενετίας, ἣν ἐτίμησε διὰ τῆς παρουσίας Της ἡ Βασίλισσα Σοφία μετὰ τῶν Πριγκηπισσῶν.

Ἡ κυρία αὐτὴ εἶχε φήμην ἐξόχου καλλονῆς, καὶ ἐλέγετο ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ὁ Β'. ὑπῆρξε μέγας θαυμαστής της.

Ἅπαξ τοῦ ἔτους ἔδιδεν αὐτὴν τὴν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας τῆς Βενετίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ προσωπικόν της, ἐνεδύετο, τὰς παλαιὰς στολὰς τοῦ Οἴκου Morosini, ὡς τὰς ἔφερεν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἡ ὅλη ὑποδοχὴ ἐγένετο κατὰ τοὺς τύπους καὶ κανόνας τῆς τότε ἐθυμοτυπίας. Τὸ Palazzo ἐπίσης, ἠρίθμει ἔκτοτε τὴν ἡλικίαν του, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενα ἔπιπλα καὶ ἀντικείμενα.

Τὸ θέαμα ἦτο ὡραιότατον. Σειραὶ γονδολῶν μὲ τὴν ρυθμικὴν καὶ σιωπηράν των κωπηλασίαν ἔφερον τοὺς κεκλημένους,

Η ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΣ ΜΑΡΙΑ ΕΙΣ ΗΛΙΚΙΑΝ 3 ΕΤΩΝ

οἱ ὁποῖοι εἰσήρχοντο διὰ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου, καὶ εὑρίσκοντο ἐνώπιον ἑνὸς λαμπροῦ θεάματος, τὸ ὁποῖον ἔδιδε σαφῆ ἰδέαν τοῦ τί ἦτο, πρὸ πέντε αἰώνων, μία ὑποδοχή, εἰς ἕνα ἀριστοκρατικὸν οἶκον τῆς Βενετίας.

Ἡ οἰκοδέσποινα ἦτο κάτοχος μιᾶς πολὺ περιέργου καὶ ἐνδιαφερούσης συλλογῆς, ἣν ἐπεδείκνυε εἰς τοὺς προσκεκλημένους της. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἀπηρτίζετο ἀπὸ τὰ διάφορα κομβία τῶν στολῶν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντος, ἐπὶ κατοχῆς.

Ἐκάμομεν τότε καὶ μερικὰς ἐκδρομάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατελέγετο καὶ ἡ Padova, ὅπου διεπεραιώθημεν διὰ βενζινακάτου καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸν Καθεδρικὸν Ναόν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τῆς Padova. Ἡ Βασίλισσα Σοφία, καὶ ἡμεῖς παρηλάσαμεν μεθ' ὅλων τῶν προσκυνητῶν ἐνώπιον τοῦ σκηνώματος τοῦ Ἁγίου, μὲ τὴν χεῖρα τεταμένην καὶ τὴν καρδίαν ἀνυψωμένην εἰς προσευχήν, ἐπικαλούμεναι νὰ εἰσακουσθῇ, ὁ ἐνδόμυχος πόθος μας!

Μίαν ἡμέραν ποὺ εἴχομεν προχωρήσει μέχρι τοῦ λιμένος ἡ Βασίλισσα ἐστάθη αἰφνιδίως καὶ ἐκοίταξε τὴν θάλασσαν μὲ ἕνα ἀόριστον βλέμμα. Κατόπιν δεικνύουσά μοι, διὰ τῆς χειρός, ἕνα σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, μοῦ εἶπε ;

—Ἀπ' ἐδῶ πηγαίνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα!

Πλὴν φεῦ, δὲν ἠξιώθη νὰ ἐπανέλθῃ. Καὶ ὅταν Τῆς ἔλεγον, ὅτι εἶχον ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι ἡ Βασιλεία θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν χώραν μας, ἐκίνει τὴν κεφαλήν, ὡς νὰ εἶχε τὴν προαίσθησιν, ὅτι Ἐκείνη, δὲν θὰ ἐπανέβλεπε τὸν γαλανόν της οὐρανόν.

Δὲν ἐμείναμεν πλέον πολλὰς ἡμέρας εἰς Βενετίαν, καθότι ἡ Βασίλισσα, καθημερινῶς ᾐσθάνετο καὶ περισσοτέραν κόπωσιν, καὶ ἐφαντάζετο ὅτι ἡ ζέστη τὴν ἔβλαπτε, ἐνῶ πραγματικῶς ἡ ἀδιαθεσία Της, προήρχετο δυστυχῶς ἀπὸ πολὺ σοβαρωτέραν αἰτίαν. Καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἐπεστρέψαμεν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἀφίχθημεν αὐθημερόν.

Τὴν ἐπομένην τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μας, ἡ Βασίλισσά πάλιν μοὶ παρεπονέθη διὰ τὴν ὑγείαν Της· Τῇ συνέστησα νὰ ἀναπαυθῇ, καθ' ὅτι ἐνόμιζα ὅτι τὸ ταξεῖδι τὴν εἶχε κουράσει καὶ ὅτι

μετὰ μίαν ἀνάπαυσιν ὀλίγων ἡμερῶν θὰ ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις Της.

Μὲ παρεκάλεσε τότε νὰ μείνω ἀκόμη πλησίον Της ὀλίγας ἡμέρας, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἐλυπεῖτο ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ μείνω περισσότερον, καὶ ἡ λύπη ἦτο ἀμοιβαία. Δυστυχῶς ὅμως ἔπρεπε νὰ εὑρίσκωμαι εἰς Παρισίους τὴν 1ην Ὀκτωβρίου διὰ κάποιαν ὑπόθεσιν οἰκογενειακῆς φύσεως,

Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς μου, μοῦ προσέφερε μίαν μεγάλην ὡραίαν φωτογραφίαν Της, ὅπου φέρει τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἥτις ἀποδίδει ἐπιτυχῶς, τὸ ἐπιβάλλον τῆς μεγάλης Της φυσιογνωμίας. Τὴν ὑπέγραψε, καὶ ὑπὸ τὴν ὑπογραφήν Της, ἐσημείωσε τὰς δύο αὐτὰς λέξεις: «Ἐνθύμιον εὐγνωμοσύνης».

Μὲ συνώδευσε μέχρι τῆς θύρας καὶ μὲ ηὐχαρίστησε θερμῶς διὰ τὸ ὡραῖον ταξεῖδι ποὺ ἐκάμομεν μαζί. Βαθέως συγκεκινημένη ἔσκυψα νὰ ἀσπασθῶ τὴν χειρα Της, ἀλλ' ὡς πάντοτε τὴν ἀπέσυρε καὶ μὲ ἐφίλησε δὶς εἰς τὸ πρόσωπον. Μοῦ εἶπε:

—Μὴ λησμονήσετε ὅτι τοῦ χρόνου σᾶς περιμένω, διὰ νὰ ταξειδεύσωμεν πάλι μαζί.

Τὴν βλέπω ἀκόμη ἱσταμένην ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τῆς Villa Spoletti μὲ τὸ ὠχρὸν καὶ ἀδυνατισμένον πρόσωπό Της ἐκ τῆς ἀσθενείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατετρύχετο μὲ τὸ συμπαθὲς καὶ καρτερικόν Της βλέμμα, ποὺ εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὰς θλίψεις καὶ ἀπογοητεύσεις τῆς ζωῆς, μέσα εἰς τὸ ὡραῖον πλαίσιον τῆς φύσεως, ποὺ τὴν περιέβαλλε μὲ τὰ καταπράσινα δένδρα τοῦ κήπου Της, ποὺ τόσον ἀγαποῦσε, καὶ μὲ τὸ πένθιμόν Της πέπλον, ποὺ ἐκυμάτιζε ἐλαφρῶς ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου.

Μειδιῶσα μοῦ ἔνευσε διὰ τὸ χειρός, τὸ αὐτοκίνητον ἐξεκίνησε καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου ὑγρανθέντες, ἔμειναν καρφωμένοι ἐκεῖ, ἕως ὅτου ἔσβησε σιγά, σιγὰ ἡ παθητικὴ αὐτὴ εἰκών, ὡς ἔσβησε καὶ ἡ ζωή Της, μετὰ παρέλευσιν τριῶν μηνῶν!

Ἤμην εἰς Παρισίους ὅτε ὁ τηλέγραφος μετέδωσεν ἐκ Φραγκφούρτης τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα. Ἐγνώριζα τὴν ἀπελπιστικὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας Τῆς Ὑψηλῆς ἀσθενοῦς, καὶ μὲ θλῖψιν ψυχῆς ἐζήτουν τακτικὰ πληροφορίας περὶ τῆς πορείας τῆς νό-

σου, ἥτις δυστυχῶς δὲν ἄφηνε πλέον οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας..

Καὶ τὴν 13ην Ἰανουαρίου 1932 περιστοιχουμένη ἀπὸ τὰ ἀγαπητά Της τέκνα εἰς τὴν κλινικὴν τῆς Φραγκφούρτης, ὅπου ἐνοσηλεύετο, ἡ Βασίλισσα Σοφία ἔκλεισε διὰ παντὸς τοὺς ὡραίους Της ὀφθαλμούς, οἵτινες εἶχον χύσει τόσα δάκρυα ἐπὶ τῆς γῆς.

—Μεγάλη Βασίλισσα, δὲν θὰ ὑποφέρῃς πλέον», εἶπεν ὁ καθηγητὴς Grotte, ὅστις ἐκράτει τὸν σφυγμόν Της, ἕως ὅτου ἔπαυσε πλέον νὰ κτυπᾷ!

Ὀλίγοι ἐγνώρισαν τὴν βαθεῖαν φύσιν τῆς Βασιλίσσης Σοφίας, τὴν λεπτότητα καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μεγάλης Της ψυχῆς!

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τῆς Βασιλίσσης Σοφίας ἡ Πριγκήπισσα Μαρία μοὶ ἀπέστειλε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν :

Ρώμη, 28 Ἰανουαρίου 1932

«Ἀγαπητή μου Χριστίνα,

Χθὲς τὸ βράδυ ἔλαβα τὸ καλόν σου γράμμα, τὸ ὁποῖον μὲ συνεκίνησε βαθέως! Ἤμην βεβαία ὅτι θὰ ᾐσθάνεσο τὴν μεγάλην μας λύπην καὶ ἀπώλειαν.

Ἀκόμη δὲν μπορῶ νὰ τὸ πιστεύσω. Τὴν ἐνθυμοῦμαι πάντα ὅπως τὴν εἶδα τελευταίαν φορὰν εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Φλωρεντίας, ὅταν ἔφυγα εἰς τὰς 20 Ὀκτωβρίου.

Ἐφαίνετο καλὰ εἰς τὴν ὑγείαν Της καὶ ἡ ὄψις Της ἦτο καλή. Σὲ ἐσκέφθην τόσαις φοραῖς τώρα εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατὰ τὰς λυπηρὰς ἡμέρας τῆς κηδείας, καὶ ἔλεγα τί εὐχαριστημένη ποὺ εἶμαι ὅτι σὺ ἀκριβῶς μπόρεσες καὶ ἐπέρασες, τοὺς τελευταίους εὐτυχεῖς Της μῆνας μαζί Της.

Δόξα τῷ Θεῷ, δὲν ὑπέφερε οὔτε στιγμὴ καὶ δὲν ἠννόησε οὔτε τὴν ἀσθένειάν Της οὔτε καὶ ὅτι ἀπέθνησκε. Τῆς ἔδιδον διαρκῶς μορφίνην καὶ ἂν καὶ ὡς τὰς 11 Ἰανουαρίου ἐλάμβανε διανοητικῶς μέρος, εἰς ὅλα, αἱ σκέψεις Της δὲν εἶχον πλέον συνέχειαν. Ἔδειξεν εἰς ὅλους τόσην ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην, καὶ διαρκῶς ἔκαμνε σχέδια διὰ τὸ μέλλον. Οἱ ἰατροὶ ἐπιμένουν ὅτι ἡ ψυχή Της ἐπέταξε κατὰ τὰς 11 τοῦ μηνός, ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, διότι ἀπ' αὐ-

τὴν τὴν ἡμέραν, ὡς τὰς 13 ποῦ ἀπέθανε, ἔχασε τὰς αἰσθήσεις Της ἐντελῶς, καὶ μόνον ἡ καρδιά Της ἐκτυποῦσε μηχανικῶς. Ἡ ἀγωνία διήρκεσε 19 ὥρας, ἀλλὰ δὲν ᾐσθάνθη τίποτε.

Μόλις ἀπέθανε, καθὼς μοῦ διηγήθη ὁ Χρῆστος (*), τὸ πρόσωπόν Της ἔλαβε μίαν θαυμασίαν καὶ ἤρεμον ἔκφρασιν, σχεδὸν ἐγελοῦσε !

Τὰ παιδιά Της δὲν τὴν ἄφησαν οὔτε ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἡ Εἰρήνη τὴν ἐνοσήλευσε μέχρι τέλους ὡς πιστὴ νοσοκόμος.

Ὅλοι μοῦ ἔλεγον πόσον καλοὶ ἄνθρωποι, καὶ συγκινητικοί, ἦταν οἱ ἰατροί, οἵτινες ἔκαμαν τὸ πᾶν διὰ νὰ μὴν ὑποφέρῃ, οὔτε ἐπὶ στιγμήν !

Εἶπον δὲ ὅτι ἦτο un cas foudroyant. Δόξα τῷ Θεῷ ποὺ ἦτο ἔτσι, καὶ δὲν ἐτράβηξεν αὐτὴ ἡ ἀπαισία νόσος, ἐπὶ μῆνας καὶ περισσότερον, ὅπως συχνὰ συμβαίνει.

Τὴν ἐπανέφερον εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἔφθασα καὶ ἐγὼ ταυτοχρόνως τὴν 19ην Ἰανουαρίου, ἡ κηδεία δὲ ἐγένετο τὴν Πέμπτην 21, ἀκριβῶς δύο μῆνας μετὰ τὴν ἐγχείρησιν, ὅτε ἀνεκάλυψαν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ σωθῇ. Ἀπὸ τὸν Σταθμὸν κατετέθη ἡ σορὸς εἰς τὴν ἐπάνω Ρωσσικὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις μετετράπη κυριολεκτικῶς εἰς κῆπον ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄνθη !

Τὸ φέρετρον ἦτο σκεπασμένον ὁλόκληρον μὲ μεγάλην Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ τοποθετημένον ἐπάνω εἰς ἕνα grenat χαλί. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἕνα στέμμα, πάρα κάτω δύο ὡραῖοι σταυροί. Πίσω εἶχον στήσει ἕνα μεγάλον σταυρὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁλόγυρα ἀπὸ τὴν βάσιν ἄνθη.

Ἐκ τῆς Οἰκογενείας ἦσαν ὅλοι ἐκτὸς τοῦ Ἀνδρέα καὶ τῆς Ellen. Ἡ Βασίλισσα τῆς Ἰταλίας μὲ τὸν Διάδοχον, ἡ Duchesse d' Aoste, μὲ τοὺς υἱούς της καὶ ἕνας Ἱσπανὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως. Ἦλθον δὲ καὶ πλεῖστοι ἐξ Ἀθηνῶν. Οἱ Μάξιμοι, ὁ Βλάχος, ὁ Βοῦλτσος, οἱ δύο Πεσματζόγλοι, Νώλης Μπαλτατζῆς, Πέτρος Μαυρομιχάλης, Schlieman, Παῦλος Καλλιγᾶς, Μίνα Σκαραμαγκᾶ μετὰ τοῦ ἀνδρός της καὶ ὁ Στρατηγὸς Φλέσας, ὅστις ἔφερε μίαν λάρνακα μὲ Ἑλληνικὸν χῶμα κ.τ.λ.

Ἡ κηδεία συγκινητικὴ εἰς ἄκρον καὶ ἡ ἱεροτελεστία πολὺ ἐπιβλητικὴ καὶ ἀξιοπρεπής.

(*) Ὁ Πρίγκηψ Χριστόφορος.

Ὁ Ἕλλην ἀρχιμανδρίτης τοῦ Μονάχου ἱερούργησε, διότι ὁ Λεγάκης (*), καὶ αὐτὸς ὁ δυστυχής, ἔχει καρκῖνον.

Μοῦ ἦτο ἀ δ ύ ν α τ ο ν νὰ φαντασθῶ ὅτι ἦτο ἡ ἀγαπημένη μας Βασίλισσα μέσα εἰς τὸ φέρετρον, διότι τὴν εἶχα ἰδεῖ μόλις πρὸ δύο μηνῶν τόσον καλά!

Θὰ τὴν βάλουν κάτω μὲ τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Μητέρα μου, ὅπου θὰ χωρέσῃ εὐτυχῶς, ἅμα μικρύνουν τοὺς δύο τάφους ὀλίγον.

Δὲν μπορῶ νὰ σοῦ περιγράψω τί cauchemar, ὅταν ἐμπῆκα εἰς τὴν Villa Της καὶ εἶδα τὰ δωμάτιά Της!!

Εἰς τὰς 23 ἐπέστρεψα εἰς Ρώμην μὲ τὸν Χρῆστον καὶ τὴν γυναῖκά του. Ὁ καϋμένος ὁ Περικλῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ εἶναι παρών, διότι τὸν ἠμπόδισεν ὁ ἰατρός, διότι ἐφοβεῖτο κακὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν ὀρθοστασίαν. Ἦτο τελείως ἀπηλπισμένος.

Τὰ παιδιὰ ἀκόμη δὲν ἀπεφάσισαν ποῦ θὰ κατοικήσουν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν Φλωρεντίαν, διὰ νὰ εἶναι πλησίον εἰς τοὺς τάφους καὶ ἐπειδὴ ἡ Μητέρα τους ἀγαποῦσε τόσον τὴν Φλωρεντίαν.

Λυποῦμαι πολύ, ὁμολογῶ, διότι ἤλπιζα νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ρώμην πλησίον μας. Τὰ καϋμένα αὐτὰ τὰ παιδιά. Τὰ λυποῦμαι μὲ ὅλην μου τὴν καρδιάν, ὀρφανὰ καὶ ἐξόριστα, φρίκη!

Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου ἐλύπησε τὸν λαὸν κατάκαρδα καὶ ἔγιναν μεγάλαι ἐκδηλώσεις, καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐτέλεσε μνημόσυνον μὲ τὸν Μητροπολίτην.

Ὁ Βασιλεὺς ἔλαβε χιλιάδες τηλεγραφήματα ἀπ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὰ μικρότερα ἀκόμη χωριά! Ὡς καὶ οἱ Βενιζελικοὶ ἐθαύμαζον καὶ ἐσέβοντο τὴν Βασίλισσαν. Ὡραιότατα ἄρθρα ἐγράφησαν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας. Τώρα μόνον ἠννόησαν τὰ ὅσα ἔκαμε, καὶ ἐβασανίσθη ἡ καϋμένη, δι' αὐτοὺς ὅλους, καὶ τὴν Ἑλλάδα!!!

Χαίρω πολὺ ὅτι εἶσαι εἰς τὸ ἀγαπημένον μου Λονδῖνον, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς εἶναι τόσον εὐχάριστος. Μακάρι νὰ ἤμουν καὶ ἐγὼ μαζί σου!!

(*) Ὁ ἱερεύς, τὸν ὁποῖον εἶχε πλησίον του ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος.

'Ο Περικλῆς σὲ ἀσπάζεται καὶ σὲ εὐχαριστεῖ διὰ τὰς εὐχάς σου. 'Ο Θεὸς μαζί σου, Χριστίνα μου. Σὲ σκέπτομαι τόσον συχνὰ καὶ σ' ἐπεθύμησα πολύ.

Σὲ φιλῶ μὲ μεγάλην ἀγάπην
πάντα ἡ πιστή σου
ΜΑΡΙΑ».

ΠΑΡΗΛΘΟΝ ΕΚΤΟΤΕ τρία ἔτη, καὶ εὑρισκόμεθα τώρα εἰς τὸν μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1935, ὁπότε ὁ 'Ελληνικὸς λαός, διὰ δημοψηφίσματος, ἐκάλεσε τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Β'. νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν Θρόνον Του.

Αἱ Α. Α. Β. Β. Υ. Υ. ὁ Πρίγκηψ Νικόκαος καὶ ἡ Πριγκήπισσα 'Ελένη, οἵτινες διέμενον τότε εἰς Παρισίους ἔδωσαν, πρὸς τιμὴν τοῦ Βασιλέως, μίαν μεγάλην δεξίωσιν, ὅπου ἡ 'Ελληνικὴ παροικία προσεκλήθη ὁλόκληρος, ὅπως ἔλθῃ, νὰ χαιρετίσῃ τὸν προερχόμενον ἐκ Λονδίνου, καὶ ἐπανακάμπτοντα εἰς τὴν Πατρίδα Του, Ἄνακτα.

Ἤμην καὶ ἐγὼ μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Εὐθὺς ὡς εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσα καὶ ἐχαιρέτησα τοὺς 'Υψηλοὺς Οἰκοδεσπότας, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἰδών με, μοῦ ἔνευσε νὰ τὸν πλησιάσω, καὶ νὰ καθήσω πλησίον Του, εἰς τὴν Τράπεζαν τοῦ τεΐου.

—Μεγαλειότατε, τοῦ εἶπον, οὐδέποτε ἀμφέβαλλον ὅτι θὰ ἀνέτειλλε αὐτὴ ἡ ἡμέρα.

—Οὔτε καὶ ἐγώ, μοῦ ἀπήντησε μειδιῶν καὶ εὐχαριστημένος.

'Ηγνόει τὸν Γολγοθᾶν ὅστις τὸν ἐπερίμενε, ἄν καὶ ἠκούοντο ἤδη αἱ διαθέσεις τῆς 'Ιταλίας ἐναντίον τῆς 'Ελλάδος, ὡς καὶ οἱ ὑπόκωφοι κρότοι τοῦ ὑποβόσκοντος πολέμου, τοῦ ἀπαισιωτέ-

ρου, τοῦ σκληροτέρου, τοῦ πλέον ἀπανθρώπου ποὺ ὑπῆρξεν ποτέ !

Μετὰ ἕν ἔτος, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1936, ἐπανῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὴ δυναμένη πλέον, λόγῳ τῶν συναλλαγματικῶν περιορισμῶν, νὰ παραμείνω εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Ἀθήνας, ἦλθε καὶ μὲ ἐπεσκέφθη ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Μερκάτης, ὁ τότε Μέγας Αὐλάρχης, ὅπως μὲ ἐρωτήσῃ ἐκ μέρους τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ἄν θὰ ἐδεχόμην τὴν θέσιν Κυρίας ἐπὶ τῶν Τιμῶν πλησίον τῆς Α. Β. Υ. τῆς Πριγκηπίσσης Αἰκατερίνης.

Ηὐχαρίστησα καὶ ἐδέχθην, εἰς μνήμην τῆς Βασιλίσσης Σοφίας, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν τὴν Πριγκήπισσαν Αἰκατερίνην, ἥτις τόσον νέα ἐστερεῖτο Μητρός.

Κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βασιλέως, μέχρι τῆς 1ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1939, ἡμέραν καθ' ἥν ἐξερράγη ὁ Β'. παγκόσμιος πόλεμος, ἡ Ἑλλὰς ἐγνώρισεν ἡμέρας τάξεως καὶ ἠρεμίας.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐχαιρέτησε τότε μετ' ἀπείρου χαρᾶς τὸ εὐφρόσυνον γεγονὸς τῶν γάμων τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου Παύλου, μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Φρειδερίκης Λουΐζης τοῦ Ἀνοβέρου, οἱ ὁποῖοι ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις τὴν 9ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1938.

Ὁ πρόωρος αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'. τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947 ἀνεβίβασε τόσον νέαν ἐπὶ τοῦ Θρόνου τῆς Ἑλλάδος τὴν Πριγκήπισσαν, ἡ ὁποία εὐθὺς ἀμέσως ἐκέρδισε τὰς καρδίας τοῦ λαοῦ Της μὲ τὴν ἁπλότητά Της, τὴν δραστηριότητά Της, καὶ μὲ τὸ μητρικὸν ἐνδιαφέρον μεθ' οὗ τὸν περιέβαλε.

Τὴν Βασίλισσαν Φρειδερίκην τὴν εὑρίσκετε παντοῦ : εἰς τὸ προσκεφάλαιον τοῦ ἐνδόξου τραυματίου, πλησίον τοῦ μαχομένου στρατιώτου, εἰς τὸ πεδίον τῶν μαχῶν, εἰς τὰς παιδουπόλεις, τὰς ὁποίας ἵδρυσε πρὸς διάσωσιν καὶ προφύλαξιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰς φρικαλεότητας τῶν συμμοριτῶν, εἰς τοὺς σεισμοπαθεῖς τῆς Λευκάδος, εἰς τοὺς ὁποίους προσέφερε τὴν βοήθειάν Της καὶ τοὺς παρηγορητικούς Της λόγους.

Πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ὑψηλοῦ Της συζύγου, Βασι-

λέως Παύλου, ἀμφότεροι ἐργάζονται ἀόκνως, διὰ τὸ καλὸν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς Πατρίδος.

Ἐκ τοῦ γάμου αὐτοῦ ἐγεννήθησαν τρία χαριτωμένα τέκνα, ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ Πριγκήπισσα Σοφία, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, τοῦ ὁποίου τὴν γέννησιν εἶδε μὲ τόσην χαρὰν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅστις Τοῦ ηὐχήθη ἐκ βάθους καρδίας, νὰ ὁμοιάσῃ εἰς τὸν Ἀείμνηστον Πάππον Του, τοῦ ὁποίου φέρει τὸ Μεγάλο Ὄνομα, καὶ ἡ μικρά, εὐφυεστάτη, Πριγκήπισσα Εἰρήνη.

ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΝ ΤΟΥ 1940 ἔσχον μίαν πολὺ μεγάλην θλῖψιν. Ἡ ἀγαπητή μου Πριγκήπισσα Μαρία, ἥτις εἶχε ζήσει ὅλα τὰ ἔτη τῆς ἐξορίας της εἰς τὴν Ρώμην, μόλις ἐξερράγη ὁ Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλικὴν πρωτεύουσαν, διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ ἐγκατασταθῇ ὁριστικῶς ἐνταῦθα ἀφίκετο ἀσθενὴς καὶ καταβεβλημένη.

Τὸ καρδιακὸν νόσημα, ἐξ οὗ εἶχε προσβληθῆ, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο πολὺ προκεχωρημένον· ὑπέφερε ἀπὸ δύσπνοιαν καὶ ἀπὸ δριμυτάτους πόνους εἰς τὴν καρδιακὴν χώραν.

Ἠσθάνετο κόπωσιν μεγάλην καὶ κάθε ὁμιλία τὴν ἐκούραζε. Ὡς ἐκ τούτου αἱ ἐπισκέψεις μου πλησίον της, ἦσαν δυστυχῶς βραχεῖαι, καθ' ὅτι ὁ ἰατρὸς ἀπηγόρευσε, τὰς μακρὰς συνομιλίας.

Ἐν τούτοις κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς της, ὁπότε ἦτο ἀκόμη κάπως δυνατωτέρα, εὗρε τὴν δύναμιν νὰ μοῦ ἐκφράσῃ τὴν μεγάλην της χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν διὰ τὰς νίκας τῶν Ἑλληνικῶν Ὅπλων. Εἶχε τοποθετήσει ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης πλησίον τῆς κλίνης της ἕνα μικρὸ τσαρούχι, κατασκευασμένον ἀπὸ χρυσόν, μὲ ἀδάμαντας καὶ ἄλλους πολυτίμους, λίθους, τὸ ὁποῖον μοῦ ἐπεδείκνυε μὲ χαρὰν καὶ θαυμασμόν, καὶ μοῦ ἔλεγε :

—Αὐτὸ ἔκαμε πάλιν τὰ θαύματά του. Κοίταξε τί ὡραῖο ποὺ εἶναι ;

Ἔκαμνε πολλὰ σχέδια διὰ τὸ μέλλον, καὶ μοῦ ἔλεγε :

—Ἅμα παρέλθῃ ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς ὑγείας μου, θὰ ἐγκατασταθῶ εἰς τὸ Παλαιὸν Φάληρον, καὶ θὰ διερχόμεθα ὅλας μας τὰς ἡμέρας μαζί.

Δυστυχῶς ὅμως ἔβλεπα μετὰ φρίκης, ὅτι ἡ ἀσθένειά της

έχειροτέρευε. Ὀσημέραι ἐγίνετο καὶ πλέον ἀδύνατη, τὸ ζωηρὸν καὶ γελαστὸν πρόσωπον τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, ἠλλοιοῦτο αἰσθητῶς, καὶ μετὰ τρόμου, ἠτένιζον τὴν ἀνησυχητικὴν αὐτὴν μεταβολήν, ἂν καὶ δὲν ἤθελα οὔτε κἂν νὰ διανοηθῶ, ὅτι ἄμεσος κίνδυνος, ἠπείλει τὴν ζωήν της.

Πλὴν φεῦ, ἐπλησίασεν ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Κύριος θὰ τὴν ἐκάλει ἐνώπιόν Του.

Συχνὰ εἰς τὰς ὁμιλίας μας εἴχομεν θίξει τὸ ζήτημα αὐτό. Ἐπίστευεν ἀκραδάντως εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, τὴν ὁποίαν ἔβλεπε ὡραίαν καὶ ἀπηλλαγμένην πάσης θλίψεως, καὶ ὅπου θὰ συνήντα τοὺς ἀγαπητούς της Γονεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποχωρισθῆ προσωρινῶς.

Ἡ σκληρά, ἡ ὀδυνηρὰ αὐτὴ ὥρα ἐσήμανε τὴν 13ην Δεκεμβρίου τοῦ 1940. Ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὴν γῆν τῶν ὀνείρων της, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἄφιξίν της, ἀφοῦ ἐχειροκρότησε μὲ Ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τὸ Ἀλβανικὸν Ἔπος, καὶ εἶδε καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα νικήτριαν καὶ δοξασμένην, ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀειμνήστου Στρατηλάτου Ἀδελφοῦ της.

Ὅταν ἐκ τῶν ἀνακτόρων μοῦ διεμήνυσαν τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα, κάτι βαθειά, πολὺ βαθειὰ ἐρράγισε μέσα εἰς τὴν καρδιάν μου.

Ἠσθάνθην μίαν ἀπέραντον θλῖψιν νὰ μὲ καταλαμβάνῃ μία ἀπερίγραπτος ταραχή, ἣν λέξεις δὲν δύνανται νὰ ἐκφράσουν· ἐπλημμύρισεν ὅλον μου τὸ εἶναι, τὰ μάτια μου ἐστέγνωσαν, καὶ δὲν ἠδυνήθην νὰ χύσω οὔτε ἕνα δάκρυ! Ἔσπευσα εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Διαδόχου Παύλου, εἰς τὸ Ψυχικό, ὅπου διέμενε καὶ ὅπου ὁ Ναύαρχος Ἰωαννίδης συντετριμμένος, μὲ ἐδέχθη καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον.

Ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης της ἐσπαρμένης μὲ ἄνθη. Αἱ χεῖρες της ἐσταυρωμέναι ὑπὸ τὸ μικρὸν εἰκόνισμα, ἐμαρτύρουν διὰ τῆς ὠχρότητός των ὅτι τὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει ἡ ζωή! Μοῦ ἐφάνη τόσον νέα, τόσον μικρά, ὅπως τὴν εἶχον ἰδεῖ πρὸ τεσσαράκοντα πέντε χρόνων διὰ πρώτην φοράν, εἰς τὸ ἐπίσημον ἐκεῖνο γεῦμα τῶν Ἀνακτόρων, εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ἀειμνήστου Πατρός της, ὁπότε ἦτο δεκαεννέα χρονῶν.

Μία ὁλόκληρος ζωὴ εἶχε παρέλθει, κατὰ τὴν ὁποίαν συνεμερίσθημεν ἡ μία τῆς ἄλλης κάθε λύπην, κάθε χαράν.

Ἔφυγε μαζί της ὁ μέγας, ὁ ὡραῖος, ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος δεσμὸς τῆς φιλίας, διὰ τοῦ ὁποίου μὲ εἶχε τιμήσει, καὶ τοῦ ὁποίου κατεῖχε τὸ μυστικό, νὰ διατηρῇ τὴν φλόγα! Προσηυχήθην μὲ συγκίνησιν καὶ κατάνυξιν, ἐμπρὸς εἰς ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἐκ τῆς προσωπικότητος τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, τὴν ψυχήν της ὅμως τὴν ἔβλεπα ὑψηλά, πολὺ ὑψηλά, ἐκεῖ ὅπου θὰ τὴν εἶχεν ἤδη τάξει ὁ Θεός.

Ἡ Βασιλόπαις Μαρία,—Μαγδαληνή, θυγάτηρ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. καὶ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας, γεννηθεῖσα τὴν 20ην Φεβρουαρίου 1876, ἐνεταφιάσθη εἰς τὸ Τατόϊ, πλησίον τῶν Ἀειμνήστων Γονέων της καὶ ἀδελφῶν καὶ τὴν ἐκάλυψε τὸ νωπόν του χῶμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπαιξεν ὡς μικρὸ παιδί, καὶ ὡς νεᾶνις ὠνειροπόλησε τὴν μέλλουσαν ζωήν της.

Ἐκεῖ θὰ ἀκούῃ πάντοτε τὸν θροῦν τῶν δένδρων καὶ τὸ κελάδημα τῶν μικρῶν πουλιῶν, τὸ ὁποῖον ὅταν ἐπεριπατούσαμεν μαζί, ἐσταματοῦσε καὶ ἤκουε προσεκτικά..

Ἔφυγε καὶ μοῦ ἀφῆκε τὴν γλυκεῖαν της ἀνάμνησιν, θὰ διατηρῶ πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ μου, τὴν αἰωνίαν μου εὐγνωμοσύνην!

Τὴν τελευταίαν ἐπιστολὴν τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας, πρὸς ἐμέ, γραφεῖσαν τὴν 13ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1939—ὅτε ἔσχον τὸ δυστύχημα νὰ χάσω τὸν συζυγόν μου, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμφαίνεται ὅλη ἡ μεγάλη Της καρδιά, διατηρῶ μετ' εὐλαβείας καὶ ἀγάπης, καὶ ἀντιγράφω κατωτέρω.

Ρώμη 13 Σεπτεμβρίου 1939

Ἀγαπητή μου Χριστίνα,

Μόλις χθὲς ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας ἐμάθομεν τὸν θάνατον τοῦ καϋμένου σου Νίκου, καὶ σπεύδω νὰ σοῦ ἐκφράσω τὰ ἐγκάρδια συλληπητήριά μου.

Μὲ ἐλύπησεν ὑπερβολικὰ αὐτὴ ἡ εἴδησις, καὶ ἐννοῶ τόσον καλά, ὅλα ὅσα αἰσθάνεσαι αὐτὰς τὰς τρομεράς στιγμάς, καὶ ὁλόκληρος ἡ καρδία μου εἶναι πλησίον σου, Χριστίνα μου!

Εἶμαι ὅμως εὐχαριστημένη ὅταν σκέπτωμαι ὅτι ἐπέρασες ὅλους τοὺς τελευταίους μῆνας μαζί του!

Ἡ μοναξιά σου τώρα θὰ εἶναι μεγάλη καὶ λυποῦμαι ποὺ δὲν εἶμαι κοντά σου νὰ σὲ βοηθήσω καὶ νὰ σὲ παρηγορήσω! Ὁ Περικλῆς ὁμοίως αἰσθάνεται μεγάλην λύπην διὰ σένα, καὶ σὲ φιλεῖ. Μόλις πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος ἐπεστρέψαμεν ἀπὸ τὸ Vichy, ὅπου οὔτε ἐπροφθάσαμεν νὰ τελειώσωμεν τὴν κούρα μας, καὶ ἐφύγαμεν αἰφνιδίως τὴν ἡμέραν ποὺ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ἐπεράσαμεν μὲ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὸ Saint Gothard, τὰ μόνα σύνορα ποὺ ἦσαν ἀνοικτὰ αὐτὴν τὴν στιγμήν.

Χριστίνα μου, ἐὰν θέλῃς νὰ ξεκουρασθῇς ὀλίγον, σὲ παρακαλῶ νὰ ἔλθῃς ἐδῶ σ' ἐμᾶς, ὅπου θὰ ἔχῃς ἡσυχίαν καὶ ἀγάπην!

Ξεύρεις ὅτι αἱ λῦπαι σου εἶναι ἰδικαί μου, ὅπως καὶ αἱ χαραί σου!

Θὰ εἶμαι τόσον εὐτυχὴς νὰ σὲ ἔχω ἐδῶ.

Ὁ Θεός, πάντα μαζί σου, Χριστίνα μου, καὶ νὰ σοῦ δίδῃ παρηγορίαν.

Σὲ φιλῶ μὲ ὅλην μου τὴν καρδιὰ καὶ σ' ἀγαπῶ!

ΜΑΡΙΑ

Μὲ τὸν θάνατον τῆς Πριγκηπίσσης Μαρίας ἀπώλεσα μίαν ἀνεκτίμητον φίλην. Καὶ ἐξέλιπε μία μεγάλη Ἑλληνίς.

Ἐπὶ τοῦ μεγάλου κύβου ἐκ λευκοῦ Πεντελικοῦ, μαρμάρου ὅστις καλύπτει τὸν τάφον Της ἐχαράχθησαν αἱ λέξεις αὐταὶ τῆς Γραφῆς:

«ΕΓΓΥΣ ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΙΣ ΣΥΝΤΕΤΡΙΜ-
ΜΕΝΟΙΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΤΑΠΕΙΝΟΥΣ ΤΩ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΣΩΣΕΙ»

ΤΕΛΟΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Είς τὴν 19ην σελίδα, παράγραφος 30η νὰ διορθωθῇ ἡ φράσις ὡς ἑξῆς: Ἡ δεσποινὶς Καικιλία Μερκάτη, μετέπειτα κυρία Ἀντωνίου Πάλλη Κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς Πριγκηπίσσης Νικολάου, ἡ κυρία Ἔφη Καλέργη, Κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς Βασιλίσσης Ἐλισσάβετ κλπ. κλπ.

Είς τὴν 20ην σελίδα, παράγραφος 5η ἀντὶ Ἠπάτη — **Ἠπίτη**.

Είς τὴν 33ην σελίδα, παράγραφος 21η ἀντὶ Αὐτοκράτειρα Φρειδερίκη — Αὐτοκράτειρα **Φρειδερίκου**.

Είς τὴν 35ην σελίδα, παράγραφος 32α ἀντὶ Πρίγκηπα τοῦ Baden — Πρίγκηπα τοῦ **Bade**.

Είς τὴν 48ην σελίδα, παράγραφος 18η ἀντὶ Canale Grande — **Canal** Grande.

Είς τὴν 63ην σελίδα, παράγραφος 28η ἀντὶ 1801 — **1831**.